

Octavian Paler CAMINANTE

OCTAVIAN PALER

CAMINANTE

Jurnal (și contrajurnal) mexican

1980

Cine a văzut speranța, nu o mai uită. O caută sub toate cerurile și printre toți oamenii. Și visează că într-o zi o va întâlni din nou, nu știe unde, poate între ai săi.

OCTAVIO PAZ (Labirintul singurătății)

Avertisment

"Jurnalul" din Mexic este primul meu jurnal adevărat, scris sub impresie directă, cuprinzând ce-am gândit și ce-am simțit, zilnic, într-o lume care m-a surprins și prin scindări și prin timpul ei echivoc.

"Contrajurnalul" (adică textul tipărit cu caractere cursive) l-am scris ulterior, când mi-am recitit jurnalul. L-am scris, uneori, din nevoia de a continua o mărturisire, un gând, dar de cele mai multe ori pentru a corecta o părere, convins că, între timp, am înțeles mai bine unele lucruri și, poate, nu e nimic nefiresc în dorința de a da însemnărilor ulterioare rolul de ecou sau de replică la prima treaptă a întâlnirii mele cu Mexicul. Căci există călătorii care nu se termină niciodată.

Vă veți duce în locul
cu agave sălbatece
pentru a ridica o locuință
de agave și cactus,
pentru a împleti rogojini
de agave și cactus.

Și vă veți duce în locul
de unde provine lumina
și veți arunca sulite:
vultur de aur, tigru de aur,
șarpe de aur,
iepure și cerb de aur.

Și vă veți duce în locul
de unde-și trage originea moartea
și veți arunca sulitele

pe stepa aceasta:
vultur de azur, tigru de azur,
șarpe de azur,
iepure și cerb de azur

Și când veți fi aruncat
sulițele și veți fi atins zeii,
galbenul, albastrul,
albul și roșul,
vultur, tigru, șarpe,
iepure, cerb,

așezați între mâinile
zeului timpului,
ale vechiului zeu,
umbra care va veghea asupra lui.

(Cântec aztec pentru Zeița Mamă)

păsări și arbori

Se vede că sunt născut în Zodia Racului. La fiecare călătorie cu avionul mi s-a întâmplat la fel. Mai întâi o angoasă tulbure, ca un mâl care îmi apasă gândurile. Apoi, treptat, mă liniștesc. Dimineața, când mă îndrept spre aeroport, de obicei nu mai am nimic. Aproape mă mir că evit în general să mă folosesc de un mijloc atât de rapid și mai comod totuși decât trenul. Iar în clipa aceasta mă gândesc chiar cu detașare la cele trei accidente de avion pe care le-am avut. Ciudat. Mi-e mai frică de ideea zborului, se pare, decât să stau ca acum într-un avion care se zvârcolește uneori în ceața lăptoasă, ca și cum s-ar fi atins de ceva gelatinos. De unde se vede că, oricât am vorbi despre Icar, sufletele ne vor aparține pământului pe care-l zăresc fragmentar jos, punctat de păduri însingurate.

Îmi vin în minte arborii pictați de Mondrian. Fără trunchi, cu coroanele întoarse spre pământ, spre rădăcini, ca și cum ar vrea să refacă o unitate

pierdută, să închidă cercul. De fapt, nu e un cerc, ci un oval. Însă și pe un oval se poate merge la nesfârșit.

Cei mai mulți pasageri încearcă să ucidă cumva timpul până la destinație. Citesc romane polițiste, dorm, încropesc conversații sau, pur și simplu, stau cu ochii ațintiți în gol. Dacă ar putea, ar comprima orele. Nu ne mai interesează, oare, decât să ajungem la țintă? La urma urmei, acest adevăr n-ar fi nou. Theophile Gautier a trecut la patru sute de metri de catedrala Chartres fără să vrea s-o vadă.

Peste câțva timp, vom ateriza la Amsterdam. Plouă.

Această atmosferă posomorâtă convine, cred, Amsterdamului. Bănuiesc orașul plin de statui reci, de bronz coclit. Severitatea zidurilor trebuie să fie mai puțin tăioasă acum. Iar în vântul umed trebuie că par mai puțin anacronice morile de vânt din tablourile lui Ruisdael. Dacă mai există și în aer liber asemenea mori de vânt, ele se învârt, probabil, fără să macine nimic. Unul dintre puținele lucruri gratuite pe care și le permite lumea de azi.

Dintr-un orașel văd țâșnind săgeata unei catedrale. Aceasta îmi amintește că am vrut să scriu odată o *Reabilitare a Evului mediu*. Căci "noaptea Evului mediu" constituie, mi se pare, una dintre cele mai încăpățânate platitudini didactice. Giotto și Dante nu pot fi decât abuziv anexați Renașterii, ca precursori. Și cum să împăcăm setea de absolut din edificiile gotice cu ideea că în afara Renașterii n-ar exista decât barbarie și confuzie? Poate greșesc și merg prea departe afirmând că Renașterea este o oboseală luminoasă a Evului mediu, dar, oricum, sunt convins că, împotriva prejudecăților curente care reduc Evul mediu la tenebre, în unele privințe atunci s-a îndrăznit mai mult. Săgeata gotică e semnul unui spirit care a ținut direct cerul, în timp ce, mai înțeleaptă, mai practică, Renașterea a preferat să descopere pământul. În Evul mediu, omul a visat să obțină aurul creîndu-l. Mai târziu, el s-a consolat să-l găsească. Oricâte zâmbete ne-ar stârni regia ocultă din jurul retortelor ce fierbeau inutil, putem vorbi doar de amăgire. Și nu le putem contesta alchimiștilor o îndrăzneală de care aventurierul, gata să împuște pentru o pepită de aur, va râde. Neobținând nimic, ei vroiau totul. Cu mâinile goale, vorbeau de piatra filosofală. Icar e, poate, un mit mai potrivit pentru Evul mediu decât pentru Renaștere.

Mă întrerup. Cineva din spate, vorbind despre Amsterdam, îl compară cu Veneția. "Veneția nordului". Ca și Stockholm-ul. Din moment ce un oraș e străbătut de canale, el e în mod automat comparat cu Veneția. Și sunt atâtea

"Veneții", încât m-am plictisit să aud această comparație, a cărei justificare e, în realitate, pur scenografică. Oare ce legătură poate exista între un oraș romantic, bolnav de trecut, cum e Veneția, și unul solid, corect și întreprinzător?

Nu cred că Amsterdamul e dispus să trăiască din amintiri. Numai umbra lui Rembrandt trebuie să revină din când în când printre zidurile înnegrite de ploaie și timp, amestecându-se cu ultimele tipuri de automobile.

festina lente

Fiecare secol are, poate, un *mal du siecle* al său. Al nostru ne împinge să n-avem răbdare... Trenuri, avioane, vapoare, toate găfâie, își ambalează la maximum motoarele aruncând în aer trâmbe de fum... bilete de avion, bilete de vapor, bilete de tren, gări, aerogări, porturi, "Parisul în două zile", "Mexicul pe scurt", vize de intrare, vize de ieșire, hoteluri, "Taxi!", pliante, cine mai are timp să citească *Odiseea*? Suntem grăbiți, "legați-vă centurile, peste câteva clipe vom decola", trenurile pleacă toate "peste cinci minute", *Ladies and Gentlemen, Mesdames et Messieurs, Senoras y Senores*, nu mai e timp, nici măcar să alergăm în prima librărie, să citim cartea pe drum... nu-i nimic, poate data viitoare, atunci... și, la urma urmei, ce vroia Homer? Atâtea încurcături pentru ca să aducă un grec șiret pe un țărm pietros unde abia creștea iarbă pentru capre... Nu, din păcate, nu mai e timp, suntem între o gară și alta, între un avion și altul, îmbătându-ne de graba noastră ca de un scop... Doamne, și totuși am vrut ceva, am dorit ceva, dar ce anume? Ne-ar trebui un popas, puțină liniște, să ne adunăm gândurile... dar, vai, semaforul arată că trenul nu mai poate să aștepte, scara avionului s-a retras, "Legati-vă centurile de siguranță!", iar vaporul se desprinde de chei. Să lăsăm *Odiseea*, să răsfoim ghidurile și mai ales să nu uităm să trimitem cunoscuților și necunoscuților ilustrate, însoțite de câteva rânduri, eventual cu vorbe prescurtate, în vreme ce continuă zgomotul roților pe șine, vuietul elicelor în aer, iar pe puntea vaporului toată lumea zâmbește auzind un vals desuet: "Valsuri, acum? Cine mai are vreme de valsuri, *mon cher*? Ne trebuie altceva, care să ne sugereze beția vitezei în cursele de formula unu..." *Festina lente*? Cine a spus asta? A, da, am învățat pe vremuri la orele de latină că poeții îi sfătuiau pe romani să se grăbească încet, în schimb

cohortele înarmate făceau să trepideze drumurile imperiului... Dar ce rost are să ne aducem aminte de dictoane depășite? Ele sună ca valsul acela de pe vapor. Deși, ar fi o glumă bună ca în gări și aerogări, în loc să se anunțe trenurile și avioanele care vin și care pleacă, să se repete de fiecare dată aceste două cuvinte, *festina lente*, mai întâi, rar, silabisit, apoi din ce în ce mai repede, până nu se va mai înțelege nimic. Inclusiv înțelegciunea o vrem în forme concentrate. Nu mai avem chef să reluăm raționamentele, să cântărim argumentele, vrem să sărim direct la concluzie, nu mai avem răbdare să citim o carte întreagă, vrem o frază frumoasă, înțeleaptă, atât.

Am lăsat în urmă nu mai știu câte hoteluri uitate, prin care am dormit, gări și aeroporturi din care nu mi-au rămas, din cele mai multe, decât un gust de fum, de soare sau de ceață, o culoare sau nici atât, fără să fiu, nici prin vocație, nici prin palmares, ceea ce se numește un globe-trotter. Dar mă întreb dacă nu cumva tocmai cei care vântură lumea în toate părțile o cunosc cel mai puțin. Când să reflecteze la ceea ce au văzut? Abia au vreme să se amăgească, poate, că lumea nu mai are secrete pentru ei. Odinioară, în vreme ce Stephens își deschidea drum cu securea în mână spre templele și piramidele civilizației maya, Prescott, aproape orb, scria pe tăblița sa de ardezie *Cucerirea Mexicului*, descoperind lumii, fără să treacă pragul camerei sale de lucru, civilizația aztecă, în ce mă privește, mă simt atras de Prescott, nu de Stephens. Căci am rămas un etern diletant între profesioniștii călătoriilor.

Aterizăm. Peste o jumătate de oră vom pleca.

peste ocean

Zburăm peste oceanul pe care l-au traversat cândva căutătorii de aventuri și de aur. Un Cortes și ceilalți spanioli din Estremadura, "leagănul conchistadorilor", care recunoșteau cu insolență că n-au mers în America să are pământul. Săgeata gotică devenise catarg de corabie. Alchimiștii îi cedaseră locul lui Columb. Acum, omul nu se mai amăgea că ar fi în stare să creeze aur. Mai realist decât cei ce se îmbătaseră cu iluzia că-l vor crea ei înșiși, vroia să-l smulgă din mâinile celor care-l aveau. Noii aventurieri ai aurului nu mai erau interesați de piatra filosofală, ci de ce puteau prăda. De

aceea, probabil, spaniolii n-au dat nici o atenție piramidelor în Mexic. În schimb, tezaurul lui Moctezuma a devenit repede o legendă și o obsesie.

Se pare că implacabilul Cortes a excelat în aventuri galante. De abia după ce zidul pe care încerca într-o noapte să se urce s-a prăbușit, rănindu-l, spre hazul concetățenilor săi, a pornit să-și caute norocul și să-și uite rușinea în aventuri mai dure, în care succesul depindea în primul rând de lipsa de scrupule. Dacă e exact ce-am învățat la școală, echipajele corăbiilor plecate spre îndepărtatele *terrae incognitae* erau compuse din indivizi deprinși să folosească mai bine cuțitul decât spada. Și care ar fi răs în nas cuiva care i-ar fi provocat la duel după legile onoarei cavalierești.

La drept vorbind, există două Spanii. Una care i-a dat lui Columb, dintr-un tezaur secătuit, sume importante pentru a achita cu ele costul expediției. Alta care i-a dat lui Don Quijote doar un cal, un scutier și o iluzie. Una care a amestecat crima cu rugăciunea și n-a cunoscut mila. Alta care n-a cunoscut consolarea. Una căreia Columb și Cortes i-au adus mii de tone de aur. Alta căreia blândul, uscățivul și încăpățânatul Don Quijote i-a dat ceva care nu se poate cântări.

Din păcate, multe lucruri s-au spus totdeauna în treacăt și cu jumătate de voce. Inclusiv faptul că descoperitorul Americii a făcut drumul înapoi cu mâinile legate în lanțuri. Și că Don Quijote n-a dat totdeauna greș.

Se vede New York-ul...

Mondrian și-a părăsit aici arborii pentru a picta compoziții cu linii drepte, ca avenidele newyorkeze, cu pătrate și dreptunghiuri, ca un animal geometric și fabulos sau ca un labirint cu sclipiri galbene și roșii... hartă a unei utopii, paradis parcelat sau cimitir cu alei strălucitoare, e greu de spus ce trebuie mai întâi să vedem în aceste compoziții în care ni se propune să deslușim entuziasmul pictorului, refugiat în ultimii ani ai vieții la New York și cucerit, se zice, de vitalitatea metropolei și a jazz-ului... Într-un amurg vinețiu care mi-a dat înverșunări rousseau-iste, eu am visat însă aici că pădurile, păsările, lichenii și bizonii se vor reîntoarce într-o zi să recucerească orașul. Poate, fiindcă pe străzile botezate cu cifre, m-am gândit că la New York singurătatea nu face compromisuri. Cine n-are bani e singur. Cine nu se descurcă e singur. Iar eu n-am nici bani, nici spirit practic.

În realitate, despre americani am aflat mai mult din acest episod povestit de biografia lui Daumier decât din trecerea mea prin New York. Într-o zi, un prieten, care îi cunoștea jena financiară, i-a anunțat vizita unui colecționar american, precizându-i că acesta nu se interesa decât de pânzele care costau scump. Câteva zile după aceea, americanul a venit la Daumier în atelier și arătându-i o mare pânză l-a întrebat:

— Cât?

Pictorul a îndrăznit încurcat.

— Cinci mii de franci.

— Cumpăr. Și celălalt?

De data aceasta, se zice, pe Daumier l-a părăsit curajul.

— Șase sute de franci.

— Nu cumpăr, a replicat americanul.

Pe aeroport, doi tineri se despărțeau. Ea (o tânără mexicană) plângea. S-a îndreptat spre avion ca spre eșafod. Acum flirtează cu un bărbos între două vârste, râzând des ca să-și arate probabil dantura superbă. Și bănuiesc că la Ciudad de Mexico o așteaptă altcineva. Ce ne-am face fără consolări? Mai ales că, are dreptate Gide, este un timp când râzi și este un timp când îți amintești că ai râs.

Fac un calcul și constat că vom sta în Mexic treisprezece zile. Treisprezece zile care, în calendarul aztec, formau exact o săptămână.

Am adormit și când m-am trezit din somn avionul se pregătea de aterizare. Ciudad de Mexico. Cerul incendiat al vechilor azteci se apropia de noi ca o febră în care urma să coborâm.

fiesta

Apoi, aeroportul. Un aeroport din care n-am reținut nimic în afară de lumina gălbuie. Mașinile care ne-au dus la hotel (un hotel purtând numele unui muzeu la care râvnesc demult, Del Prado*). M-am pomenit într-o cameră desfăcându-mi valizele și după aceea coborând în stradă.

** După călătoria în Mexic, am trecut o seară prin Madrid. Și a doua zi dimineață, am avut trei ore la dispoziție. Exact atât cât spune titlul cărții lui Eugenio d'Ors despre muzeul Prado unde am așteptat sub un soare aproape administrativ să se deschidă porțile: Trei ore în muzeul Prado. Evident, titlul acesta nu e decât o ironie pentru călătorii care vin la Prado între două curse cu avionul. Dar vorba înțeleptului Saadi: "Mă plângeam că nu aveam încălțări. Trecând prin dreptul moscheii din Damasc, am văzut un om fără picioare. Și am încetat să mai cârtesc împotriva destinului".*

Am întâlnit destul de des călători care, din spaima că nu vor vedea ceea ce ar trebui să vadă, își alcătuiesc programe minuțioase, după ghidurile cele mai autorizate, hotărâți să nu scape nimic important, să vadă totul, să cântărească totul. Dar, uneori, tocmai din frica de a nu scăpa esențialul nu te alegi cu nimic. Pupila se dilată ca la pisici în întuneric și privești obiectele fără să le mai vezi. Cum s-a zis, poate că adevărurile mari sunt uneori atât de aproape, încât doar de aceea nu le observăm fiindcă le căutăm. Ar trebui numai să deschidem ochii și să privim.

Ceea ce încerc să fac în această primă seară la Ciudad de Mexico. Întâia tentație a fost să iau o hartă a orașului. Să începem să-l explorăm. Pe urmă am renunțat. Am renunțat chiar să întreb pe ce stradă înaintăm. M-am încredințat pur și simplu întâmplării, într-o agitație de carnaval.

Căci am nimerit în plină fiestă. Peste tot se vând cornete cu confetti, măști și pălării de pai multicolore. Se strigă, se cântă, se aruncă petarde. Sărbătoarea explodează și hohotește în jurul nostru.

Întreg orașul pare ieșit pe străzi. Sunetele unor instrumente necunoscute însoțesc dansatori cu panașe viu colorate și măști de lemn sau de piele, în fața noastră, un tânăr metis are o torță în mână. Și lângă el o damigeană cu benzină. Își umple gura cu benzină, pe care apoi o pulverizează, suflând, în aer și-i dă foc creînd impresia unui aruncător de flăcări. Nimeni nu-i dă atenție, noi ne ferim de teamă să nu ne atingă cumva flacăra care zboară câteva secunde prin aer, dar el își continuă netulburat spectacolul ca pe o scenă. Ceva mai departe, indieni în costume tradiționale pregătesc din faină de porumb și din lapte de var faimoasele *tortillas*, puternic condimentate, care ard buzele europenilor, în timp ce mexicanii zâmbesc îngăduitor. Câțiva turiști s-au oprit și privesc scena cu aerul pe care-l vor fi avut aztecii văzând "bastonul" cu care conchistadorii ucideau victima îndreptându-l spre ea.

Obosit de drum, de distanțe și de melancolie mă uit cu o vagă perplexitate, la început, la tinerii care aruncă în obrazul trecătorilor o pulbere parfumată. Apoi îmi amintesc ceea ce am citit despre vechile sărbători care se celebrau în Mexic când înspica porumbul. Tinere fecioare dansau atunci cu pieptul gol, apoi culegeau florile plătându-le și dansând, cântând, în procesiune solemnă, azvârleau peste spectatori polen. Poate e tot polen și pulberea parfumată pe care mi-o șterg de pe față...

Odinioară, aztecii erau convinși că beția îi pune în comunicare cu zeii. Acum, de două zile orice vânzare de alcool e interzisă în capitală. În vârtejul fiestei, unii au și uitat, parcă, sau n-au aflat încă de ce suflă în tiribombe, de ce poartă măști ciudate, ca vechiul zeu al vântului, sau de ce și-au pus coifuri caraghioase, care mă fac o clipă să tresar, căci asemenea coifuri am văzut la Goya, așezate de Inchiziție pe capul muribunzilor.

Nu există, poate, ceva mai trist decât un om care vrea să fie vesel cu orice preț. Dar fiesta nu cere eforturi. Dimpotrivă, pare să se *bazeze* pe o totală lipsă de efort, în ciuda uriașei energii pe care o risipește. Bărbați în puterea vârstei se comportă ca niște copii, fără să se teamă de ridicol. Totul se întâmplă natural, fără reguli și fără limite, cu o sinceritate care încântă și derutează. Mă uit și ascult fascinat și nedumerit. Se aud strigăte, exclamații ascutite și strada seamănă din ce în ce mai mult cu un vulcan.

Fiesta e, probabil, tot ce se spune despre ea, drog, petrecere, spectacol și mai mult decât atât. În această noapte, ea dictează ritmul după care trăiește orașul. Strada e transformată într-o scenă imensă și spectatorii sunt constrânși să devină actori.

În cele din urmă, însă, curiozitatea cedează în fața oboselii. Am în urmă douăsprezece ore de zbor cu avionul. La un moment dat, zgomotul mă amețește. Simt nevoia liniștii și, brusc, câinele negru al singurătății începe să-mi dea târcoale în plină fiestă. De vină e, poate, și faptul că am nimerit fără nici o inițiere într-o noapte atât de fierbinte. Strecurându-mă prin mulțime, mă întreb de ce spunea Camus că tăcerea nu mai e posibilă decât în orașele zgomotoase...

Ne întoarcem la hotel, lăsând în urmă fiesta, care aruncă mai departe lavă colorată pe străzi.

nevoia de sărbătoare

Înainte de a ajunge în Mexic și chiar după aceea, câteva zile, am fost convins că fiesta e un produs al unei lumi care se distrează ușor. Abia după ce mi-am pierdut o noapte citind pe nerăsuflăte, într-o ediție franțuzească, Labirintul singurătății al lui Octavio Paz, am înțeles că puteam să trec prin Mexic fără să văd decât aparențe. Așa cum râsul, la Baudelaire, nu e străin de tristețe, fiesta nu e străină, se pare, de singurătate. Dimpotrivă, singurătatea ar fi, după Octavio Paz, motorul acestei explozii de veselie. Altfel spus, mexicanul are nevoie de sărbători pentru a-și combate tristețea, pentru a ieși din sine însuși. Fără ele, fără zgomotul și strălucirea lor, nu s-ar putea elibera, periodic, de materiile inflamabile pe care le poartă în sine.

Fiesta ar fi, deci, nu o simplă problemă de temperament, ci un remediu sau cam așa ceva. În ea, mexicanul se descarcă de toate tăcerile de până atunci și se răzbună pentru frustrările lui. Se dezlănțuie fără limite, pentru a uita ceea ce-l îngrădește în restul timpului. Cântă, dansează, aruncă petarde, nu mai are nici o prejudecată, pentru a fi, măcar o noapte, în afara superstițiilor sale. Se bucură violent ca să-și poată relua după aceea singurătatea.

N-am cum să știu cât adevăr există în această imagine a fiestei, dar cu ajutorul ei îmi pot explica, mai ușor și logic, de ce nici un prilej de sărbătoare nu e pierdut în Mexic. Calendarul mexican e ticsit de sărbători. "Sunt peste o sută într-un an", mi-a precizat cineva, și, prima oară, am crezut că n-am auzit bine. Dar auzisem bine. Orice pretext e bun pentru a spori numărul sărbătorilor și vacarmul lor.

"Pentru ce dansați?", l-a întrebat un curios pe unul din dansatorii care în zilele de sărbătoare transformă pavajul străzii în scenă. Răspunsul a venit sec. Porque no? "Pentru ce nu?" Un răspuns care nu înseamnă nimic și în același timp poate însemna totul. Într-adevăr, pentru ce nu? De aceea există dansul. De aceea există măștile. Indienii cu panașe multicolore vin duminica și dansează în fața bisericilor. I-am văzut și eu. Nu aud murmurul rugăciunilor, au fața imobilă, nu-i interesează, se pare, nici măcar sfântul în onoarea căruia se dansează. O fac la fel cum odinioară dansau în onoarea zeului Ploii. Nu-i interesează, poate, nici spectatorii. Un singur lucru contează în acele clipe. Dansul lor. Pentru ce nu? Dansul se transformă în sens. Sufletul se eliberează de zgură. Se limpezește.

Parcă totul se întâmplă pentru a spori paradoxurile. Fiesta nu e o mască veselă. E chiotul unui taciturn. Desfrânarea unui timid. Mexicanul iese atunci din rezerva sa obișnuită. De obicei prea tăcut, îi e greu să vorbească normal în aceste împrejurări. Se descarcă violent. Nimeni sau aproape nimeni nu mai este cel de toate zilele. Oameni care sunt îndeobște reținuți și discreți strigă acum în gura mare. Tot ce-a fost măsură se răzbună prin exces. Timizii cântă și prudenții trag cu pistolul. În febra petrecerii, e de ajuns, se zice, un orgoliu rănit și pistolul intră în acțiune sau lucește o machete, lancea folosită la tăiatul trestiei de zahăr, pentru a răzbuna o ofensă. De la sărbătoare la moarte nu e atunci decât un pas.

Am greșit, așadar, vorbind despre fiestă ca despre un drog. Beția ei n-are nimic comun cu ceea ce se întâmplă în tristele paradisuri provizorii ale consumatorilor de marijuana. (cea ce n-am înțeles în prima seară a fost tocmai funcția fiestei. Vulcanul este în realitate dans pe vulcani. Sărbătoarea purifică sufletele de toxinele singurătății, de aceea șansa oferită de fiestă nu trebuie pierdută. S-ar zice că, prin vacarm, mexicanul strânge puteri ca să poată tăcea până la următoarea sărbătoare, după ce măturătorii vor strânge de pe străzi florile de hârtie călcate în picioare.

calendarul aztec

Pe peretele camerei văd fotografia unui calendar aztec. Încerc să-mi aduc aminte tot ce știu despre vechea civilizație a acestor locuri. O civilizație care n-a cunoscut roata. Care și-a sculptat statuile cu unelte de piatră. Care și-a ridicat piramidele fără să cunoască animalele de tracțiune. Dar care putea calcula eclipsele cu un secol înainte și avea un calendar incredibil de perfecționat. Din lanurile lor de porumb, locuitorii vechiului Mexic au stabilit durata anului astronomic cu o precizie pe care abia calculatoarele moderne au atins-o și au întrecut-o*.

** Comparațiile, citate frecvent, sunt aproape neverosimile. 365, 242129 zile anul din calendarul maya, față de 365, 242198 anul din calendarul astronomic actual, în vreme ce calendarul iulian indica 365, 250000 zile, iar cel gregorian 365, 242500.*

Astronomia ne-a ajutat să parcelăm timpul, să transformăm neantul în secole, în ani, în zile, în clipe. Astfel, limitat, împărțit, clasificat, timpul putea fi înțeles mai ușor. El devenea istorie și viață omenească.

În această cucerire era, însă, și o capcană. Împărțind timpul, omul a descoperit că el curge ireparabil. A observat că "azi" devine "ieri" și că umbra copacilor se alungește spre asfințit. În clipa aceea a devenit melancolic și a descoperit regretul. Dar era prea târziu.

De-afară se mai aud erupțiile fiestei. Acum ele mă trimit cu gândul la altceva. Îmi imaginez mulțimile de pelerini care se îndreptau spre piramide în nopțile negre, despre care vorbesc cronicile, când focurile erau stinse și se aprindeau noile focuri. Așa le cerea tradiția începută cu noaptea în care zeii au ținut sfat la Teotihuacan, hotărând să creeze soarele și luna.

Soarele e înfățișat în centrul calendarului aztec cu limba scoasă, semn că așteaptă să-și potolească marea lui arsură cu sângele celor sacrificați. Puține civilizații au fost atât de interesate de astronomie, dar nici una n-a plătit un preț mai sângeros pentru asta.

Pe vechiul platou al Tenochtitlanului, timpul curgea ciclic. La fiecare 52 de ani, care formau un secol aztec, focurile erau stinse și urmau douăsprezece zile de așteptări anxioase. O imensă procesiune pornea în cea de-a douăsprezecea zi spre piramide unde mulțimea urmărea înfricoșată stelele. Oare secolul care sfârșea avea să fie ultimul? Dacă la miezul nopții, steaua Aldebaran trecea pe firmament, cataclismul era amânat cu 52 de ani. Dacă nu... dacă nu, spunea legenda, soarele nu va mai răsări a doua zi, așa cum se întâmplase de patru ori înainte. Prima oară, când oamenii au fost devorați de jaguari. A doua, când pământul a fost devastat de uragane înspăimântătoare, iar oamenii au fost prefăcuți în maimuțe. A treia, când o ploaie de foc a pustiit totul și oamenii au fost transformați în păsări. A patra, când pământul s-a acoperit de apă și oamenii s-au transformat în pești. Odată cu soarele născut la Teotihuacan, omul a început cea de a cincea istorie a sa; nahui ollin, cum au numit-o aztecii și care, credeau ei, va muri de cutremure.

Cei patru sori precedenți sunt înfățișați și ei în calendarul aztec. Primul soare ar fi durat 676 de ani (13x52), al doilea 364 (7x52), al treilea 312 (6x52), al patrulea din nou 676 (13x52). Aritmetică după care lumea n-ar fi mai veche de două milenii! La miezul nopții, preoții scrutau din vârful piramidei, cu înfrigurare, cerul. Când steaua Aldebaran ajungea la zenit, un prizonier era așezat pe piatra sacrificiilor. Îi era deschis pieptul cu un cuțit de obsidian și smulsă inima. În locul ei era pus un vas de turcoază, conținând o bucată de lemn cu care era aprins noul foc, de la care toți își aprindeau torțele. Focul regeneratoare... La ivirea zorilor, aztecii respirau ușurați. Încă o dată, își imaginau ei, au plătit prin sânge verdictul cerului.

Cel mai simplu e să vorbim despre cruzime, despre "maniaci ai sângelui", mai ales că există destule argumente pentru asta. Zeilor azteci, bestiali și enigmatici, le plăcea să troneze peste altare de cranii și să asculte țipătul răgușit al vulturilor veniți să devore viscerele celor sacrificați, așezate în vârful piramidei, pe Piatra Inimilor. Preoții jupuiau cu propriile lor mâini pielea victimelor și improșcau cu sânge cald imaginea zeului. Apoi, se îmbrăcau în pielea însângărată și făceau un dans magic, terminat adesea prin acte de antropofagie rituală. Nici un popor n-a căutat spre cer cu atâta nebunie, s-a zis despre spanioli. Nu e adevărat. În vechiul Mexic această nebunie a fost și mai mare. Se pare că la ceremonii, sângele curgea uneori în valuri. Și că în lupte scopul nu era de a omorî adversarii, ci de a-i lua prizonieri pentru a fi sacrificați. Au existat războaie care s-au făcut numai din nevoia de a găsi victime. Când prizonierii lipseau, războinicii urcau uneori ei înșiși să moară pe butucul rotund de piatră. Soarele nu vroia altă hrană în afară de sânge omenesc, băutura care îi îmbăta pe zei și singura în stare să-i regenereze. Baletul universului se jucă într-o baltă de sânge. Numai la inaugurarea marelui templu din Tenochtitlan au fost sacrificați, se pare, 20 000 de prizonieri.

Desigur, a uita că această cruzime care mânjea cu sânge sărbătorile și făcea templele aztecilor să miroasă ca un abator era un preț dureros care trebuia plătit pentru a evita, după credința lor, o catastrofă cosmică, înseamnă a ignora chiar miezul tragediei aztece. Când soarele a răsărit prima oară, el n-avea viață. Apoi oamenii au trebuit să se substituie zeilor. Pentru ca stelele să strălucească la locul lor pe cer și porumbul să crească, gândeau aztecii, trebuia plătit un tribut. Omul n-a creat lumea, dar de el

depindea ca ea să dureze sau nu. Ea exista câtă vreme oamenii erau în stare să urce piatra sacrificiilor, căci totul se obținea prin durere, prin suferință. Și numai moartea putea ține dreaptă balanța vieții și a lumii.

Problema sacrificiilor e, într-adevăr, mai complicată decât au văzut-o spaniolii, cutremurându-se de oroare și incendiind în clipa următoare templele aztece. Teribila obligație de a ajuta soarele în misiunea lui izvoră din credința că nu numai oamenii depind de zei, ci și zeii depind de oameni, și întregul univers. Obsedați de ordinea stelelor, aztecii erau convinși că numai sacrificiile puteau prelungi o lume permanent amenințată.

În cronicile aztece, semnul pentru "sânge" e înlocuit adesea cu semnul pentru "piatră prețioasă" sau cu cel pentru "floare". A ucide un prizonier pe câmpul de luptă era de neconceput. El trebuia sacrificat pe piramidă, după ritual. Nu era un inamic ucis cu ură, ni se spune, ci un mesager trimis zeilor să-i regenereze. Războinicul care-l lua în captivitate plângea cu el și-l numea "fiul meu". Și înainte de a fi sacrificați, prizonierii, ținuti în cuști de lemn, erau îngrijiți, li se vindeau rănilor, ca ofranda să fie bine primită. Se povestesc chiar lucruri aproape neverosimile. Cu un an înainte de data sacrificării, dintre prizonieri era ales, se zice, cel mai bine făcut și cel mai nobil. Timp de un an, opt preoți îl învățau arta de a trăi ca un rege. Era venerat ca un zeu și patru dintre cele mai frumoase fete îi erau soții. În ziua sacrificării, condus de un alai sărbătoresc, își lua rămas bun de la cele patru soții și de la cei opt preoți și, urcând scara templului, spărgea pe fiecare treaptă câte un fluier sacru.

Totuși, cerul mexican e limpede cum numai în munți am întâlnit un asemenea cer. Într-o noapte ca asta, Moctezuma va fi aflat, studiind cerul, că destinul său și al imperiului său era hotărât. Știm astăzi că nu din pricinile la care se gândea el se întâmpla astfel, ci pentru că, fascinată de cer, lumea sa n-a mai văzut limpede pe pământ. Dar înainte de a-i condamna pe azteci, s-ar cuveni să ne întrebăm dacă noi suntem judecătorii potriviți. Cel puțin, aztecii își săvârșeau crimele pe față și nu le negau. Dimpotrivă, le dădeau un înțeles tragic. Preoții lor dansau îmbrăcați în pieile celor sacrificați, nu-și arătau mâinile curate ca Pilat din Pont.

Mai privesc o dată calendarul aztec. Eu însumi mă apropii de granița celor 52 de ani și trebuie să-mi fac un bilanț. Mă culc cu acest gând.

zei

Statuia uriașă a unui zeu. Orb și mut ca moartea. Bătrân ca lumea. Zeul va fi murit înăbușit de propria sa mască, asistat de vulturii care vin noaptea să se culce în iarba crescută peste pietrele piramidei.

Acești zei nu dădeau șanse de mântuire, ci amânări. Nu așteptau rugăciuni, ci sacrificii.

De altfel, ei înșiși s-au născut dintr-un cuțit de sacrificiu. Omacihuatl, zeița mamă, ar fi dat naștere unui cuțit de obsidian care, căzând în câmpie, a făcut să apară 1600 de zei. Mai târziu, plângând pe fiul ei mort, Cihualcoatl legăna tot un cuțit de sacrificiu.

Zei se întâlnesc (rezum dintr-o legendă) la Teotihuacan, după eșecul celor patru lumi precedente, pentru a crea Soarele și Luna. Un zeu mai important, îmbrăcat în veșminte strălucitoare, și altul umil și disprețuit, îmbrăcat în scoarță de copac, se oferă să îndeplinească această misiune. Au aprins un foc și au făcut pregătiri. Teccuciztecatl, zeul scoicilor marine, aduce ofrande prețioase, aur, pene de quetzal, ace de mărgean roșu. Al doilea, Nanahuatzin, nu oferă decât lucruri umile, trandafiri verzi, legați câte trei, și spini de agave pătați de propriul său sânge. Dar în fața focului care arde de patru zile Teccuciztecatl dă înapoi. În schimb, Nanahuatzin se aruncă în flăcări. Și abia atunci, rușinat, se hotărăște și rivalul său. Pe cer au răsărit după o vreme Soarele și Luna. Dar cele două astre nu se mișcau, erau moarte. "Să murim cu toții și să facem ca Soarele și Luna să învie prin moartea noastră ", au zis zeii strânși la Teotihuacan.

Zei aztecilor n-au găsit, așadar, altă soluție împotriva, morții decât moartea însăși. Sacrificiul inițial trebuia mereu reînnoit pentru a întreține ordinea cosmică. Speranța însăși întemeindu-se pe cruzime. Căci aztecul nu-și poate stăpâni pesimismul decât așa; convins că viața trebuie plătită cu moarte. Orice compasiune punea în pericol o lume condamnată.

*Am venit pe pământ
Numai pentru un timp, o prietenul meu!
Trebuie să părăsim frumoasele cântece,
Trebuie să părăsim și florile, vai!
De aceea sunt trist.
Trebuie să părăsim frumoasele cântece
Și florile de asemenea
șoptește un cântec unde de pe statui picură sângele.
Acum toți acești zei sunt morți. Le-au supraviețuit doar statuile.
Căci dacă există ceva care durează pe lumea aceasta, e melancolia
trecerii noastre.*

castelul

Mă trezesc devreme, în zorii cenușii ai unui oraș străin. Ciudad de Mexico pare istovit de fiestă. Străzile atârnă ca niște brațe inerte, golite de sânge. O liniște friguroasă apasă zidurile. Singurii care dau viață străzilor acum sunt indienii care se retrag, ca într-un exod de pe vremea conchistei, ducându-și marfa nevândută în timpul sărbătorii.

În timp ce privesc străzile aproape pustii, îmi imaginez Tenochtitlanul, construit pe insule, în mijlocul unui lac, marea piramidă, canalele pe care mișunau luntrile, casele legate între ele prin poduri de lemn, și mai departe câmpurile de porumb, iar dincolo de ele pădurile de pini din care țâșneau, ca și acum, printre nori, cei doi mari vulcani, Popocatepetl și Ixtaccihuatl, unde aztecii nu urcau niciodată, socotindu-i munți sacri. În zori, locuitorii Tenochtitlanului ieșeau, se pare, în fața caselor și scrutau cerul în căutarea luceafărului de dimineață; dacă acesta era vizibil, își înțepau urechea cu un spin de cactus și, cu două degete, luau două picături de sânge pe care le înălțau spre zeul astru, Quetzalcoatl.

Îmi imaginez și scena întâlnirii lui Cortes cu Moctezuma petrecută într-o dimineață de noiembrie. Conchistadorul coborând de pe cal. Și împăratul aztecilor coborând din lectica de aur, în vreme ce slujitorii așterneau în calea lui țesături de bumbac, iar mulțimea se prosterna la pământ. Aceeași mulțime care, câteva luni mai târziu, când Moctezuma, prizonier al lui Cortes, a ieșit pe zidurile palatului să liniștească revolta împotriva

spaniolilor, l-a lovit cu pietre și l-a rănit de moarte; aceeași mulțime care a privit, apoi, tăcută cum Tenochtitlanul era transformat în ruine, dărâmat casă cu casă și incendiat.

Indienii care își duc marfa nevândută trec deasupra vechilor canale astupate de spanioli, pe bulevarde amorțite de dimineața rece și încă turbure, unde lipsește ceva. Nu există ruine ca la Roma, deși n-au trecut decât patru secole și jumătate de la căderea Tenochtitlanului. Nimic nu amintește că aici a existat un alt oraș, capitala imperiului aztec. Încerc să caut un semn, dar știu dinainte că e inutil. Spaniolii au fost mai nemiloși decât vizigoții. Ei n-au cruțat nici laguna, nici piramida, nimic. Au hotărât să construiască o capitală nouă, să transforme vechea istorie în deșert. Capitala aztecilor a avut soarta Cartaginei, cu deosebirea că ruinele n-au fost arate și presărate cu sare. Din ea n-a mai rămas la suprafață nimic, dacă nu cumva se află în parcul Alameda, a cărui enormă pată verde se vede bine acum, vreun copac vechi de cinci secole.

Cortes a urmărit, în fond, ceea ce au visat totdeauna cuceritorii. Să suprima istoria dinaintea lor, temându-se că, altfel, victoria le va fi mereu contestată de ceea ce rămâne. Pentru a-și atinge acest scop, el s-a războit nu numai cu armatele aztecilor. Mii de manuscrise au fost arse, iar peste ruinele, fumegând încă, ale templelor dărâmate, s-au ridicat în grabă biserici catolice. Mirosul de sânge din aceste temple i-a oferit cel mai bun pretext pentru "dezinfecția magică", cum o numește Huxley. Cu aceasta, o istorie s-a încheiat. Și alta a început. Așa s-ar părea, simplificând. În realitate, am, în acest oraș relativ tânăr, o senzație bizară. Ciudad de Mexico îmi pare îmbătrânit de o istorie secretă pe care o presimt în aerul rarefiat la această altitudine de peste două mii de metri.

Există orașe cărora le ajunge un mit, o fantomă, un monument ca să trăiască în umbra lor. Ca Elsinor, unde călătorul vine să-l caute pe nefericitul și melancolicul prinț al Danemarcei. Întregul Elsinor e vasalul unei legende, pretextul unui castel. La Ciudad de Mexico nu există, aparent, nimic din toate acestea. În locul mării piramide sunt acum zgârie-nori, în locul bărcilor care mișunau în lagună trec valuri de automobile. Strada e nervoasă, agitată, ca în toate marile metropole. Și totuși, presimt că există și aici, alcătuit din umbre, un "castel".

O parte din piatra vechiului Tenochtitlân a fost refolosită, probabil, de spanioli, dar odată cu acest material va fi pătruns în noile construcții și duhul vechiului oraș aztec.

Soarele inundă tufele de dafin din parcul Alameda și, printre crengile unui platan venerabil, zăresc în stradă o reclamă care recomandă "berea Moctezuma". Undeva, într-un gang, un tânăr indian se odihnește sau așteaptă ceva, așezat pe ultima treaptă de la intrarea unui magazin, și îngână un cântec pe care nu-l aude nimeni în afară de el; un bătrân cu obrazul măsliniu cotropit de o barbă țepoasă și albă s-a așezat mai la o parte și privește în gol; vânzătorii de ziare, *voceadores*, își continuă melopeea, mașinile își continuă goana prin oraș și, poate, tocmai în acest timp arheologii au scos din țărână, în locul unde fac săpături, un șarpe de piatră sau un zeu cu picioarele zdrobite.

taina lui Moctezuma

Autocrații n-au voie să fie melancolici. Deoarece calitățile lor îi pot pierde mai sigur decât viciile lor. În palatul său din Tenochtitlan, Moctezuma studia zilnic, în amurg, la miezul nopții și în zori, semnele destinului pe cer. Când spaniolii au debarcat pe coastă, el a fost convins, poate cel dintâi, că se împlinea o profeție a legendei. Un scrib i-a trimis un portret al lui Cortes și împăratul aztec n-a mai avut atunci nici o îndoială; misteriosul străin cu fața palidă, cu barba scurtă și neagră, cu mâinile și picioarele vopsite în negru (încălțăminte și mănușile armurii!), cu pălăria asemănătoare aceluia huastec purtat odinioară de Quetzalcoatl, nu putea fi altul decât zeul plecat pe mare, care devenise luceafărul de dimineață, dar care făgăduise că se va reîntoarce. Cortes purta pe piept o cochilie albă montată în aur, asemănătoare bijuteriei vântului, iar întâmplarea a vrut ca spaniolii să debarce în Mexic exact la data când, după calculele aztecilor, zeul exilat trebuia să se reîntoarcă. Obsedat de legendă, Moctezuma a fost convins de la început de inutilitatea rezistenței. Își trimitea luptătorii să moară pentru o cauză dinainte pierdută. De altfel, armatele aztece luptau numai când luceafărul de dimineață era invizibil. În rest, se retrăgeau.

Poate de aceea, cunoscătorii sunt de părere că moartea imperiului aztec a fost mai degrabă o sinucidere. În plină vigoare istorică, aztecii se simt totuși dintr-o dată la sfârșitul istoriei lor. Stelele și miturile le spun că nu mai pot avea nici o speranță. Profeții lor nu fac decât să le anunțe înfrângerea. În consecință, nu luptă decât pentru a fi învinși. Fascinați de ideea unui sfârșit inevitabil, fac totul ca el să se îplinească.

Acum, mexicanul se întreabă care este adevărata sa identitate. E spaniol? E indian?

Cândva, lui Moctezuma i s-a adus un copil cu două capete. Împăratul a cerut prezicătorilor să interpreteze acest semn. Ei i-au spus că imperiul său, asemenea acestui copil, nu-și va găsi niciodată unitatea. Dar nu e simplu să trăiești cu un suflet scindat. Mexicanul aspiră să-și recucerească trecutul și, pe măsură ce-l recucerește, se lovește de obstacole care îl împing în impas. Pentru că el nu mai poate fi nici spaniol, nici indian. Într-un sat care e aproape un cartier al capitalei mexicane, pe muntele Milpa Alta, se vorbește încă, așa cel puțin pretind cei care l-au vizitat, nahuatl, limba folosită de tolteci și azteci; vechile poeme ale lui Nezahualcoyotl, prințul de Texcoco, se recită la câțiva pași de zgărie-norii din Ciudad de Mexico; se cântă din chirimia, un instrument cu sunete ascuțite pe care-l foloseau toltecii; mai sunt triburi care n-au renunțat să invoce, alături de sfinții din Panteonul creștin, luna. Prin arborii din parcul Alameda zboară încă pasărea quetzal, în vreme ce vântul sună prin tubul măștii de scafandru pe care o poartă mereu în statui zeul vântului...

Cineva mi-a povestit că interpreta și iubita lui Cortes, prințesa aztecă Malinalli, i-a salvat de multe ori pe spanioli. Între altele, a descoperit stratagema unui cortegiu strălucitor în care era un fals Moctezuma. Falsul împărat a răspuns direct unei întrebări, iar Malinalli știa că regulile aztece cereau ca împăratul să răspundă numai prin intermediari.

Metisajul, scria Alfonso Reyes, este geniul Mexicului. Dar, dacă mă gândesc la ciudata ambiguitate din psihologia mexicanilor, aș înclina să cred că nici până azi conchista nu e încheiată. Mexicanul nu mai e același om care a ridicat piramidele, dar nu se poate desprinde de ele cu repulsia spaniolilor. Din când în când, se întoarce și le privește cu o emoție pe care nu și-o lămurește pe deplin. E în căutarea unei împăcări lăuntrice între

"cuceritor" și "cucerit", care să vindece până la capăt ruptura săvârșită de spanioli în sufletul indian.

șarpele cu pene

Seara, am fost invitați la un spectacol: *Quetzalcoatl, tragedie antropocosmică*.

De fapt, spune legenda, șarpele cu pene, Quetzalcoatl, a fost și zeu și rege la Tula, unde i-a învățat pe tolteci știința, bunele obiceiuri și legile înțelepte. În urma unor intrigi ale rivalului său divin Tezcatlipoca, a trebuit să părăsească Tula și a coborât spre țărmul mării. Acolo, lepădându-și veșmintele și podoabele, plângând și făgăduind să se reîntoarcă, s-a îmbarcat pe o plută din piele de șarpe care a fost incendiată de căldura soarelui. Însă inima lui Quetzalcoatl n-a ars în flăcări: ea a zburat spre cer și a devenit luceafărul de dimineață... *

** Nu trecuseră decât douăzeci și patru de ore de când coborâsem dintr-un Jumbo-jet. Și deodată această poveste despre un șarpe înaripat! N-ar fi fost de mirare să o ascult până la capăt, cum am început, cu detașarea unui spectator politic.*

Sincer să fiu, am ezitat să mă duc la spectacol. Și, dacă aș fi găsit un pretext convenabil, aș fi rămas la hotel, să mă odihnesc, după care aș fi ieșit să mă plimb pe străzi. Uneori, pierdem fără să știm ce șansă am risipit.

Tragedia antropocosmică la care am asistat nu era ceea ce mă temusem, un amestec de exotism comercial și de mitologie aranjată, pentru turiști. Dimpotrivă, ea m-a convins, o dată mai mult, că în mituri regăsim înțeleșuri pe care cuvintele noastre nu le mai pot exprima. Sau căroră nu le dăm importanță. Trecem grăbiți peste ele. Cum am făcut eu cu ideea, întâlnită la Pavese, cred, că ne rămâne totdeauna o soluție împotriva defectelor de care nu putem scăpa; să le transformăm în virtuți. Am socotit-o un simplu paradox. Dovadă că am uitat-o până în această seară, când, în mod ciudat, mi-a revenit în memorie în vreme ce Quetzalcoatl îi explica lui Tatle că arborele universului are două brațe. Un braț al dragostei. Altul al durerii.

Dar dacă, ulterior, Mexicul a însemnat pentru mine mai mult decât o țară, seara aceea a avut cu siguranță un rol decisiv.

Dimineața de pe scenă s-a umplut de zgomotul ciomegelor care anunța locuitorilor Tulei că doi prizonieri capturați în munți vor fi sacrificați după ritual. Preoții îi vor așeza pe piatra sacrificiilor, apoi, cu un cuțit de obsidian, alt preot le va tăia coastele, le va smulge inima din piept și, caldă, încă, o va arăta zeilor, ca aceștia să se bucure.

"Este nevoie de atâta durere?" a întrebat Tatle, care a crescut alături de Quetzalcoatl, ca și cum ar fi fost fiul lui. Urcă ea ca mirosul de nopal și îi îmbată pe zei?" Tatle compară moartea cu un șacal flămând. Și cu aerul său de copil bătrân care a trecut prin multe, având acum tot atâtea îndoieli câte amintiri, le spune celorlalți, în timp ce cu piciorul șchiop desenează o săgeată în praf, că a văzut cum erau sacrificați copiii în cinstea zeului Ploii, îndreptându-se spre pietrele de sacrificii, copiii plâneau, iar lacrimile lor se transformau în ploaie. Tatle recunoaște că și el a plâns, deși știa că porumbul nu crește fără suferință.

Dar nu voi înșira aici toată povestea șarpelui înaripat. Poate că mintea mea de european, învățată cu alt gen de mituri, cu zei care petrec în Olimp și nu se dau înapoi de la adultere, nu era pregătită să înțeleagă un zeu care s-a târât în țărână printre tufele de nopal până și-a luat zborul spre cer după ce a fost rege respectat și înțelept vestit la Tula. Uneori, mi-a venit să zâmbesc, în prima parte a tragediei. Și, de câte ori am fost tentat s-o fac, m-am rușinat în clipa următoare. Quetzalcoatl a ținut să cunoască toate durerile lumii, iar asta l-a ajutat să vadă că viața și moartea se condiționează reciproc, cum se condiționează suferința și speranța.

Am plecat de la teatru cu gândul că, pentru a cunoaște Mexicul, trebuie să te adresezi mitologiei înaintea istoriei. Numai așa vei descoperi legătura dintre Cortes și Quetzalcoatl. Cortes și-a ars navele de întoarcere și, din punct de vedere strategic, ideea lui a fost utilă; ea le-a arătat spaniolilor că singura lor șansă era să cucerească Tenochtitlanul. Dar Quetzalcoatl, ajuns stea, nu se mai gândește decât la întoarcere.

mit și simbol

Totul pare să se afle în Mexic sub semnul dualității șarpelui înaripat. Zăpezile acoperă focul vulcanilor, stelele ard peste urletele șacalilor din junglă, iar pădurile torențiale ale tropicelor se întâlnesc cu stepe pline de cactuși. Căderea nopții e însoțită adesea de un zgomot ciudat. Alteori, tăcerea devine asurzitoare. Ploi violente alternează cu un cer secetos și, pe măsură ce străbați Mexicul, constăți că umbrele au un rol aparte în această țară cu soare de foc.

La rândul său, sufletul mexican e un amestec de pasiune și reticențe. Pasiunea îl târăște în afara sa, iar reticențele îl fac să se repleze. Mexicanul dă astfel impresia de nesiguranță când, de fapt, trăiește o permanentă luptă cu sine însuși.

Cunoscători ai sufletului mexican m-au făcut să înțeleg că, simțindu-se vulnerabil, mexicanul e gata să riște totul. Temându-se de primejdii, nici una nu i se pare prea mare. Demnitatea înseamnă probabil pentru el să-și ascundă cât mai bine teama.

Ne e greu să ne explicăm de ce oameni atât de tăcuți strigă atât de puternic; de ce un caracter de obicei sfios devine brusc agresiv; și de ce pasiunea cea mai vitală e uneori atât de aproape de moarte. Dar așa cum din cerul pârjolit se revarsă câteodată ploi violente, mexicanul cel mai ceremonios îți rezervă surprize dacă e zgândărit. Ca să-și ascundă timiditatea, el devine bățaios. Conștient de slăbiciunile sale, riscă mai mult decât e necesar. Și e un fapt îndeobște cunoscut că bravura toreadorilor mexicani nu e prea departe de sinucidere. Ei vor să-și dovedească în primul rând lor curajul și abia după aceea celor care îi privesc... Rezervat și cordial în același timp, mexicanul îți dezvăluie sufletul atât cât trebuie pentru a observa că ai în fața ta o enigmă. În noaptea piatră a piramidelor țării sale, el pare să fi primit o moștenire contradictorie. Îl observi și ți se pare liniștit. Chiar impasibil. Dar pe neașteptate va pune mâna pe o machete dacă are senzația că a fost insultat. Ca și vulcanii alături de care trăiește sau ca furtunile care izbucnesc pe neașteptate și se sting în aureole de lumină, e imprevizibil, cum ne dezvăluie Octavio Paz. Bănuitor, amenință, ca nu cumva să fie prins descoperit. Înfometat de prieteni, vede în jurul său uneori numai inamici posibili. Și deși izolarea îl apasă, nu se poate lipsi de ea. Se simte în siguranță numai când trebuie să-și suporte singurătatea. S-a învățat chiar, se pare, atât de mult cu singurătatea, încât n-o poate părăsi decât în chip violent. De aceea cântă și dansează la petreceri până la epuizare.

Am aflat că pentru a răzbuna onoarea familiei sale, un mexican a ucis șapte persoane. După care, fiind urmărit, nu putea fi prins. Scăpa mereu. Într-o zi, în munți, a văzut pe drum o pasăre rănită. A coborât de pe cal, a luat-o în mâini, mângâind-o și încercând s-o vindece. Pasărea a murit însă, iar el, în loc să plece, s-a apucat să-i sape o groapă unde a așezat-o pe un pat de frunze, rugându-se Fecioarei ca pasărea să zboare la cer. Așa l-au surprins jandarmii și l-au doborât. În acest exemplu se vede, cred, foarte clar că asprimea mexicanului își poate arăta pe neașteptate un obraz sentimental, descoperire care nu încetează să-i mire pe toți străinii. Și uneori chiar pe mexicani. Ei au uitat motivele pentru care i-au fost puse șarpelui aripi, dar povestesc legenda ca și cum ar face o destăinuire pe care la rândul lor ascultă ușor intrigăți. Dacă nu cumva ceea ce nouă ni se pare a fi o scindare este în realitate, ca în mitul șarpelui înaripat, o sinteză.

Mexicul m-a făcut să reflectez la condiția mea de intelectual născut într-un sat din care am plecat în plină copilărie. Atâtor rupturi care există înlăuntrul meu li s-a adăugat una care le lămurește, poate, și le rezumă pe toate. Din ce în mai limpede am înțeles că tot ce e conservator în mine mi-a complicat melancoliile și greșelile.

taina

În holul hotelului, pe un perete întreg, e o frescă imensă pictată de Diego Rivera, cu care Luvrul s-ar mândri. Și, culmea, ignorată de clientela hotelului care, scutită de complexe de la Luvru, își vede liniștită de treburi. E povestită în această frescă întreaga istorie a Mexicului, de la Cortes, care se vede în partea stângă a peretelui, până la furtunoșii *guerrilleros* din 1910. Juarez își prezintă reforma deasupra unei proclamații pe care scrie vizibil *Dios no existe* (Dumnezeu nu există). Ceea ce, se zice, a provocat o vie reacție din partea arhiepiscopului din Ciudad de Mexico atunci când a fost chemat să binecuvânteze această operă de artă la inaugurarea hotelului... Un arhiepiscop chemat să binecuvânteze o frescă în care se afirmă că

"Dumnezeu nu există", iată o scenă semnificativă în multe privințe pentru Mexic. Ca și statuile pe care șerpii și vântul le-au orbit. Dar ceea ce am văzut astăzi după-amiază întrece puterea mea de înțelegere. În vitrina unei patiserii erau etalate prăjituri în formă de cap de mort și de tibia. Ironie? Farsă macabră? Mexicul e, într-adevăr, plin de surprize.

Pe străzile toropite de soarele moale, vegetal, al după-amiezii de septembrie descopăr o atmosferă greu de caracterizat, mai ales după ce amănuntele încep să se amestece... indieni care, așezați pe trotuar, pregătesc *tortillas* fără să le pese de zgomotul și de febra străzii, imperturbabili, ca și cum ar fi singuri, undeva pe un câmp, lângă un foc de cactuși uscați, pregătindu-și cina; vânzători de bilete de loterie care trag de mânecă pe trecători, îndemnându-i să nu dea cu piciorul norocului; bicicliști care duc pe cap, într-un echilibru miraculos, pachete de ziare sau altă marfă, strecurându-se printr-o circulație aiuritoare; edificii ultramoderne, pe scările cărora somnolează uneori un bătrân, privind strada fără s-o vadă, ca statuile sculptate de strămoșii săi; o catedrală unde printre băncile de lemn lustruit simți fantomele zeilor azteci... nu poți să confunzi această atmosferă cu alta. dar nici nu reușesc să precizez, dincolo de detalii, ce anume o deosebește... Cândva, am aflat că indienii se împotrivesc în America arheologilor care, își zic ei, vor să le violeze vechile taine. E oare atât de stranie împotrivirea lor? Nu cumva, uneori, vrând să atingem un mister îl risipim pentru totdeauna? Îmi amintesc povestea Ceciliei Metella, frumoasa romana găsită în ruinele de pe Via Appia, care părea intactă în sarcofagul ei, dar în clipa ridicării capacului s-a destrămat într-o pulbere fină. Sună ciudat asta într-un secol care pare convins numai de faptul că doi și cu doi fac patru... Dar ceea ce îmi sugerează Mexicul e să nu mă grăbesc: "Privește fără pretenția de a pricepe totul. Există lucruri pe care le vei înțelege mai bine din amănunte și din tăceri decât din vorbe. Așa cum există gânditori care pot fi înțeleși mai bine din îndoielile lor decât din certitudinile lor".

Și parcă îl aud pe Tatle apropiindu-se, în vreme ce seara cade ca o pasăre cenușie peste vârful glacial al lui Popocatepetl.

— Parcă te-ai teme de ceva, senor.

dans pe vulcani

Obişnuit să mă tem de moarte, m-am mirat s-o văd, în Mexic, sărbătorită. Sigur, mi-am dat seama destul de repede că e vorba de o încercare de a exorciza frica, de a o reduce la proporții care pot fi îndurate, dar, recunosc, sunt amănunte care descumpănesc în Mexic un om înclinat, mai degrabă, să evite gândul că într-o zi va muri... Nu sunt, se pare, puține bisericile unde scheletul morții e expus pe un tron, cu un sceptru în mână. Și cum să consideri prăjiturile funebre care se pun peste tot în vânzare înainte de sărbătoarea morților? Sau un afiș în geamul unei brutării pe care scrie "Aici pâine adevărată a morților". Ori gestul incredibil de a trimite ființei iubite un mic sicriu de zahăr, pe care e scris prenumele ei. Mărturisesc, nu izbutesc să înțeleg aceste relații ciudate cu moartea.

Dacă tot ce se povestește e adevărat (eu nu le-am văzut cu ochii mei), se petrec lucruri curioase de sărbătoarea morților. Prin case sunt puse mâncăruri în jurul fotografiilor celor defuncți. În sate au loc adevărate banchete funebre, de la care nu lipsesc petardele. Sunt locuri unde, după ce li se aduc florile pe care le preferau în viață, morților li se cântă cu ajutorul tranzistoarelor și casetofoanelor ultimele melodii la modă. După veghea obișnuită în cimitir, în zori, când mănâncă ofrandele pe care le-au adus, mulți se culcă acolo să-și facă digestia. Am avut în mână o fotografie stranie din insula Janitzio, unde, la miezul nopții, toate femeile, îmbrăcate în negru, s-au strâns pe un platou gol. Nici o cruce și nici un alt semn nu arăta că acolo ar fi un cimitir. În locuri cunoscute numai de ele, presărate mai întâi cu petale de flori, au înfipt lumânări aprinse, începând o noapte de veghe.

Din câte se spune, i se poate întâmpla unui mexican să moară numai pentru că el nu vrea să-și recunoască teama. Din moment ce tot murim, cel puțin să nu ne lăsăm umiliți de moarte, pare să fie logica mexicană. Singurul lucru pe care i-l putem opune este un obraz destins. Să numesc asta curaj? E, poate, mai bine să evit o părere. Mexicanii n-au pretenția că fac filozofie. Pur și simplu, ei procedează cum simt. Sunt încredințați că fără un sceptru ironic, moartea ar fi de neîndurat.

zeița cu fusta de șerpi

Pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, lucrătorii care săpau într-o piață din Ciudad de Mexico au dat peste o statuie impunătoare și teribilă. Era o sculptură de aproape trei metri în înălțime și două tone în greutate reprezentând-o pe Coatlicue, "zeița cu fusta de șerpi". Cea mai fioroasă, după gustul european, din Olimpul aztec. Bestială și hipnotică. În loc de obraz, ea are două capete îngemănate de șerpi. Pe piept îi atârna un colier făcut din mâini tăiate și din inimi. Fusta de șerpi, dispusă într-o rețea romboidală, simbolizând pământul, e prinsă cu o centură închisă cu un cap de mort și cu doi șerpi înnoțați în față. În locul brațelor, alți doi șerpi. Iar în loc de picioare, gheare de acvilă.

Văzând-o, oricât de conchistadori vor fi fost spaniolii, zeița le va fi dat insomnii. Piatra era afumată cu esență de nopal în templul din Tenochtitlan și stropită cu sânge. Nu le-am putea reproșa oamenilor lui Cortes că n-au reușit ceea ce noi nu reușim după atâtea secole: s-o privim fără să ne cutremurăm.

Statuia a fost dusă la Universitatea din Ciudad de Mexico și așezată alături de copiile unor statui grecești. Lângă Afroditele obișnuite numai cu plaje pe care să-și admire trupul, Coatlicue inspira cu siguranță și mai multă teroare. Ceea ce i-a determinat pe profesorii Universității să se întrebe dacă nu era mai bine ca un asemenea coșmar de piatră să stea la câțiva metri sub pământ. Ei au hotărât ca statuia să fie îngropată din nou în locul unde fusese găsită. Ceva mai târziu, Alexander von Humboldt a cerut permisiunea, în timpul șederii sale în Mexic, să vadă statuia. Autoritățile au acceptat, au dezgropat-o și, după ce savantul german și-a satisfăcut curiozitatea, au îngropat-o la loc. Abia la câteva decenii după aceea, Coatlicue a fost dezgropată definitiv. A fost pusă la început într-un colț din holul Universității, apoi într-un coridor, fiind socotită nu o operă de artă, ci o curiozitate științifică și istorică. Bizara aventură s-a încheiat la muzeul național de antropologie, Luvrul Mexicului, unde Coatlicue tronează acum în marea sală consacrată culturii aztece.

Cum să ți-o închipui pe Coatlicue alături de Venus din Milo? Chiar dacă adevărul e tot mai puțin comparabil cu frumosul, e greu să nu le dai dreptate grecilor care și-au făcut zeii frumoși fi i-au atras spre plăcerile omenești. Aztecii le-au schimonosit zeilor figurile, i-au încolăcit cu șerpi pentru a-i

face cât mai teribili. Xochipilli, tânărul zeu al Frumuseții, al Tinereții, "prințul Florilor" era reprezentat cu un cap de mort crispat într-o grimasă înfricoșătoare. În ce scop? Nu pot să cred că omul a avut nevoie de artă ca să-și sporească frica. Ea există oricum. Atunci care este sensul acestor statui? Din moment ce "nu-mi place" nu e un răspuns satisfăcător, ar trebui căutat altul. Au urmărit aztecii să obțină curajul prin teamă, așa cum au vrut să obțină ordinea universului prin durere? Și de ce deosebirea dintre poezia lor și sculptura lor? În vreme ce statuile ne dau insomnii, poezia are gingășii care ne pun în derută. Ea aseamăna viața omului, cu un fluture ce aspiră nectarul unei flori și apoi dispare...

Oricine se apropie de cultura veche mexicană constată că șarpele e prezent peste tot. Încolăcit în părul zeilor sau în jurul pământului. Șerpii au năpădit statuile și piramidele. În calendarul aztec, un șarpe face înconjurul motivului central. Bastonul de foc al zeului solar Huitzilopochtli este un șarpe. Marea care înconjoară pământul este și ea un șarpe. Ploaia care cade, la fel. Arborele care înflorește. Brațul care se ridică. Negustorii azteci nu porneau la drum fără să se fi asigurat că ziua plecării purta semnul șarpelui. Iar un imn care cântă fecunditatea pământului compară înflorirea porumbului cu transformarea unui șarpe de foc într-un șarpe cu pene prețioase.

Dincolo de aceste simboluri, sunt de înțeles reticența și repulsia cu care un Elie Faure vorbește în *Istoria artei* de sculptura aztecă. Secole la rând arta europeană a ieșit pe țărnul mărilor s-o întâmpine pe Afrodita și nu e simplu să privești fără să te crispezi o statuie împovărată de cranii și șerpi. Statuile aztece îi amintesc istoricului de artă francez delirul vegetației tropicale, umflată de ploaie și de bulbi spongioși, de o violență tulbure. Și mă întreb dacă n-ar trebui să vedem aici mai mult decât o chestiune de gust. Lumea e sătulă de coșmare, nu mai vrea să se lovească de ele și în piatră.

Dar să nu-i judecăm pe sculptorii azteci după criteriile noastre. În vechiul Mexic, chipeșul Paris ar fi rămas un simplu cioban anonim. Nici o zeiță nu l-ar fi căutat să-l facă atributul frumuseții, întrucât frumusețea nu-i interesa pe acei zei. Lucru greu de înțeles și poate și mai greu de acceptat, dar pe care trebuie să ni-l aducem aminte dacă vrem să cântărim corect o artă de

care până și soldații lui Cortes, ce nu erau deloc slabi de înger, s-au cutremurat, iar noi, care n-am incendiat Tenochtitlanul, avem și mai multe motive să ne îngrozim. Poate totul trebuie privit așa cum Mexicul își privește vulcanii. Știind că sub coroana de zăpadă arde un foc primejdios. Artistul din vechiul Mexic a căutat oroarea, rânjetul crud, gura care devoră. Dar a făcut-o, poate, din credința că toate au un revers. Dacă viața este o floare, brațul care o rupe se termină în mod normal cu o gheară. Nicăieri florile, păsările, vântul n-au fost atât de insistent chemate să murmure melancolia în fața morții, în timp ce o umbră de spaimă trece chiar pe figurile zeilor.

victoria artei

Aproape tot ce-a rămas din vechiul Mexic, ca și din vechiul Egipt, este datorită artei. Nu e destul atât ca arta să nu mai fie disprețuită de nimeni? Iuliu al II-lea e pomenit mai ales datorită lui Michelangelo. Și nici o victorie nu i-a dat lui Carol Quintul cât i-a dat penelul lui Tizian. Istoriografia Egiptului antic se mulțumea să înșire o listă de faraoni, fără să adauge nimic altceva. Simple nume, "mumii sonore", cum zicea Blaga. Sarcina de a depune mărturie și-au luat-o nu istoriografii, ci sculptorii, arhitecții. La Luxor și la Karnak înțelegem mai bine civilizația veche egipteană decât din cele mai docte tratate.

Și ce-ar mai reprezenta, fără Homer, acel pinten stâncos care domină la Troia câmpia arsă de soare, unde șopârlele dorm pe legende? E destul să ne spunem în gând câteva versuri din Iliada pentru ca dintr-o dată câmpia goală să se umple de umbre. N-aș sfătui pe nimeni să meargă acolo dacă nu e convins că Homer n-a mințit...

Nici în Mexic nu te poți baza doar pe istorie.

spre Teotihuacan

Mergem la Teotihuacan. Acolo unde se află celebrele Piramida Soarelui și Piramida Lunei.

Ieșind din oraș, zărim clădirea unei bănci în formă de piramidă. Mă întreb, ce-au vrut să sugereze arhitecții? Soliditatea? Faptul că banii vor învinge timpul? Că ei reprezintă singura mitologie posibilă azi?

Trecem printr-un peisaj cu arbori de piper și mulți cactuși, prin sate ale căror imagini se suprapun. Ziduri albe, mult alb, un alb secetos, care se prelinge parcă și pe obiecte. Clădiri scunde, cactuși și iarăși ziduri. Mereu aceeași mică piață centrală, mereu aceleași străzi înecate de praf și de soare. Sau mi se pare că sunt aceleași, deoarece le străbatem prea repede. Șoferul claxonează și niște copii se dau la o parte. Ne vom întoarce pe o altă rută și despre aceste sate nu vom ști nimic.

Străinii caută în general într-o țară, cu predilecție, ceea ce e celebru, dispensându-se de rest. Plătim și noi azi tribut acestei mode. Au trecut timpurile călătoriilor romantice, acum agențiile de voiaj te asigură că poți cunoaște Veneția sau Parisul într-o singură zi, sau chiar în câteva ore dacă ești grăbit, ghizii s-au specializat, spun numai banalitățile de rigoare, pentru a privi *Gioconda* sunt necesare trei minute, iar pentru Tizian ajunge durata unei canțonete... E suficient să te înarmezi cu câteva ghiduri bune, să cauți numai ceea ce îți recomandă ele și eventual să-ți împrumuți părerile din ele (când există), să afli anul când a fost ridicată o piramidă, înălțimea, volumul... Poate, într-o zi, ca să ne scutească de orice efort, ghidurile ne vor oferi și sugestii despre ceea ce trebuie să simțim...

fascinația arheologiei

Pe platoul unde ne oprim, la Teotihuacan, la cincizeci de kilometri distanță de Ciudad de Mexico, piramidele nu sunt păzite, ca în Egipt, de sfincși, ci de vulcani. Vulcani stinși, dormitând la soare. Lipsește și deșertul. Lipsește și sunetul uscat, insinuant, al nisipului. O iarbă mărunță acoperă ruinele încă nedezgropate și munții din jur. Și cerul e altfel decât lângă Nil unde aproape nu se mai vede la amiază. Aici se înnegrește în lumină din pricina altitudinii și are ceva confidențial.

Piramida Soarelui și Piramida Lunei n-au o vechime mai mare decât Colosseumul din Roma. În comparație cu necropolele faraonilor, ele sunt

mai tinere cu aproape trei milenii. Cu toate acestea, foarte puțini rezistă să nu le compare cu piramidele egiptene. Se fac calcule că în Piramida Soarelui sunt aproape un milion de metri cubi de piatră, că prin dimensiuni ea se situează între a doua și a treia piramidă de la Ghizeh, dar au vreun rost, oare, asemenea ierarhii? Piramida lui Keops triumfă peste un sarcofag gol, în vreme ce aici nu există sarcofage goale. Piramidele din Mexic n-au avut rol de necropolă. Ele au fost, de fapt, socluri fantastice ale unor temple dispărute azi.

În ciuda deosebirilor, piramidele de la Teotihuacan, construite din patru platforme suprapuse, în trepte, pe care urcau preoții la ritualuri, sunt la fel de misterioase ca și cele egiptene. Numai că întrebarea principală aici nu este: cum au fost construite, ci de către cine. Totul arată că a existat cândva un adevărat oraș aici. O metropolă enigmatică, despre care nu se știe aproape nimic sigur, dar ale cărei urme se văd sau le bănuim dincolo de ceea ce au dezgropat arheologii. După un mileniu de existență, se zice, ea a agonizat inexplicabil cam prin secolul al VII-lea al erei noastre, fiind treptat acoperită de valuri de pământ peste care a crescut iarba; numai Piramida Soarelui și Piramida Lunei au rămas solitare deasupra, înfruntând timpul. A fost, oare, Teotihuacanul capitala unui imperiu necunoscut? Și ce s-a întâmplat cu populația sa? Orașul nu mai era decât o imensă ruină când au sosit, din nord, aztecii care știau despre constructorii acestor piramide chiar mai puțin decât noi. Uimiți de grandimea ruinelor, ei n-au putut crede că au fost locuite de ființe obișnuite. Erau convinși că Teotihuacanul a fost opera unor uriași, care, murind, s-au transformat în zei... De altfel, și spaniolii i-au dus lui Carol Quintul un femur de mamut drept probă că piramidele de la Teotihuacan au fost construite de uriași...

Moctezuma venea în pelerinaj în fiecare an pentru a omagia zeii ce s-au întrunit pe acest platou ca să creeze soarele și luna. "Al cincilea soare" ar fi strălucit prima oară aici... Soarele care încălzește acum piatra și șopârlele, ca într-o idilă arheologică...

Săpăturile sunt departe de a fi terminate. Pe măsură ce avansează, sunt descoperite alte edificii, fundații de temple, palate sacerdotale, coloane sculptate, fragmente de fresce, obiecte de ceramică, de os, măști funerare din piatră.

Unii cred că Teotihuacanul a fost abandonat în plină dezvoltare. Arheologii n-au descoperit în ruine nici un semn de decadență. Ce i-a determinat atunci pe locuitorii acestui oraș să plece? O catastrofă? Incendiul care ar fi ars întregul centru ceremonial? Seceta sugerată de obsesia zeului Ploii în basoreliefuri și fresce? Dacă au plecat, au plecat oare în grabă sau treptat?

În timp ce pe Calea Morților, care este în realitate o succesiune de piețe rectangulare despărțite de scări, urletele casetofoanelor fac șopârlele să tresară prin somn, urc, numărând treptele Piramidei Soarelui. Soarele arde chiar deasupra noastră, în crucea amiezii, pe un cer limpede, fără nici un nor. Jos, printre ruine, înfloresc arbori de piper. În jur, vulcani stinși. Închid ochii și mi se pare că aud un zgomot înfundat venind, poate, din pântecul vulcanilor...

În ciuda mijloacelor tehnice de azi, acești munți de piatră ni se par neverosimili. Cineva invocă poveștile cu extratereștri pe care le-am mai auzit și în alte părți și care, mărturisesc, m-au agasat totdeauna. De ce nu credem că oameni ca noi au fost în stare să ridice piramide? Oare, dacă Michelangelo și-ar fi pus în practică visul de a sculpta munții, am fi crezut că tot extratereștrii au făcut asta? M-am cam săturat să aud aceste teorii, în care viața și moartea n-au nici o importanță. Nici spaimile sau iluziile. Ale noastre sunt doar tranzistoarele care strigă în urechile zeilor de piatră și aparatele de fotografiat care țacăne...

Vântul biciuie paginile caietului pe care scriu, pe ultima treaptă a Piramidei Soarelui. Și mă gândesc, poate nu întâmplător, că învățăm doar ceea ce eram pregătiți să învățăm.

— Unde duc, azi, treptele piramidelor? ar putea întreba Tatle cu vocea lui de bătrân și de copil în același timp.

Ce i-aș putea răspunde?

Nu mai există învelișul de stuc de odinioară, pictat în culori strălucitoare. Masa enormă de piatră e goală, ca un schelet fabulos. Și, privind-o, ceva din vanitățile noastre se clatină. Dacă șoselele ar fi străjuite de piramide, probabil multe lucruri ar arăta altfel... Dar putem continua să nu fim modești. Nu e nici un pericol. Piramidele sunt puține și le putem ocoli. Peste câteva ceasuri și noi vom fi departe de ele.

De altfel, șoferul mașinii cu care am venit claxonează. Am venit, am urcat, trebuie să ne continuăm drumul. "Al cincilea soare" are și el pretențiile lui.

Mai întârziem câteva clipe în fața unor mici magazine cu bijuterii artizanale. Se vând amulete, calendare aztece, brățări, piramide în miniatură. Un comerț echivoc proliferază ca de obicei în jurul monumentelor trecutului și se găsesc destui care-și cumpără suveniruri cu iluzia că achiziționează amintiri. În special americanii, atât de siguri pe ei în afaceri, sunt de o candoare dezarmantă în asemenea împrejurări. Există chiar un stil *à l'américaine* de a privi o amuletă de serie ca pe un obiect de la muzeul național de antropologie, dacă vânzătorul știe să-și laude cum trebuie marfa.

Cumpăr și eu un cap de toltec din obsidian. Apoi plecăm.

obsesia apei

O frescă descoperită între ruinele de la Teotihuacan arată paradisul lui Tlaloc, bătrânul zeu al ploilor. Tlalocan. Zeul poartă o mască de jad și are în păr o pasăre quetzal cu pene verzi somptuos revărsate. Trupul îi e acoperit de coliere și bijuterii, iar din mâini cad pe pământ picături de ploaie.

Dar în acest paradis se petrec câteva lucruri ciudate. Mai întâi, cum reiese din frescă, accesul în el nu era asigurat de merite, ci de hazard. Cei care mureau înecați sau din pricina apei pătrundeau în Tlalocan, paradis care nu reprezenta o recompensă, ci o revanșă. Apoi, un fapt și mai curios.

Un fluviu țâșnește dintr-un munte, dar și acest munte e de apă! Cât de mare trebuie să fi fost obsesia apei pentru omul din Teotihuacan, dacă el și-a imaginat munți de apă din care țâșnesc râuri de apă, iar oamenii înoată și în fluviu și în munte, împresurați de pești și de plante acvatice?! În sfârșit, intrigă faptul că pictorul n-a introdus în paradisul lui Tlaloc nici o femeie și n-a arătat nici o preocupare pentru frumusețea trupului. Singurul lucru care există din belșug este apa. Un adevărat desfrâu acvatic. Pe țărm, alte personaje prind fluturi, culeg fructe și flori, cântă, discută, accentuând impresia de paradis copilăresc, în care totul se scaldă în apă sau se oglindește în ea.

Dacă paradisul omului din Teotihuacan arăta astfel, înseamnă că viața lui arăta exact invers. Apa lipsea, probabil, cronic, cerul era uscat, pământul pârjolit și înnurile care invocau ploaia ardeau buzele.

un labirint lacustru

Mergem cu soarele în față. O clipă am senzația că sunt acasă și mă întorc de la mare într-una din orele de după-amiază când în Bărăgan lumina fulgeră în parbrizul mașinii. Numai că în stânga, misterios și glacial, se înalță celebrul Popocatepetl.

În drum spre Ciudad de Mexico ne oprim la Xochimilco. Gazdele vor să ne ofere, probabil, o relaxare după tensiunea arheologică de la Teotihuacan. O plimbare cu *trajinera*... atracția și farmecul "Veneției" mexicane, cum le place localnicilor să numească Xochimilco.

Din așezarea propriu-zisă, n-am văzut nimic. Ne oprim la un debarcader unde suntem poftiți pe o plută, cam rudimentară, alcătuită din trunchiuri legate cu șipci, dar suficient de încăpătoare, ca să ne ducă pe toți. Și, odată cu căderea serii, ne pomenim într-un adevărat labirint lacustru, un păienjeniș de canale, pe malurile cărora nu se zărește nici o casă.

La început, totul mi se pare un soi de parodiare a Veneției, la limita farsei, regizată pentru uzul amatorilor de pitoresc. În locul faimoaselor gondole venețiene, sunt folosite plute colorate, în locul gondolierului un bărbat cu o prăjină care atinge fundul apei, în locul podului de la Rialto cerul înalt și gol, iar pe maluri, în locul palatelor din Renaștere, lanuri de porumb și copaci. Firește, cântece, firește o veselie vag melancolică, firește

flori, atribute indispensabile unui asemenea spectacol. Treptat, însă, mă las contaminat de echivocul comparației cu Veneția sau de amestecul de realitate și de irealitate din atmosfera de chermeză de pe ambarcațiunile cu care ne încrucișăm și nu mai am impresia de exotism ușor caricatural. Poate și din cauza serii, apa întunecată pe care plutim îmi dă o amețală plăcută. Îndrăznesc, chiar, să cer prăjina cu care e împinsă "trajinera" și, câteva minute, fac eu pe "gondolierul". În vreme ce labirintul lacustru se ramifică în alte canale, "trajinera" înaintează printre arbori înserați și femei ce vând flori din luntri mici. Apa, cântecele, copacii defilând pe mal ca palatele venețiene și seara care ne învăluie fac parte dintr-o incertitudine în care nu m-ar mai surprinde nimic. Nici dacă la un moment dat porumbul și copacii de pe maluri ar dispărea, dacă în locul lor s-ar înălța Palatul dogilor și cineva m-ar aștepta pe debarcaderul din Piața San Marco să mă arunce în închisorile de odinioară ale Serenissimei pentru că mi-am îngăduit să confund Veneția cu Xochimilco.

La debarcader e noapte. Nu sună orologiul din San Marco și, în locul porumbeilor, roiesc câini printre picioarele noastre.

Mergem acasă la Dolores Olmedo să vedem o colecție de tablouri ale lui Diego Rivera. Pătrundem, întâi, într-un parc seniorial, pe care mai mult îl ghicim la lumina farurilor. Atmosferă desprinsă, parcă, din *Ghepardul*.

Casa, veche de patru secole ni se spune, e transformată în muzeu. Descoperim aici o colecție, realmente, fabuloasă de sculptură precolumbiană, cu numeroase statuete de cult, dezgropate din morminte. Mă atrage, îndeosebi, un *Gânditor* primitiv, mai expresiv decât *Gânditorul* lui Rodin, cred, deși capul nu i se vede, fiind ascuns între mâini. Formele sunt greoaie, dar din ele emană ceva care te tulbură. Reținut de acest *Gânditor*, abia mai am timp să mă interesez de operele lui Rivera, pentru care am fost invitați aici. Dintre ele, trei nuduri, *Dansatoarea în repaus*, *Dansul pământului* și *Dansul soarelui*, mi se par remarcabile. Dar gazda nu se supără că privirile noastre (ale mele cel puțin) insistă asupra colecției de sculptură. Discretă și distinsă, ne dă explicații reținute în care se amestecă umbre și amintiri despre Diego Rivera...

Noaptea, la Del Prado, îmi rememorez impresiile. Xochimilco e departe, totul s-a petrecut, parcă, demult, într-un oraș ireal, al cărui locuitor aproximativ am fost și eu câteva ceasuri.

nevoia de mit

O legendă mexicană spune că niște exploratori s-au rătăcit într-o peșteră întunecoasă. Și au continuat să umble chiar când n-au mai văzut nimic. La un moment dat, istoviți, au vrut să renunțe. În clipa aceea, au auzit o voce care le-a spus că au de ales. Dacă vor merge mai departe, vor ieși într-o zi afară din peșteră, dar soarele va fi prea tare pentru ochii lor obișnuiți cu întunericul. Și vor orbi. Nimeni n-a ezitat. Exploratorii și-au reluat căutarea.

charros

Probabil, orice țară e cunoscută mai întâi prin prejudecăți. Despre italieni ne imaginăm că toți au în repertoriul lor personal *O sole mio*, despre francezi că toți l-au citit pe Balzac, despre nemți că toți beau bere și se pricep la filozofie. Prejudecățile despre Mexic sunt mai exotice. Sombrero, fiesta, pasiunile, nu lipsesc însă din ele.

E duminică, e soare și suntem amestecați în publicul înghesuit pe băncile unei tribune înguste, în fața unei arene, undeva la marginea capitalei. Va avea loc aici o întrecere de *charros*, ceva, după câte înțeleg, între coridă, turnir medieval și serbare de cowboy.

Tribuna e în umbră. În schimb, arena acoperită cu un strat de nisip strălucește în soare; începe, la vreo sută de metri în față, printr-un fel de culoar descoperit, dincolo de care sunt probabil grajdurile și terenul unde se face "încălzirea", iar în apropierea tribunei se lărgeste într-un hemiciclu. Printre călăreții ce-și plimbă caii în așteptarea startului, îmbrăcați toți în strălucitoare și elegante costume de *charro* (pantaloni și vestă brodate cu aur și argint și, bineînțeles, un sombrero somptuos*), unii sunt binecunoscuți și răsfățați de public. Li se fac semne și ei răspund înclinând capul. Alții sunt

novici. Își fac azi botezul arenei, după ce au visat, poate, celebritatea de a deveni cel mai bun charro. Pe aceștia nu-i bagă deocamdată nimeni în seamă. Dimineața e caldă și în aer plutește o promisiune de sărbătoare. Se discută cu aprindere și nerăbdarea crește. Și-a făcut apariția, chiar în arenă, și un crainic cu un microfon și un sombrero alb. Și, firește, de la orice fiesta nu poate lipsi muzica. Se amestecă cu soarele, cu freamătul publicului, cu așteptarea.

* În Spania a izbucnit o celebră răzmeriță când s-a interzis, pe la începutul secolului trecut, purtatul pălăriei cu boruri mari și al mantiei. Cine ar îndrăzni în Mexic să decreteze interdicția de a purta sombrero și pantaloni cu fireturi?

În sfârșit, s-a dat semnalul întrecerii. Se așterne o liniște încordată, în care se aud numai șoaptele vânzătorilor de răcoritoare și voci enervate care-i pun la respect. Pornind din capătul arenei și venind în galop spre tribună, călărețul trebuie să se oprească din viteză într-un punct fix, însemnat cu var, strunind calul brusc și luând să scrâșnească nisipul sub picioarele lui. Publicul aplaudă primele încercări reușite. Dar încă mai păstrează rezerve de entuziasm. Știe că vor urma probe mai grele.

Ele urmează, într-adevăr. Un taur e gonit în arenă. Călărețul trebuie să-l urmărească și, prinzându-i coada și răsucind-o, să-l trântască din alergare având, desigur, grijă să nu fie el răsturnat din șa. Alte probe cer călărețului să prindă cu lasoul picioarele taurului și să-l doboare din viteză.

Eu, care n-am priceput niciodată pasiunea pentru coride, privesc totul la fel cum se vor fi uitat aztecii la călăreții spanioli. Îmi plac caii și, în adolescență, vara, îmi plăcea să pornesc în galop fără țintă, să simt vântul îmbătându-mă. Ceva nu "se leagă" însă aici. Mă uit la acești călăreți al căror joc viril cu lasoul și cu riscul îi face cruzi. Soarele, sărbătoarea, strigătele din tribună îi ațâță și mai mult. Au uitat de orice altceva, în afară de rivalitățile lor și de gloria de a fi un charro. Un taur răsturnat în nisip e pentru ei semnul sărbătorească al victoriei. Arena are, probabil, pedagogia ei, nu contest, și prea e veselă toată lumea din jur ca să nu fiu stingherit că nu pot intra în atmosferă. Fără îndoială, sunt un rău spectator. Și abia urmează probele cele mai "tari" care vor solicita nervii publicului.

Îmi amintesc că inventarul armelor care au asigurat superioritatea celor șapte sute de oameni ai lui Cortes asupra unor armate de treizeci de mii și cincizeci de mii de luptători azteci nu uită niciodată să adauge celor zece

piese de artilerie grea și celor patru culvrine, 16 cai. 16 cai care au atârnat greu în istoria Mexicului! La un moment dat, aztecii au capturat un cal, l-au tăiat în bucăți și au trimis aceste bucăți în toate orașele imperiului, dar spaima lor în fața acestor animale necunoscute n-a scăzut... Aici sunt mai mulți cai decât a avut Cortes, iar în vacarmul entuziast din tribună disting destui indieni. Au trecut patru secole și jumătate între teama superstițioasă a aztecilor și acest joc duminical care sună foarte spaniol. Aici, singura rațiune a existenței cailor pe lume pare să fie aceea de a fi încălecați de un charro și goniți pe o arenă de nisip sub ochii lacomi de spectacol ai celor din tribună.

Chiote salută îndemânarea unui călăreț care trânteste din alergare un taur răsucindu-i coada. Una dintre echipe a luat, se pare, avantaj. Entuziasmul a ajuns în tribună aproape la paroxism. Nu mai sunt cruțate nici palmele, nici coardele vocale. Și cum aceste dovezi nu ajung să exprime tot ce simt ei, spectatorii aruncă în arenă pălării, șaluri și chiar pantofi sau evantaie, pe care concurenții omagiați le aruncă înapoi. Exuberanța publicului acoperă muzica și vocea crainicului care nu este altul decât preotul capelei din apropiere. A schimbat odăjdiile cu un sombrero alb și crucifixul cu un microfon. Și, în clipa când își strigă entuziasmul e probabil convins și el că nu există altă împărăție decât pe lumea aceasta. Ca și călăreții care, după ce au doborât animalul fugărit, se opresc în fața tribunei și așteaptă răsplata, ovațiile.

Metamorfoza preotului-crainic sportiv nu e, poate, întâmplătoare. Spectacolul acesta nu e, după câte îmi dau seama, un simplu joc de duminică. E un fel de religie. O religie care cerce curaj și îndemânare; care iubește soarele, aplauzele, arena, freamățul publicului, victoria, caili. (Se spune, în glumă, că numai pentru a se întreține cu Dumnezeu un charro coboară de pe cal și-l lasă la poarta bisericii.) Muzică, iluzii de glorie, rivalități, pasiuni, iată strânse laolaltă câteva plăceri mexicane. Duminica, lumea se strânge aici și se distrează amestecând soarele cu puțină cruzime.

Fiecare charro vrea să dovedească, bineînțeles, că e cel mai grozav. Se pregătește în capătul arenei și își așteaptă rândul. Când trebuie să pornească, strânge dârlogii calului, se concentrează și țâșnește în plin galop. În toată atitudinea acestor bărbați e un amestec ciudat de tandrețe și violență. După

ce și-au învins victima, mângâie calul și zâmbesc sfios. Apoi se îndepărtează cu aerul unor cuceritori care ies mulțumiți din scenă.

Un charro stă pe loc acum în mijlocul arenei cu lasoul în mână. Câțiva călăreți gonesc un taur jur-împrejur. Cel cu lasoul are dreptul la o singură încercare. Aruncă și pe urmă strânge frânghia ca un laț în jurul picioarelor din față ale taurului. Captiv, acesta se împiedică și se prăbușește în timp ce din tribună chiotele entuziaste salută îndemânarea concurentului.

Și, în sfârșit, proba cea mai grea. Saltul mortal, de pe un cal în galop, pe spinarea unui cal sălbatec neîmblânzit. Publicul freamătă. Cunoaște cu siguranță dificultatea probei și riscurile ei. În tribună se așterne tăcerea. O așteptare la pândă. Urmează o încercare. Eșuată. A doua. Eșuată și ea. La a treia, călărețul este probabil decis să încerce cu orice preț saltul mortal. Nu-și poate îngădui să dezamăgească publicul. El nu-și calculează însă bine momentul saltului sau n-are destulă stăpânire de sine și riscă prea mult. Se prăbușește în arenă printre picioarele cailor. O exclamație îngrozită îngheață pe buzele tuturor și o umbră pătează sărbătoarea. E adusă în grabă o brancardă. Înghesuială în arenă și așteptare crispată în tribună. Din fericire, accidentul nu e grav. Curajosul charro se alege cu câteva contuzii, care în loc să-l stigmatizeze, îl aureolează. Va încerca în altă duminică să realizeze saltul mortal? Sunt convins că da. Atunci spectatorii îl vor răsplăti, iar eșecul de azi va fi cu totul uitat.

Întrecerea s-a terminat și, în sala unde suntem invitați, domnește o atmosferă de bal provincial. Vin și călăreții, demitizați în hainele lor de stradă. Numai fetele care au oferit la sfârșitul întrecerii un balet ecvestru ca niște adevărate amazoane și-au păstrat costumele de călărie. Mâncăm în picioare, în jurul unei mese lungi și, deși mi-e foame, nu reușesc să abordez nici acum eterna *tortilla*, care constituie baza alimentației mexicane. (Dinții strălucitori și albi ai mexicanilor nu sunt probabil străini de obiceiul lor de a mânca de mici *tortilla*, căreia laptele de var îi dă și gust și o culoare deschisă.) Încerc un sos de ardei iuți. Un fel de fiertură infernală. Dar abia am gustat și îmi simt gura în flăcări. Se bea *pulque*, băutură făcută din sevă de agavă lăsată să fermenteze și îndulcită cu miere și, datorită ei, după câteva minute de tăcere, limbile se dezleagă din nou.

legendă din Sinaloa

O legendă din Sinaloa spune că Dumnezeu a creat pentru fiecare țară locuitorii potriviți cu pământul de-acolo, dar ajungând la Mexic a refuzat să-l populeze cu oameni. A cedat totuși insistențelor îngerilor și a modelat o figură minusculă de charro. Când Creatorul a suflat asupra ei să-i dea viață, micul charro a sărit în picioare, și-a împins frumosul sombrero spre ceafa și scoțând revolverul a strigat furios: "Pentru ce-mi suflă în nas, bătrân bețiv?"

umbra Spaniei

Caut prin Ciudad de Mexico o librărie care să fie deschisă și duminică. Măine vom porni spre sud. Descurajat de câteva încercări infructuoase, rămân mai departe să hoinăresc la întâmplare. Constat că deși mă aflu aici de trei zile, nu cunosc aproape deloc orașul. Dar ce înseamnă a cunoaște un oraș? Ce i-aș putea eu arăta cuiva care are doar câteva zile la dispoziție pentru a "cunoaște" Bucureștiul? Cum să-i explic că Bucureștiul înseamnă și felul cum tremură, vara, lumina pe tabla încinsă de căldură a acoperișurilor? Sau o ploaie devenind străvezie în Piața Universității? Există orașele în care trăim și cele care ne găzduiesc temporar. Pe acestea le vom vedea aproape totdeauna din stradă. De partea cealaltă, nu există de obicei decât coridoarele impersonale ale hotelurilor. Mă uit la autobuzele care trec în viteză pe Avenida Juarez (șoferii sunt plătiți, am aflat, după numărul persoanelor transportate, ceea ce îi face să gonească) și simt că dincolo de ele, și dincolo de strigătele vânzătorilor de ziare amestecate cu zgomotul țevilor de eșapament, există o realitate la care n-am acces. Nici despre mexicanii pe care i-am cunoscut până acum n-aș putea spune mare lucru. Politețea și zâmbetul devin uneori o barieră nevăzută între oameni.

Ca să mai scap de agresiunea traficului, mă abat prin Parcul Alameda, unde lumina se filtrează prin arbori ca prin vitralii. E adevărat oare că datează din timpul lui Moctezuma? Ar fi singura ereditate a Tenochtitlanului. La suprafață, bineînțeles. Căci în subteran vechea lagună se mai face simțită. Ciudad de Mexico plutește pe o platformă de pământ,

sub care se găsește un strat gros de mâl și de apă. A fost nevoie să se injecteze tone de ciment care să împiedice scufundarea Palatului Artelor, iar zgârie-norii se sprijină pe o pădure de piloni de beton.

Pe jos, un afiș mototolit pe jumătate anunță o coridă. Iarăși Spania!

Îmi vine în minte comparația pe care o făcea cândva Unamuno între Spania și Franța. Să distingem, zicea el, între pasiune și senzualitate. Spania și Franța nu se potrivesc, căci pasiunea e arbitrară, iar senzualitatea logică. Franța e răzătoare și senzuală. Spania e aspră și tristă. Nu ai altceva mai bun de făcut în Spania decât să te gândești la moarte, în vreme ce în Franța totul te îndeamnă la superficialitate. Dacă acceptăm aceste simplificări, ce ar trebui să observăm în Mexic? Bănuiesc că dincolo de superficialitate regăsești mereu o pasiune care ezită între tristețe și nevoia de spectacol.

Observ și în Ciudad de Mexico o preferință pentru baroc la clădirile patinate de vreme. Privindu-le, mi-ar fi greu să mă hotărăsc în care din cele douăzeci și două de tipuri de baroc definite de Eugenio d'Ors le-aș putea încadra, dar un lucru mi se pare evident. Aici, barocul a avut nu misiunea de a fi stilul Contrareformei, ca în Europa, ci stilul conchistei. El a desăvârșit, probabil, în estetică ceea ce începuse sabia lui Cortes. A dorit să impresioneze, să supună, nu prin evlavie, ci prin orgoliu și fast. Așa cum, dacă ne gândim la povestea prințesei Matinalii, trebuie să recunoaștem că Mexicul a fost cucerit nu numai prin sabie, ci și prin iubire.

barocul și cactușii

Mexicul ar fi descoperit și singur barocul. Arhitecții nu trebuiau decât să privească în stradă, să se inspire din limbajul ei. Barocul corespunde perfect înclinațiilor naturale ale mexicanului, gustului său pentru podoabe și ceremonii, și se armonizează de minune cu soarele strălucitor, cu pământul fierbinte din care țâșnesc cactuși de forme cele mai bizare sau păduri unde arborii și lianele se amestecă. Discipolii tropicali ai lui Churriquera au învățat ornamentația în primul rând de la flora din junglă și au încorporat în operele lor și ornamentațiile de pe vechile pietre. Într-un fel, barocul e aici un stil de dincolo de mode, care n-a dispărut niciodată cu totul din gusturile artiștilor mexicani. Țăranii înșiși l-au folosit fără să știe că fac artă barocă. În umbra unor biserici rustice am văzut și noi Christii

torturați și oglinzi în care reverberează soarele, incendiindu-le. Răspândirea în lume a stilurilor artistice nu s-a făcut, desigur, numai prin jocul influențelor și conjuncturilor. Fiecare pământ a acceptat în genere ceea ce putea să-l exprime. Și dacă trebuie să ne referim la împrumuturi, Spania i-a dat Mexicului mai mult decât o limbă, o religie și barocul. I-a dat tristețea ei însoțită.

Ca și Spania, Mexicul nu poate despărți frumusețea de tristețe. Ca să te convingi de asta, e destul să vezi, câteva zile la rând, cactuși pe o câmpie uscată. "Cactuși-candelabru" sau cactuși obișnuiți. Plantă a răbdării, așteptând ca, după zile și săptămâni de arșiță, să vină în sfârșit ploaia. Plantă care nu cunoaște luxul pădurilor ce foșnesc, suspină, cântă, freamătă, vuiesc; ea nu poate face nimic din toate astea; țepii ei sunt muți; tulpinile se leagănă fără sunet; cel mult al aerului zgâriat de acest arici vegetal. Plantă a dezolării. Plantă a câmpurilor golite de vegetație. Plantă a tenacității ce se cheltuie într-atât în efortul de a rezista încât nu mai găsește energia de a se împodobi. Stă goală, fără podoabe, în fața soarelui. Ca și zeii de piatră crispați de sete. Uneori, sub un cer de cenușă. Alteori, sub un cer dramatic. Totdeauna sub un cer singur. Plantă a celor tăcuți, a celor care n-au nimic decât încăpățânarea și setea lor, cactusul mi s-a părut însă și mai grăitor pentru Mexic decât barocul.

singurătatea vulcanilor

A te simți singur nu e doar dovada unui gol, ci și o dovadă că încă n-ai pierdut legătura cu lumea. Remarci absența celorlalți. Uneori, numai prin singurătate suntem solidari. Cum spune un poet mexican: "Există zăpezi pe vulcani, dar în măruntaiele lor arde focul".

Se zice că trebuie să vorbești încet trecând pe lângă vulcanii din Mexic, să nu-i trezești. Și nu e nici o exagerare în acest avertisment. Popocatepetl și Ixtaccihuatl, cei doi vulcani uriași care domina Mexicul și ale căror conuri le zăresc în diminețile clare de la fereastra hotelului, se află la o distanță de vreo șaptezeci de kilometri, mi s-a spus. Doar iluzia optică îi face să pară apropiați când aerul orașului nu e poluat de smog. Cu toate acestea, nu-mi pot stăpâni un sentiment vag de panică. Amândoi vulcanii sunt acoperiți de zăpadă. Ceea ce ar trebui să-i facă, poate, mai placizi, mai caști, mai

inocenți. Ei bine, nu! Sunt convins că, dacă aş locui la poalele lor, aş trece din insomnie în insomnie. Liniştea unui vulcan îmi inspiră o teamă confuză şi am impresia că în ea există ceva perfid. Şi totuşi, nu mă ştiu a fi un fricos. Mi s-a întâmplat să mă aflu în situaţii periculoase, când viaţa mea a atârnat de un fir de păr, dar am ieşit din ele onorabil. Imaginea vulcanilor deşteaptă în instinctele mele, poate, o frică specială, primară, are nu mă simt în stare nici s-o explic. Poate şi fiindcă impresiile se amestecă. Deşi sunt îngheţaţi, nu-mi pot imagina aceşti vulcani stinşi. Nu m-ar mira să zăresc la un moment dat un fir de fum prelingându-se din craterele pline, probabil, acum, cu zăpadă. După care din măruntaiele munţilor ar izbucni valuri de lavă fierbinte cu violenţa cu care izbucnesc fiestele în singurătatea mexicanilor.

Acest ultim gând mă face să văd în cei doi vulcani martori ai multor "lumi", dacă judecăm ca în credinţa aztecilor, o adevărată emblemă a Mexicului. Singurătatea lor seamănă cu singurătatea țăranilor care-şi curăţă pământul năpădit cu tufe de nopal. Violenţa cu care, oricând, se pot trezi nu e străină de caracterul mexicanilor.

Şi să mai adaug ceva. Intimidat de tăcerea ostilă a celor doi vulcani, recunosc că, şi aici, am simţit în singurătatea mea nevoia de a o împărţi.

A împărţi cu cineva totul,
lăcomia, o pâine şi teama,
a împărţi vina, dorinţa şi noaptea,
a împărţi singurătatea
ca să nu ne omoare...

O crustă de gheaţă pe focul vulcanilor, nu e acesta chiar Mexicul? Şi nu de aceea mă simt apropiat de mexicani?

despre curaj

Cineva mi-a povestit că vulcanul Popocatepetl, când sunt zile frumoase, cu o transparenţă a aerului rar întâlnită altundeva decât în Mexic, se vede de la depărtări şi mai mari. Mulţi îşi anunţă atunci vecinii şi prietenii: "se vede!" Nu e nevoie să-şi spună ce anume. Toţi înţeleg.

Nietzsche îi sfida pe filozofi chemându-i să-și ridice casele pe Vezuviu. Mexicanii fac chiar mai mult cu vulcanii lor. Ei reușesc să-i iubească! Oare să nu existe în acest sentiment nici o legătură cu sfaturile pe care altădată, după cum ne asigură Codicele Florentin, le dădea tatăl copilei nahuatl când ea împlinea șapte ani? "Dar chiar dacă n-am avea, fetița mea, decât suferință pe pământ — zicea tatăl — trebuie oare din pricina aceasta să ne temem? Trebuie să stăm întruna cu teamă? Trebuie să trăim plângând?"

A iubi un vulcan e, probabil, chiar mai mult decât o dovadă de curaj. Problema aceasta mu preocupă de când am fost în Sicilia. Acolo am întâlnit oameni care mi-au vorbit cu afecțiune despre Etna. La început nu-mi venea să-mi cred urechilor. Pe urmă mi-am spus că pot exista relații mai puțin obișnuite între oameni și anumite locuri.

N-aș găsi nici acum o comparație mai bună pentru Mexic decât un vulcan care unește lucruri aparent incompatibile: piatra arsă de lavă și zăpezile care fac la amiază din Popocatepetl o catedrală ninsă, pașnică și majestoasă. Dacă sărbătoarea este aici cealaltă față a singurătății, față strălucitoare, când mexicanul simte nevoia să se reverse peste limitele sale pentru ca, odată reîntors la ele, să le poată suporta din nou, vulcanii sunt liniștiți pentru că au erupt din când în când.

Poate că există o logică în dragostea pentru vulcani. Așa cum există o logică în faptul că iubim mai mult viața după ce descoperim că o vom pierde.

spre sud

Trebuie să-mi fac din nou bagajele. Măine plecăm cu autobuzul în sud. Spre *Tierra caliente*. Veracruz. Tabasco. Villahermosa. Celebrele ruine de la Palenque, în plină junglă, unde foarte rar ajunge cineva. Și Yucatanul. Uxmal, Chichen-Itza, sigilii secetoase ale civilizației maya, nume care au figurat până acum pentru mine undeva foarte aproape de mit și mi se pare neverosimil să ajung în imperiul lor de tăcere și piatră cu autobuzul.

Și iată-mă, iarăși, aruncat în starea ambiguă a tuturor plecărilor mele. Mă înțarcă un disconfort confuz și, la urma urmei, ridicol. Căci sunt atâția care m-ar invidia acum.

Zarurile au hotărât să facem drumul poate mai încărcat de legendă din Mexic.

În timp ce-mi strâng lucrurile, găsesc invitația la tragedia antropocosmică *Quetzalcoatl* Și mă surprind zicându-mi: poate e de bun augur faptul că pornim în această aventură tropicală sub semnul șarpelui. Oricum, zeii aztecilor fie cu noi și cu melancoliile noastre.

ploaia de la Veracruz

Plouă, sunt surescitat, de vină sunt, probabil, fulgerele din acest miez de noapte, tunetele, tensiunea din aer, din mine, oboseala, toate la un loc și ploaia aceasta care, în loc să mă elibereze, îmi biciuie nervii; aud cum se rostogolește ploaia afară, în vreme ce în capul meu se rostogolesc impresii și imagini dispartate din această primă zi de călătorie în sud... autobuzul, peisajele muntoase care îmi aminteau de copilăria mea, veșnicele legende cu Cortes la tot pasul, orășelele prin care am trecut Iară să le vedem, ca Puebla, și cărora spaniolii le-au dat, în afară de stilul colonial, aceeași piață centrală, cu un chioșc în parc unde duminica vine fanfara și cântă, cu catedrala și cârciuma totdeauna în apropiere... Cum spunea Picasso? "Noi spaniolii, dimineața liturghie, după masa coridă, seara bordel. În ce se amestecă toate astea? în tristețe. O tristețe ciudată. Ca Escorialul..." Oare din închisoarea prin dreptul căreia am trecut se aude ploaia? Din paradis, dacă-i credem pe azteci, se aude, și nu numai atât, acolo trebuie că plouă continuu, ușor și cald, ca să crească porumbul, să mănânce și zeii *tortillas*... Câmpurile străbătute după ce-am ieșit din Ciudad de Mexico dimineața erau parcă mereu aceleași, porumb și cactuși, cactuși și porumb, apoi munții, și a rămas o vreme numai porumbul, cultivat pe porțiuni mai mici, dar prezent și între pini. Munți ca la noi la Sinaia. Numai că prin iarbă izbucnea calcarul, neurastenizând vag peisajul. Și din nou cactuși. Și palmieri pitici, sălbăticiți parcă, din care se fac sombrero-uri. Dar nu, mai întâi a fost târgul acela care îmi amintea de Urziceni, și unde am coborât să luăm o cafea. Deși ne îndreptam spre sudul tropical mi-era frig. De fapt, câmpurile acelea cu porumb și cactuși erau la altitudinea Negoiiului nostru! Nu mai vedeam

la orizont umbrele dramatice ale vulcanilor Popocatepetl și Ixtaccihuatl, dar aceasta nu însemna nimic. Eram încă pe platoul unde aztecii, și-au ales locul pentru capitala lor... Și iarăși autobuzul, munții și serpentinele care ne coborau spre câmpia adevărată. Pământ pietros, în care lumina cactusul acum. Culorile puține, atenuate, fără strălucire, fără sonoritate; și, iată, ploaia aceasta, prima ploaie tropicală din viața mea, cade acum peste un oraș necunoscut... Înainte de Xalapa, pe marginea șoselei au început să apară tejghele cu mere roșii. Acolo unde ar fi trebuit, poate, să înceapă domnia bananelor și curmalelor, judecând după ceea ce îmi închipuisem eu că ne-așteaptă. Deoarece crezusem că vom întâlni o vegetație exuberantă și opulentă, care să anunțe în sfârșit tropicele. În locul ei vedeam o natură care muncește pentru fiecare floare... Am ajuns la Xalapa, cu obsesia ei pentru curățenie, *Xalapa siempre limpia* scria peste tot, cu străzile în pantă, "ca Lisabona", a observat cineva. Bineînțeles, o piață centrală, catedrala. Am fost invitați să intrăm. Trei preoți oficiau în fața băncilor goale. Dumnezeu să mă ierte că viața m-a îndemnat să cred numai în ce se întâmplă pe lumea aceasta.

Când am pătruns în parcul Alameda, din apropierea catedralei, cerul devenise sumbru, iar prin arbori zburau ciori, dincolo de eternele amintiri "fotogenice" peste care acum plouă... Plouă și revăd autobuzul umblând bezmetic pe străzile în pantă. Cineva dintre gazde vroia să cumpere lichior de cafea, făcut după o rețetă locală, și iată-ne intrând în niște curți pline de flori, ca niște sere locuite, gustând și noi niște probe de lichior și primind niște scrumiere de sticlă pe care le vom uita la prima ocazie. La întoarcere, clădirile Universității din Xalapa, risipite prin parcuri, au făcut să renască în mine anii de studenție, cu frustrările lor. Dar oare nu datorez lucrurilor care mi-au lipsit, tot atât cât și celor pe care le-am avut? Poate. Și, oricum, răspunsurile n-au fost niciodată specialitatea mea... Autobuzul a oprit undeva într-o piață, parcă. Apoi clădirea aceea, pe marginea unui lac, unde am așteptat câteva ceasuri să plecăm spre Veracruz. Începuse să plouă. O ploaie mărunță și monotonă, care încrețea luciul nocturn al lacului, dincolo de care abia ghiceam orașul desfășurat pe coline; firește, neapărat șapte coline, nu s-ar putea altfel... Așteptând, nu știam cum să ne omorâm timpul. Într-una din săli se desfășura o reuniune internațională, ceva în domeniul apelor. Am intrat în sală și am încercat să-mi compun un interes de circumstanță, dar n-am izbutit. Poate din pricina grijii că mai aveam de făcut câteva ore cu autobuzul până la Veracruz. O fată m-a invitat să mă

apropii și să iau loc. "Nu, mulțumesc" i-am zis, speriat că mă aud vorbind în spaniolă. În camera alăturată, însoțitorii noștri au găsit o soluție, au adormit pe scaune, doborâți de oboseală și de căldura care se insinua amenințător în atmosferă, prevestind temperaturi de infern. Probabil, abia de-acum înainte vom afla ce înseamnă tropicele. La Ciudad de Mexico altitudinea tempera excesele... Am trecut printr-o încăpere cu o masă lungă la mijloc și m-am trezit din nou afară. Ploua în continuare. Foșnetul subțire al ploii îmi dădea senzația că mă aflu sub streșina unei cabane. Se făcea târziu. Pe deasupra, a intervenit o pană de curent. Amestec de amuzament și alarmă. Când vom ajunge la Veracruz? Ploaia îmbiba întunericul și o clipă am crezut că vom rămâne acolo până dimineață. Dar lumina a fost reparată și așteptarea a redevenit normală, amestecată cu foșnetul ploii.

Noaptea târziu, am pornit spre Veracruz. Șoseaua goală, măturată de lumina farurilor, singurătate neagră de o parte și de alta, apoi trecem printr-o localitate unde ar fi trebuit să ne oprim, însă nu mai e timp, e aproape miezul nopții, mergem direct la Veracruz. Plouă torențial acum, dincolo de geamurile caselor apar o clipă scene de viață obișnuită, numai noi, ca o halucinare a nopții tropicale, moșăim în acest autobuz, în timp ce zeul ploii aleargă odată cu noi. În fapt, Tlaloc a fost, probabil, totdeauna mai mult decât un zeu. A fost o obsesie. Fără apă, porumbul aztecilor nu creștea. Fără porumb, viața era în primejdie. Din lanurile lor, aztecii pândeau nu numai mișcarea stelelor, ci și mișcarea norilor. Pe marele *teocalli* din Tenochtitlan erau două temple gemene: templul lui Tlaloc și templul lui Huitzilopochtli, amănunt care arată singur locul lui Tlaloc în ierarhia Olimpului aztec... Prin vârtejul ploii parcă se aud săgeți din alte timpuri înfângându-se în trupurile acelor sacrificați, chiotele care salutau norii umflați de apă după ce aztecii priviseră, zile la rând, cu ochii uscați, cerul... Fantoma lui Tlaloc se îndreaptă în această noapte spre Veracruz. Și parcă un imens răpăit de tobe îi anunță trecerea. Plouă peste tunetele încălcite ca un ghem de șerpi, plouă peste restaurantul unde după miezul nopții, când am sosit, am mâncat printre scaune întoarse, singuri în toată sala, plouă peste oceanul pe care îl bănuim fără să-l vedem. Aici, în apropiere de Veracruz, a debarcat Cortes și tot aici s-a prăbușit ultima rezistență a dominației spaniole. Dar întâmplarea vrea ca Veracruzul să însemne pentru mine altceva, o noapte copleșită de o ploaie tropicală. Ascult ploaia cum se lovește de ziduri și umple noaptea. Obișnuit cu ploile de-acasă, banale și temperate, nu știu ce să cred. Se va opri până dimineață? Sau mâine va ploua la fel? Cât trebuie să plouă ca să

adoarmă în muzee toate statuile lui Tlaloc și țăranii mexicani să stea liniștiți? La Xalapa, într-o grădină interioară, plutea în aer o muzică de tonomat, iar norii atenuau lumina. Aici, ploaia a cucerit noaptea și n-a mai rămas decât ea. O farsă a imaginației mă face să aud statuia lui Tlaloc lovind caldarâmul ud cu picioarele sale enorme de piatră, în vreme ce lacrimile zeului se varsă în puhoiul de-afară.

Am adormit cu lumina aprinsă și m-am trezit la trei noaptea s-o sting.

Tlaloc

Tlaloc e destul de popular și azi în Mexic; și nu numai printre arheologi. La cincizeci de kilometri de capitală, în satul Coatlinchan, a fost găsită în albia uscată a unui râu o sculptură imensă. De fapt, cea mai mare sculptură veche din America latină, un monolit de piatră măsurând mai mult de opt metri în înălțime și cântărind, se pare, aproape 200 de tone, reprezentându-l pe zeul ploii. Transportul acestui colos la muzeu a ridicat probleme extrem de dificile și, pe de altă parte, delicate, deoarece, în ultima clipă, țăranii din Coatlinchan au refuzat să permită luarea statuii, imaginându-și că ploaia, atât de prețioasă pentru recoltele lor, va dispărea odată cu enigmaticul zeu de piatră, salvătic în albia uscată a râului unde a stat părăsit. Arheologii au fost amenințați și, în cele din urmă au trebuit să intre în joc niște promisiuni extramitologice pentru ca Tlaloc să poată fi mutat la muzeul național. În dimineața de aprilie când zeul a pornit la drum, numeroși țărani l-au însoțit până în capitală, unde convoiul a ajuns seara. Orașul se pregătise să-l întâmpine cu o sărbătoare, dar printr-o coincidență ironica sosirea zeului ploii a fost însoțită de furtuna cea mai violentă din acel sezon de obicei uscat, ceea ce a împiedicat sărbătoarea...

San Juan de Ulua

A doua zi e soare. Așteptându-l pe D. la autobuz (ah, dacă moartea ar avea punctualitatea mexicană!), discutăm că ar trebui să ne cumpărăm pălării de pai pentru a evita insolația.

Dar după o jumătate de oră, când ajungem în mica insulă San Juan de Ulua, lângă Veracruz, cerul e vânat. Și abia intrați în incinta fostei închisori spaniole, începe să plouă. O ploaie piezișă, rece și dușmănoasă, care amenință să compromită vizitarea acestei fortărețe sumbre unde spaniolii le-au arătat indienilor recalcitranți toate resursele de persuasiune ale Inchiziției. Trecem repede prin curtea năpădită de iarbă. Ploaia ne obligă să ne strecurăm pe lângă zidurile pătate de licheni, să ne adăpostim în fostele celule, în fostele camere de tortură, întârziind în ele mai mult decât am fi vrut. Rămânem sub o arcadă cu tencuiala roasă ca de lepră, discutând un timp, apoi tăcând, fiecare cu gândurile lui, în vreme ce ploaia continuă să cadă vrăjmașă peste pinii din curte. Scos din ritmul de rutină, ghidul povestește întruna și, probabil, dă mai multe detalii decât de obicei. El e singurul care n-are dreptul să tacă. Prin pânza ploii disting un crâmpei de ocean și o stradă din Veracruz. Numele orașului, cu sonoritățile sale exotice și lunguroase, nu m-ar fi lăsat niciodată să-mi imaginez o asemenea dimineață... Ferindu-ne, trecem prin celule care seamănă cu niște peșteri. În ziduri sunt umbre verzi, ca un tatuaj enigmatic și amenințător. Apa prelinsă pe ele s-a pietrificat în hieroglife albicioase, sinistre. Oare Goya spunea că timpul pictează el însuși? Da, Goya. Aici, însă, timpul nu și-a iubit opera. Dimpotrivă. Șuvițele de apă calcaroasă au lăsat cicatrice urâte, ca un stigmat. Sau ca un avertisment, poate. "Atenție, nu treceți indiferenți".

Istoria a renunțat la nuanțe aici. Cel care ucidea și cel care aștepta să fie ucis se aflau față în față și se priveau în ochi. Între ei, tăcerea care a rămas. În aerul îmbâcsit de ploaie nu se mai aud decât picăturile de apă. Prizonierii se mineralizau înlăuntru, dar înainte înnebuneau.

Ploaia de-acum e cu totul altfel decât cea de azi-noapte. E una din acele ploi care înverzesc zidurile, macină piatra și o putrezesc și... ce vroiam, de fapt, să spun? Într-o zi ca asta, probabil, au intrat vizigoții în Roma, într-o zi ca asta s-a băut prima oară vin dintr-un craniu omenesc și tot într-o zi ca asta cineva a calculat că sârma ghimpată poate influența istoria; într-o zi ca asta Erasm se va fi gândit să scrie *Antibarbaria*. Sub o asemenea ploaie își va fi urzit planurile Macbeth și va fi așteptat să vină noaptea... Ganguri,

tunele și iarăși celule și, îngropate în zid, belciuge de lemn de guayacan, lemn pietrificat, "lemn etern", de care erau prinși prizonierii scoși din minți de apa ce curgea pe piatră și pe ei provocându-le răni.

Simt că dacă mai stau mult între aceste ziduri mă vindec definitiv de dragostea mea pentru Spania. Unde e Spania care râde de Don Quijote numai pentru a nu-și recunoaște prea deschis dragostea pentru el? Unde sunt bufonii serioși ai lui Velasquez? Ce-a mai rămas din Spania aici? Ah, da. A mai rămas să ne aducem aminte de ceea ce ne arată uneori Goya. Aici nu e loc decât pentru *Prizonierul* și mai ales pentru ochii cumpliți ai lui *Saturn*. Custodele muzeului Prado scria undeva că nici o operă din celebrul muzeu n-a fost obținută prin război sau prin violență. Dar ceea ce e adevărat pentru pictură nu e adevărat pentru aur și pentru ambițiile conchistei. Spania a crezut aici că istoria este un os ce poate fi zdrobit, o gură căreia i se poate pune căluș, o minte care, aiurând, nu va mai protesta. Și că justificările, dacă va fi nevoie de ele, vor fi găsite. Cei care vor înnebuni nu vor mai putea depune mărturie. Și nu e prima oară când Dumnezeu a fost amestecat în afaceri urâte... Privind pereții celulelor, îmi amintesc că Filip al II-lea tremura pentru o ușoară zgârietură a pânzei lui Tizian *Venus cu Adonis*.

Ca să fii cu totul moral aici, ar trebui să simți că ochii îți ies din orbite, că nu mai poți respira, că îți vâjâie capul, și dintre toate zgomotele universului nu mai auzi decât picăturile de apă prelingându-se pe pereți; să nu mai existe cer, să nu mai existe mare, să nu mai existe pământ și arbori, ci numai piatră, o piatră rece de peșteră pe rare curge apa; să nu mai existe alt adevăr decât suferința și moartea; să simți un gust dulceag în gură și când scuipi să-ți dai seama că e sânge; să uiți cine ai fost, cine ești, să uiți, poate, chiar, în cele din urmă, să-l urăști pe cel care te omoară... în loc de asta, însă, îți spui că tu n-ai nici o vină pentru ce s-a întâmplat. Nu ești decât un trecător cumsecade care la un moment dat simte nevoia să nu mai audă decât ploaia de-afară.

Desigur, moartea nu absolvă pe nimeni. Au murit nu numai victimele, ci și toți călăii, nu numai sclavii, ci și toți stăpânii, nu numai cei umiliți, ci și ofensatorii lor, cei din boxa acuzaților și judecătorii care au citit sentința,

cei păcătoși și cei care au vrut să-i mântuie, cu forța, cei înșelați și escrocii, cei mințiți și profitorii, deținuții și paznicii lor, împărații și supușii... Acest ultim și implacabil judecător n-a cruțat pe nimeni. A venit o clipă când moartea s-a așezat în spatele călăului și i-a șoptit la ureche: "acum e rândul tău". A venit o clipă când s-a furișat nevăzută în spatele judecătorului și i-a murmurat: "iată verdictul care te privește"... Dar cum să ne consolăm că asta înseamnă dreptate?

Una dintre celule (un puț de un metru și jumătate înălțime și doi metri lărgime) se chema "Infern". Alta, "Purgatoriul". Numai "Paradisul" lipsea ca să ne reîntâlnim cu Dante.

Pașii noștri sună prea tare și, poate, în semiobscuritate Tatle privește piatra, rămas pe gânduri... "Arborele universului are două brațe, ar zice el, dar aici e unul singur, al durerii"...

despre măsură

Dacă omul a scris cărți, tot el a incendiat biblioteca de la Alexandria. Dacă a ridicat Parthenonul, tot el a descoperit că din marmura arsă se poate face var. Dacă a ridicat piramidele din Mexic, tot el le-a umplut de sânge. Această "măsură a tuturor lucrurilor" care e omul a fost adesea, cum zicea cineva, o măsură tristă. Ea a ofensat și a fost ofensată, a mutilat și a fost mutilată. Poate că aztecii n-au avut un cal ales printre nobili, ca Roma, numai datorită faptului că n-au cunoscut, până la venirea spaniolilor, caii.

Oriunde în altă parte, aș fi evitat aceste banalități. În definitiv, norocul istoricilor e că morții nu pot protesta. Dar după două ceasuri la San Juan de Ulua, într-o zi ploioasă, poți înțelege, cred, mai adevărat decât în Grecia, ideea despre om a filozofilor greci. "Măsura tuturor lucrurilor" și-a arătat, aici, chipul de bestie. Plecând de la San Juan de Ulua, mi-a fost greu să găsesc cusururi unei vorbe pe care altădată o socotisem prea răutăcioasă. "Mizantropul e cel care reproșează oamenilor că sunt ceea ce sunt".

oceanul

Cum puteam să nu doresc să fac o baie în ocean?

Chiar dacă nu e soare. Chiar dacă plouă pe plaja Mocambo din apropiere de Veracruz.

Nu e, totuși, ploaia ostilă de la San Juan de Ulua. Plouă mărunț și aproape confuz. Ca pentru a ne obliga să intrăm mai repede în apă, în ciuda poveștilor cu rechini...

Aceste povești trebuie să fie o glumă a lui D. Dar nu reușesc să mă conving până la capăt că ele n-au nici un temei. Mă surprind pândind prin apă cu ochii deschiși și îmi amintesc, în timp ce înot, fel de fel de întâmplări cu oameni cărora rechinii le-au retezat un picior dintr-o singură mușcătură sau i-au devorat cu totul... Fără să mă oprească nimeni, mă feresc singur să mă depărtez prea mult de țărm. Și, după zece minute, mă întorc. Deși cine știe dacă voi mai avea vreodată prilejul să înot într-un ocean?

În loc să mă facă să visez cu ochii deschiși, oceanul mă inhibă, mă silește să mă simt un biet detaliu în fața unei imensități neprietenoase. Nimic din ceea ce am trăit pe plajă, vara, la Costinești sau la Neptun, n-am trăit pe plaja de la Mocambo. Aproape m-am bucurat când, din pricina ploii, care s-a întetit, a trebuit să ne scurtăm popasul. M-am uitat fără regrete la umbrelele de plajă, acoperite cu frunze de palmier, sub care nu mai era nimeni, și la nisipul ud...

Să fie adevărat, oare, că, asemenea sarzilor, mexicanii nu au fascinația apei, ci a pământului? Din larg n-au venit decât nopțile și conchistadorii.

drumul cel mai bătut

Pictura mexicană a coborât în stradă, a vrut să cucerească strada. Culorile lui Orozco vin dintr-un sol martirizat de soare; și chiar ale lui Diego Rivera, ale cărui trupuri arămii nu cunosc plaja: sunt goale numai pentru a se exprima mai bine. În ce-l privește pe Quetzalcoatl, el a plecat cu o plută din piele de șarpe în exil, dar legende nu s-au interesat de aventurile lui pe mare. Ele nu ne-au dat o Odisee a lui Quetzalcoatl. Au

vorbit tot timpul numai de reîntoarcerea lui. În labirintul mexicanilor, drumul cel mai bătut e spre centru.

amintindu-mi de Rousseau

Zei trimit acum asupra noastră toate capriciile cerului tropical. S-au hotărât, se pare, să ne arate tot repertoriul ploilor. Căci ploaia, aici, arată altfel. Apare pe neașteptate, violentă și caldă, se prăbușește în geamurile autobuzului sufocându-le cu apă, după care dispare pe neașteptate. Înainte de a afla cum arată o junglă a lianelor, aflu cum arată o junglă a ploii.

Depășim pășuni galbene, păduri de palmieri ca niște temple din care au rămas în picioare numai coloanele, un peisaj echivoc în care luxurianța alternează cu ariditatea, sub o ploaie caldă, care pe nesimțite se transformă în lumină umedă. Din când în când, în marginea șoselei se văd locuințe modeste, simple, cu o singură încăpere, din nuiele împletite și acoperite cu frunze de palmier sau din cărămidă nearsă, înecate în ploaie sau strivite de lumină, înconjurate cu sulii de cactus și izolate într-o liniște pe care n-o tulbură nimic.

Din păcate, n-avem vreme să coborâm. Mă consolez cu gândul că, astfel, taina acestor locuri, cu pecetile intacte, ne va lăsa liberă "fericita capacitate de a presupune", cum ar zice Burckhardt. Și poate că e mai bine așa decât un popas sumar și superficial.

Păsările zboară jos, cu aripile îngreunate de ploaie, soarele frige când apare dintre norii turbulenți, din loc în loc se văd sate minuscule... câți s-ar putea lăuda că știu ceva precis despre viața celor ce le locuiesc? Se zice că în ele se practică încă trocul și banii sunt rari; că porumbul, lâna sau fructele care se schimbă sunt puse direct în praful piețelor al căror nume aztec, *tianguis*, e încă folosit. Dar nimeni sau aproape nimeni nu se oprește în aceste așezări unde istoria se îngână cu jungla. Autobuzul plonjează în sud, sub un cer tot mai ars de febră în ciuda rafalelor violente de ploaie, și între păduri întinse de palmieri bătrâni unde e normal să-ți amintești de Rousseau, de mitul vârstei de aur și să-ți pui întrebări...

Odată am văzut în America o scenă incredibilă, stupefiantă, pe care n-o pot uita. Oameni care, obosiți de zgomot, ascultau la tonomate tăcerea! Tăcere înregistrată ca o muzică, tăcere pur și simplu, împărțită în rații,

contra cost. "Cele două flageluri ale omenirii sunt Inchiziția și Societatea", a exclamat Pascal. Dar ce rămâne în afara lor? A nega în principiu societatea înseamnă a nu lăsa omului altă speranță decât aceea de a fi singur. Chiar aceste locuințe dintre palmieri au simțit nevoia să se grupeze.

Bineînțeles, nu e o consolare să opunem stării naturale o singurătate "modernă". Îmi amintesc un tablou al lui Jordaens unde Diogene cu felinarul aprins e în mijlocul unui grup care se amuză, îi dă cu tifla, mănâncă, bea, se uită și râde batjocoritor. Înconjurat de această veselie trivială, Diogene e mai singur decât în deșert sau într-o pădure. El va trebui să devină cinic și indiferent, asemenea celorlalți, azvârlind felinarul, sau râsetele îl vor face din ce în ce mai singur.

Ținta noastră este azi un oraș cu nume complicat. Coatzacoalcos. Acolo ne așteaptă un hotel cu aer condiționat. Veacul nostru nu-l mai poate reciti pe Rousseau decât așa.

două pietre

Mexicul e o țară prin care nu poți trece indiferent. Aici, trebuie să-ți placă soarele sau să te plângi de insolație. Trebuie să te fascineze ploile sau să te plângi de ele ca de migrene. Și dacă nu-ți spune chiar nimic tristețea virilă a cactușilor, e mai bine, poate, să nu te duci. Cine caută în Mexic ceea ce poate găsi la New York e preferabil să renunțe.

Cât despre lumină, ea nu e lumina din Orient, care amestecă mizeria și poveștile din "o mie și una de nopți", și nici lumina mediteraneană, caldă, senzuală, feminină. E o lumină care amuțește rânjetul morții, fără să-l ascundă. Apollo însuși, în această lumină, s-ar fi înfășurat în șerpi ca și Coatlicue, în loc să omoare Pythonul.

Și, poate, nu atât colibele alcătuite din ramuri legate cu ajutorul lianelor m-au făcut să-mi amintesc de Rousseau, cât senzația de singurătate imemorială a peisajului dintre Veracruz și Coatzacoalcos. Dar se întâmplă

să ignorăm tocmai lucrul cel mai important. Că uneori ajung două pietre pentru a începe un drum.

noapte tropicală

Coatzacoalcos, hotel Margon

Din căldura umedă de-afară, în aerul rece, condiționat. Urc în cameră, încercând să depășesc o senzație de oboseală și de gol. Aceste hoteluri în care dorm câte o noapte și în care nu mă voi mai întoarce niciodată...

Cobor. Din hol, câteva trepte duc spre restaurantul hotelului. Mă așez la o masă și cer un suc de portocale. La o masă vecină, se află un bărbat înalt, trecut de cincizeci de ani, care, ceva mai devreme, auzindu-ne vorbind românește, a venit la noi. Se scoală și acum de la locul lui și se așează lângă mine. Insistă să bem ceva împreună și încerc să-i explic că în acest domeniu dorințele mele sunt mai mult decât limitate, aproape nule. Brusc, simte nevoia să-mi povestească despre viața lui. E plecat din România dinainte de război și lucrează ca specialist itinerant al unei mari firme. Acum e în Mexic de aproape un an. Locuiește aici, în Coatzacoalcos, chiar la hotelul "Margon" și lucrează la "Impex", o mare rafinărie de petrol unde vom merge și noi mâine dimineață. Vorbește o limbă ușor învechită, poticnindu-se uneori. A avut rareori prilejul să discute românește. Asta îmi aduce aminte de o femeie din satul meu plecată în America pe la începutul veacului și revenită într-o vacanță, după cincizeci de ani. Folosea cuvinte pe care oamenii din sat le uitaseră, arhaice, cu parfum anacronic. Ceva similar se întâmplă și cu bărbatul din fața mea. Nu se plânge de bani, câștigă bine, dar vrea să se retragă, să încheie această eternă alergătură prin lume. Nu mai suportă să trăiască în hoteluri, să mănânce singur, să bea singur. Adaugă, jumătate în glumă, jumătate în serios, că uneori își umple două pahare și zice "Noroc". Tonul lui, mai mult decât vorbele lui, mă tulbură.

Ne despărțim și ies în oraș. Seara e umedă și caldă. Evit străzile mai puțin luminate, ci gândul la ce se povestește despre violența străzilor sud-americeane.

Eram convins că în fiecare oraș mexican, seara, în piața centrală, voi întâlni, cum ne asigură cei ce cunosc obiceiurile de aici, un ceremonial

asemănător cu plimbările "pe Corso". În adolescență, la Făgăraș. Băieții făcând turul pieței într-un sens. Fetele, în celălalt. Și la fiecare întâlnire schimbând ocheade și zâmbete. Dar nimic din toate astea. Trecătorii sunt rari. Și e ceva excesiv în aer. O febră neobișnuită.

Pașii sună arid pe piatra aleilor din parcul ce se cheamă, firește, ca în toate orașele mexicane, Alameda. În mijloc, un bazin cu apă clocită de zăpușeală. Ies din nou în stradă și, din fericire, îmi apare în drum o librărie.

În hotel, la capetele culoarelor sunt puse recipiente cu apă fiartă pentru cei care nu cer apă minerală să se spele pe dinți. Am început să fiu atent dacă nu cumva se aud, aduse de vânt, urlete din junglă. Nu prea îmi dau seama cât de departe ne aflăm de jungla adevărată.

Mă gândesc la bărbatul cu care am stat de vorbă mai devreme la restaurant. Și la câtă retorică s-a cheltuit pe o temă care e simplă, totuși. Omul nu poate veni de nicăieri spre nicăieri. Și, poate, toate paginile lui Unamuno din care strigă dragostea sa pentru Spania nu m-au emoționat atât cât faptul că, în exil, la Paris, în vreme ce conversa la masă, el desena fără încetare tauri.

cărți de călătorie

M-am obișnuit cu psihologia mea incomoda și sucită, dar prefer să pronunț cât mai rar cuvântul " anticălător " ca să nu fiu înțeles greșit.

De fapt, ce este o "carte de călătorie "? Nu numai că nu-mi place această formulă, dar nici n-o cred potrivită. Nu cred într-o literatură slujnică a lui Hermes. Există cărți care pot fi generate de o călătorie, ca de orice altă experiență, dar asta e cu totul altceva. Ele n-au nimic în comun cu proza pliantelor turistice, care trebuie să satisfacă alte rigori. Și dacă totuși vrem să folosim formula dându-i alt înțeles, ar trebui să adăugăm că Odiseea este, poate, cea mai mare carte de călătorie din toate timpurile. Ea nu povestește pur și simplu rătăcirile lui Ulise, cât vrea să ne sugereze că în ele există o soluție. Să ne imaginăm Odiseea fără Ithaca. Oare ce mai rămâne atunci din ea? Ceea ce îi dă sens este, indiscutabil, sfârșitul.

În fond, nu e nevoie să colindăm lumea pentru a rătăci. Cel care a cunoscut cel mai puțin iubirea a fost, se pare, cel care a alergat tot timpul după exemple. Don Juan. Poate că acest lucru e adevărat și în privința călătoriilor. Unii își închipuie că e destul să țină în mână un bilet de Jumbo-jet ca să aibă ceva de comunicat. Uită că autorii tragediilor clasice nu s-au ostenit niciodată să ne dea indicații amănunțite despre decorul în care se petreceau întâmplările povestite de ei. Li se părea suficient să spună "scena este un palat". Sau, cum notează Shakespeare, înaintea primei scene din Hamlet, "terasă în fața castelului". Care castel? Un autor de "note de drum", ajungând la Elsinor, se va grăbi să răspundă: "Kronborg, castelul lui Hamlet, impunătoare remaniere în stilul Renașterii daneze a castelului lui Erik de Pomerania" etc. etc. Dar asta e excursie explicată, nu mărturie.

Necunoscutul? Noutatea? Ele există fără îndoială. Și știi foarte bine că a disprețui călătoriile este o prostie. Piramidele egiptene le-am văzut în sute de reproduceri, dar numai după ce-am strâns în pumn nisipul din deșert ele au început să-mi spună ceva. Nu mi se potrivește aerul de globe-trotter, oricât aș vrea să mi-l asum și oricât aș invidia aplombul altora în această privință. Dar, cum spunea undeva Valery, important nu este a învăța, ci a adăuga ceva la ceea ce ai învățat. Poți trece prin Mexic fără să observi că și cerul și tăcerea au culoarea pietrelor. Sau că miturile sunt că vântul care își cântă melodiile ciudate cu ajutorul tuburilor de orgă ale cactușilor. Ar fi păcat, însă, mă gândesc, să treci prin Mexic fără să te întrebi, fie și în fuga, de ce crede, oare, omul mai mult în frică decât în persuasiune și dacă, în afară de "mijloace", s-a schimbat ceva din vremea când spaniolii au incendiat Tenochtitlanul.

Desigur, a vedea înseamnă, mai întâi, nevoia să vezi. Dar, probabil, nu descoperim nimic cu adevărat important într-o călătorie, dacă nu descoperim nimic în noi înșine. La fel ca în Odiseea, o călătorie e, în cele din urmă, în secret, aproape totdeauna o călătorie spre adevărurile noastre și un prilej de clarificări, când ea nu se oprește la simple impresii.

N-are rost să complici un drum care nu-ți cere decât puțină curiozitate? Eu, unul, înclin să cred că păcătoșii au adus mai multe servicii credinței decât cei inocenți.

tierra caliente*

* *tierra caliente* = "pământ cald.

Dimineața plecăm la "Impex". Aici, într-o sală care seamănă cu un amfiteatru universitar în miniatură, un inginer ne dă lămuriri despre dezvoltarea industriei petroliere mexicane. E tânăr, brunet, slab și poartă ochelari. Explicațiile trădează un specialist îndrăgostit de profesia sa și trăind prin ea fără rezerve. Ceea ce mă face să mă simt în fața lui ca un american la Luvru.

În sala de comandă de la "Impex" mă uit lung la tablourile electronice. Nu e prima oară când trebuie să-mi recunosc lacunele într-un domeniu atât de important pentru omul modern și nici prima oară când îmi găsesc justificări.

Altfel, îmi spun, se uită un egiptolog la hieroglife, altfel se uită un botanist la arborii tropicali și altfel un diletant ca mine. Uneori, diletantismul te ajută să observi ceea ce unui specialist îi scapă. Nu putem vedea toți cerul ca un astronom, pământul ca un geolog, florile ca un botanist, norii ca un meteorolog, păsările ca un zoolog. Am face din univers un Larousse enorm. Trebuie, probabil, să existe pe lume și diletanți a căror singură specialitate e melancolia. Și, evident, eu fac parte dintre ei.

Plecăm, în fine, după ce Enrique, șoferul autobuzului nostru, încearcă, în zadar, să repare la un atelier instalația de aer condiționat. Ploaia abia mai fumegă în aer, în schimb în autobuz începe să fie din ce în ce mai cald. Niciodată nu mi s-a întâmplat ceva într-adevăr spectaculos în călătorii. Alții povestesc fel de fel de lucruri, senzații tari, întâmplări neobișnuite, dramatice sau cel puțin insolite, în vreme ce călătoriile mele (dacă exclud cele trei accidente de avion prin care am trecut) decurg monoton, previzibil, cu detalii normale... lucrurile cele mai spectaculoase sunt o ploaie torențială, o pană de curent sau o încurcătură pasageră la recepția hotelului... Și iată că, acum, se întâmplă ceva, Suntem într-o căldură de iad și aerul condiționat tot nu funcționează. Enrique încearcă, dar în loc de aer rece vine aer fierbinte. Simt că mă sufoc de căldură, schimb batistele una după alta, mă gândesc cu nostalgie la toți ghețarii pe care i-am visat pe vremea când doream să fac parte dintr-o expediție la polul nord, la ploile bacoviene din toamnele noastre... Zadarnic. Căldura devine din ce în ce mai insuportabilă. Din când în când, zeilor maya (în al căror imperiu am intrat) li se face milă de noi, trimit un nor, ploaia se prăbușește pe autobuz ca un bivoli de apă, urmează o vagă senzație de răcoare, mai mult o iluzie, și totul se întoarce la început. Sisif nu mai urcă muntele, Sisif aspiră la un nor de ploaie și, odată atins norul, se prăbușește din nou în flăcările infernului. E o căldură umedă, ca în anticamera unei băi de aburi, care descurajează mișcările, te apasă și te trezești cu o sticlă de coca-cola în mână, făcând economie de gesturi pentru a nu-ți forța transpirația. Până și norii par otrăviți de această căldură umedă. Când plouă, ploaia pare bolnavă acum. Abia aștept să ajungem la Villahermosa, am auzit că în sud hotelurile au toate piscină...

Enrique se întoarce spre noi și surâde înțelegător. Suntem de trei zile împreună și ne-am împrietenit. Cu părul negru, lins, cu ochii sumbri și melancolici, arătându-și dinții albi de câte ori zâmbește (și zâmbește des), Enrique e ceea ce s-ar putea numi un mexican obișnuit. Vorbește puțin, politicos, fără să fie umil. Șofer excelent, străbate șoselele toride ale sudului fără să se plângă nici de violența ploilor, nici de căldură. Și înțeleg din raporturile cu el că, într-adevăr, simpatia are un rol important în relațiile unui mexican cu străinii. Se povestește că există oameni de afaceri care refuză să trateze cu o firmă deoarece reprezentantul ei nu le place și că mexicanul preferă uneori să-și sacrifice interesele numai pentru a fi

credincios simpatiei sau antipatiei ce i-o inspiră cineva. Nu știu dacă lucrurile merg până acolo, dar simt cum devin mai puțin reticent decât aiurea în contact cu oamenii de aici. Mexicanul e mai puțin calculat, mai spontan. Din punctul său de vedere, unu și cu unu trebuie să facă doi mai ales când aritmetica nu-ți aduce nici un folos. El poate fi pripit sau excesiv, dar niciodată, cred, unul dintre acele produse reci ale pragmatismului care bântuie prin lumea de azi. *Tierra caliente* se referă nu numai la condiția pământului. Există și în oameni ceva din misterul acestui pământ crucificat între soare și ploii.

Intrăm în Villahermosa. Oraș pentru pictori impresioniști, parcă. Soarele face ca totul să fie alb și aerul vibratil, ca în orașele mediteraneene. Coborâm pe asfaltul încins de căldura amiezii, uitând zăduful drumului.

despre acalmie

Prin acalmie, mexicanul se resemnează parcă. Renunță la orice exces.

Atunci, pericolul care-l pândește este să devină înțelept. Prea înțelept, se va mira el însuși că s-a dus uneori în piețe pur și simplu din plăcerea de a vinde și de a târgui sau că a fost în stare să refuze să-și vândă marfa prea repede de teamă că nu va mai avea ce face până la sfârșitul zilei. Renunțând la pasiunile lui, ar semăna cu vulcanii care dormitează și cu dragostea care decade în rutină după ce a visat absolutul. Excesul nu e neapărat indecent și măsura nu e totdeauna admirabilă.,, A abuza" înseamnă uneori, dimpotrivă, a avea curajul să scandalizezi mediocritatea dispusă să nu iubească nimic, decât să iubească prea mult. În Mexic, toate acestea se văd mai bine decât aiurea.

Dar, la fel de adevărat e că, din câte mi-am dat seama, acalmia naturii mexicane te induce în eroare. Ca și acalmia mexicanului.

tezaurul lui Moctezuma

Villahermosa, hotel "El Presidente"

Din atmosfera neutră a hotelurilor cu care m-am obișnuit, iată-mă acum într-o clădire care are ceva din aerul mai intim al unei vile. Există recepție, zâmbete profesionale, ne-am completat ca de obicei fișele și totuși nu am senzația de industrie a nopților petrecute între pereți impersonali. Scara fără trepte, ca un tobogan, camerele dispuse în jurul unei grădini tropicale interioare și mobilate altfel decât în hoteluri, lotul răspunde parcă acelei părți din mine care a avut mereu nevoie de intimitate și căldură pentru a nu se retrage ca broasca țestoasă sub carapace.

Villahermosa se numără printre orașele pe care le-am iubit din primul moment. Lumina după-amiezii apasă zidurile fără să le oprească. Arbori calzi, deveniți aproape muzică, își mișcă frunzele, ca un tigru somnoros mușchii. Și pentru prima dată țin în mână două fructe de mango. Nu sunt verzi ca în pânzele lui Gauguin, ci galbene și mai mici. Dacă mexicanii au dreptate, fructele strălucitoare pe care le arată prin muzee tahitienii lui Gauguin sunt însă dintr-o specie inferioară. Cele de aici sunt înnobilate, au miezul parfumat și mai dulce. Strălucesc ca tezaurul lui Moctezuma în visurile spaniolilor.

Cum ar explica asta, oare, Tatle?

— Tezaurul lui Moctezuma e acolo unde cuceritorii nu l-au căutat niciodată. Nu e nevoie să-l căutăm în locuri tainice. Ajunge să ne putem mira de lucrurile firești. Cum scârțâie un pas pe o alee de nisip, cum înflorește nopalul pe vechile morminte. Atunci vom descoperi că taina nu e sub coaja unui fruct. Tezaurul e însuși fructul.

dilemă

Cu patru decenii în urmă, Graham Greene a văzut aici alt oraș. Mi se pare neverosimil tot ce povestește el despre Villahermosa unde, preocupat de adevărata țintă a aventurii sale semiclandestine, simțea nevoia, ca să-și umple cu ceva timpul, de o poveste sentimentală pe care în condiții normale n-ar fi suportat-o. Răsfoiesc nedumerit paginile respective din Drumuri fără legi, caut printre amănuntele notate în fugă ceva cunoscut, cu sentimentul ciudat că e vorba de o altă Villahermosa, de aiurea... orașul paludic,

asediat de mlaștini, cu un singur hotel și un singur restaurant, cu nopți vâscoase, bântuite de țânțari, cu duminici interminabile și inutile, cu case având drugi de fier la ferestre dincolo de care se vedeau femei bătrâne în balansoare din epoca victoriană, în mijlocul bibelourilor și fotografiilor de familie, mirosul de fructe putrezite urcând din apa fluviului, păsările cu pene prăfoase, șoimii îngrămădiți pe acoperișuri, cimitirul pe porticul căruia scria cu litere negre "Liniște ", trotuarele înnegrite noaptea de gândaci, care acopereau și scările hotelului, se izbeau de lampă, de ziduri și cădeau, pentru ca în locul lor să vină alții, cei morți fiind devorați de furnici, un dentist pripășit aici în circumstanțe încurcate, plângându-se de căldură și de muște, căruia englezul trebuia să-i explice mereu că vroia să ajungă la Salto și apoi la Palenque și de la care a aflat că există muște a căror înțepătură te lasă orb... toate acestea mă contrariază. Fluviul? Mlaștinile? N-am reținut decât căldura, apăsătoare într-adevăr, o impresie de ziduri extenuate de lumină, un aer de oraș mediteranean unde trotuarele ard la amiază și noaptea e neagră ca un steag de pirați... Care e adevărata Villahermosa? Orașul unde Graham Greene își cumpăra hamac, sarape (poncho-ul mexican) și leacuri contra mușcăturilor de șarpe (în vederea expediției sale în interiorul provinciei Tabasco, pentru care venise) și unde, ca să evite apa din fluviu, trebuia în mod obligatoriu să consume "bere Moctezuma" sau ape gazoase îndulcite, nu mai există probabil, iar cel în care am locuit eu douăzeci de ore trebuie să fie o combinație între grija ospitalieră a gazdelor și un început de toropeală luminoasă a simțurilor... Dar orașele sunt așa cum le-am simțit și, dincolo de adevărul lor, există, poate, un adevăr al nostru de care am avut nevoie în ele...

jaguarul

Când am plecat spre parcul-muzeu "La Venta", n-am bănuț ce ne aștepta. Un parc, îmi imaginam, unde au fost aduse sculpturile descoperite în regiunea La Venta și în primul rând celebrele capete de olmeci. Dar parcul e, de fapt, un fragment de junglă, în care exuberanța vegetației anunță pădurile tropicale coplesite de liane. În clipa în care am ajuns, cobora noaptea. Mai bine spus, se prăbușea noaptea. Căci tropicele nu cunosc, se pare, acea dulce prelungire a incertitudinii dintre zi și noapte, când

întunericul se îngână cu oboseala albă a zilei și întârzie să pună stăpânire pe lucruri învingându-le încet, cu precauții.

În jurul nostru, în câteva minute, arborii devin negri. Să mulțumesc sau nu întâmplării care ne-a adus aici la o oră de seară? Ea ne împiedică să vedem cum trebuie sculpturile de bazalt împrăștiate prin parc, în schimb atmosfera de spațiu regizat dispare și, la un moment dat, pe cărările înserate, am impresia că rătăcim undeva într-un peisaj neliniștitor. Nu mai suntem vizitatorii unui muzeu, ne simțim aproape niște exploratori prinși de noapte în junglă. Sculpturile se detașează pe fondul vegetației ca niște pete negre, de care te apropii prudent.

Mă opresc în fața unui bazalt ciuruit de ploi, reprezentând un jaguar, animalul favorit al olmecilor, aici semiumanizat. Capul statuii e întors spre cer, într-o atitudine de extaz sau de uimire parcă. Animalul se transformă în om. Își pierde ghearele și capătă mâini. Fața pe care o întoarce spre cer e o față omenească.

De câtă vreme privește oare jaguarul acesta stelele? El este, cu siguranță, mult mai tânăr decât Sfinxul care păzește piramidele egiptene și chiar decât Minotaurul din Creta. Cu toate acestea, pare ieșit dintr-o junglă în prima seară a istoriei. Adulmecând vântul, s-a întors spre stele, iar uimirea l-a transformat. Cu trupul, aparține, încă, mitului, dar pare pregătit să dea târcoale istoriei, ca unei prăzi, dacă nu cumva, mai vicleană decât el, istoria îi va sări în spate.

Treptat, pădurea acaparează sculpturile. Cineva aprinde o lanternă. La lumina ei, jaguarul de piatră apare feroce și surprins.

mit și istorie

În Grecia e inutil să faci un drum spre Olimp. Muntele e gol, la discreția vântului și a excursioniștilor. Pan, cu picioarele lui de țap, a părăsit tușișurile și s-a adăpostit în muzee, iar ca să auzi râsetele icnite ale lui Dionysos trebuie să-l recitești pe Nietzsche. Poate că noaptea, pe culmile Olimpului, se reîntorc uneori stațiile zeilor invocați de Homer, dar dimineața muntele e pustiu. În schimb, departe de poalele Olimpului, am putut să-mi pun în mod serios problema existenței unui "timp mitologic" care curge, încă, în Grecia, la fel ca în Egipt, sub albia "timpului istoric".

Pe cărările cutreierate numai de capre nu m-am simțit ridicol uitându-mă după zei. Și m-am gândit prima oară că modul meu de a vedea divinul în lucruri banale e, mai degrabă, păgân decât creștin.

În Mexic, am repetat, cumva, experiența M-am lămurit că "timpul mitologic" nu curge neapărat la porțile incintelor arheologice. Zeii mai vin acolo doar sub formă de suveniruri care se vând turiștilor. Pe câmpurile cu cactuși, însă, sau în satele retrase la marginea lor, sunt ceasuri în care fața aridă a zeului Ploii nălucește și azi.

Începută cu o trădare a zeilor, istoria Mexicului s-a reconciliat cu ei. S-ar zice că istoria nu-i ajunge mexicanului și că mitul îi dă tot ce nu găsește înlăuntrul istoriei. De aceea pentru mexicani legendele nu fac parte, ca la alte popoare, doar din patrimoniul lor cultural. Ele nu sunt, pur și simplu, povești. Sunt extrase, parcă, din viața trăită azi, contaminate de ea, amestecate cu ea.

D. zicea că în mit pașii timpului trec, aproape nesimțiți, ca pașii unui jaguar. Cum să-i auzim și noi ceilalți? Se pare că tot ce mai putem înțelege noi, care am "civilizat" mitologia, în sensul că am închis-o în biblioteci, sunt "miturile" moderne: succesul, viteza, eficiența... În ceea ce privește miturile vechi, ne mulțumim să procedăm ca maimuțele care aruncă miezul bananei și agită cojile.

capul de olmec

Un muzeu ciudat, într-adevăr. Noaptea prăbușită peste eucalipti atâta imaginația. Cărările urcă și coboară prin pădure și mă surprind temându-mă de șerpi. Apoi, "capetele de olmeci" pe care le vedem la lumina lanternei îmi amintesc ce zicea Laertes: "cel mai bun străjer este frica". Și nu doar din pricina întunericului.

Capetele colosale cioplite în bazalt și găsite în pădurile mlăștinoase din La Venta par rostogolite de pe un eșafod uriaș. Falsă impresie. Căci nici unul din aceste capete nu a căzut de la vreo statuie. Toate au fost gândite așa cum arată acum, fără trup. Din motive necunoscute, pe sculptorii olmeci nu i-a interesat omul în ansamblu. Și, tot din motive necunoscute, nu și-au dat

frâu liber imaginației. Asemănarea dintre capetele găsite în La Venta este atât de mare, încât s-ar putea crede că reprezintă aceeași față. Au pleoape grele, ochi implacabili și reci, nas turtit, cu nările umflate, buze groase și disprețuitoare. Expresia e dură. Puțin feroce chiar. Brutală, în orice caz. De aproape trei metri în înălțime și cântărind, probabil, zeci de tone, capetele gigantice pe care le văd, uimit de dimensiuni, reprezintă triumful artei olmece, dar, pe măsură ce le privesc, am o tot mai limpede senzație de disconfort. Nicăieri n-am întâlnit o artă mai insolentă. Un dispreț rece emană din figurile sculptate în bazalt. O energie brutală, neînduplecată pentru care mila e o vorbă goală. Sfârșesc prin a bănuî că olmecii au avut despre slăbiciune o idee care mă îngrozește.

Aflu că aceste "capete" au o istorie misterioasă, în regiunea unde au fost găsite nu s-a descoperit nici o carieră de bazalt. Blocurile de piatră provin de la un vulcan, aflat la peste o sută de kilometri. Cum au fost transportate, însă, în junglă de o populație care nu cunoștea roata și carul? Și de ce tocmai din materia care le lipsea cel mai mult și-au realizat olmecii capodoperele? Piatra era în mlaștinile din La Venta un lux și cu atât mai mult stupefiază proporțiile acestor sculpturi.

De fapt, întreaga problemă olmecă e o taină. A spune azi despre un obiect că e de proveniență olmecă înseamnă a spune că nu se știe nimic sigur despre originea lui. Se pare că aceste capete monumentale și stranii au fost, ca și jaguarul, obsesia unui popor de sculptori. Acum se cunosc douăsprezece. Altele vor fi fost pentru totdeauna înghițite de junglă și de mlaștini.

despre trecut

Trecutul Mexicului e plin de asemenea "pete albe ". Ele ne împiedică să facem o legătură clară între bestialitatea zeilor azteci și delicatețea melancolică a unui cântec aztec care pare murmurat de Hamlet: "Am venit numai să dormim/Am venit numai să visăm/ Nu-i adevărat, nu-i adevărat/ Că am venit să trăim pe pământ".

Înțeleg de ce spaniolii au dărâmat Tenochtitlanul și i-au astupat canalele. Înțeleg de ce aztecii, pe la mijlocul secolului al XV-lea, și-au distrus ei înșiși manuscrisele ca să uite că fuseseră vasali. Dar "petele albe" nu sunt, propriu-zis, "pete albe". Doar că se sustrag istoriei, care nu e doar proces verbal.

fluturii

Tatle explica frumos fluturii sculptați, pe frunte și pe piept, în sculpturile luptătorilor tolteci.

— Fluturile, senor, este spiritul morților întors între cei vii. Iar regele nostru poet Nezahualcoyotl zicea că fluturii bat din aripi ca palmele unei femei ce face *tortilla*. Copil fiind, eu am învățat de la Quetzalcoatl că, pe frunte, ei îi călăuzesc pe luptători, iar, pe piept, le apără inima.

Nimic nu m-a emoționat până acum în Mexic ca fluturii proliferați pe statui, pe frunțile și pe piepturile luptătorilor. Ei îmblânzesc măștile care i-au îngrozit pe spanioli. Între eucaliptii care împiedicau luna să lumineze sculpturile în pădurea-muzeu de unde ne întoarcem (notez aceste gânduri în timp ce șoferul așteaptă un pasager "rătăcit"), m-am întrebat dacă, înarmând-o pe Athena, grecii i-au dat înțelepciunii armele cele mai potrivite.

Muzeul "clasic" din Villahermosa, neașteptat de bogat, ne-a fost arătat prea târziu. Aproape de miezul nopții. După ceasurile petrecute printre arbori tropicali, cu sculpturi văzute la lumina lanternei, n-am fost capabil să fac saltul la un muzeu obișnuit. Am parcurs în grabă sălile cu un sentiment de intoxicație estetică, dar și cu regretul că am ratat o șansă pe care destinul nu mi-o va oferi a doua oară. Villahermosa nu e un oraș unde poți spune: "Sper că data viitoare voi avea la dispoziție mai mult timp". Niciodată nu mi-a plăcut să văd un muzeu în grabă și, culmea ironiei, îmi dădeam seama că muzeul "clasic" din Villahermosa merită să-i consacri, cel puțin, o zi întreagă.

În drum spre hotel, a trebuit să ocolim din nou o stradă pe care e interzisă circulația; o stradă din centrul orașului, liniștită, aproape neverosimilă, ferită de performanțele motocicliștilor care încearcă rezistența țevelor de eșapament sau a șoferilor totdeauna gata să arate la volan că orgoliul de a fi un *macho** nu e o simplă legendă.

* Cum să traduc acest cuvânt? El înseamnă mai mult decât, orgoliul de a te comporta ca un bărbat. E o categorie a psihologiei mexicane. Se dă exemplul unui șofer care, întrecându-se cu un tren, n-a cedat nici când asta a însemnat viața a șaizeci de pasageri.

de ce nu?

Descopăr că tot ce-am crezut despre fluturi e fals. Citesc undeva: "Pe spate, mantaua lui Moctezuma era ornamentată cu un fluture al cărui corp era imitat din aur, iar aripile din pene verzi de pasăre. Fluturile de aur era simbolul lui Itzpapalotl, zeul aztec al războiului". Așadar, luptătorii purtau un fluture pe piept nu pentru a fi apărați, ci pentru a fi mai agresivi.

Probabil, nu e singura idee greșită cu care am venit din Mexic. Dar nu-mi displace gândul că m-am înșelat. Ipoteza că aztecii ar fi putut imagina un scut sub forma cea mai fragilă, a unui fluture, nu mi se pare deloc vrednică de dispreț. Și mă întorc la ea. Porque no?

fascinația junglei

Odată reîntorși la hotel, nefiindu-mi somn, mă hotărâsc să fac o baie în piscina amenajată în aer liber, care are o formă curioasă, semănând cu un șarpe încolăcit.

E trecut de miezul nopții. În aer plutește o febră subversivă, de veritabil sud tropical. Și parcă insomnia junglei se prelinge până aici. Măine, în sfârșit, voi vedea și eu de aproape cum arată o junglă. Vom fi în mijlocul ei.

Curios e că, fără să am înclinații de explorator și nici gusturi exotice, jungla mi-a solicitat totdeauna imaginația. Nu în sensul că aş fi dorit să văd una de aproape sau să fac câțiva pași printre trunchiurile căzute la pământ acaparate de ierburi și de liane, pentru a simți amestecul de mister și pericol, de putreziciune și viață bestială. Sunt prea comod pentru o aventură. Și prea prudent pentru a mă expune să fiu mușcat de un șarpe veninos. Jungla m-a atras prin ceea ce o apropie de un labirint. Mi-a dat același sentiment de ușoară panică, de risc, învăluit în junglă de mirosuri grele, care te pot face, cred, să uiți de primejdii.

Dar lumea în care trăim nu este, oare, și ea junglă? O junglă civilizată, e drept, în care ipocrizia a pus o oarecare ordine, dar în care nu cel mai bine dotat are câștig de cauză. Și nu știu ce e de preferat. O selecție naturală sinceră, ca în junglă, sau una cu instincte deviate.

Ridic privirea, dar, cum se întâmplă de obicei în orașe, cerul e absent. Există ploi, există soare, există noapte și există zi, dar toate emană parcă din ziduri, sunt o prelungire a zidurilor. Aerul e îmbâcsit de o pâcla fină și am senzația că va ploua. Sau chiar plouă? Parcă a tremurat luciul apei. Insomnia nopții tropicale dă vântului, când adie, un sunet bizar, de cântec de sirenă venit din junglă, insistent, insidios, ca mirosul de copal.

Rămânem aici doar o noapte. Mâine, înainte de prânz, vom fi la Palenque, celebrul "oraș" pustiu situat în inima junglei, cu ruinele sale părăsite la care visează toți cei pasionați de civilizația maya, de când un american cu patima antichităților le-a descoperit. Acesta a străbătut jungla, împreună cu un desenator și cu câțiva însoțitori, afundându-se într-o vegetație luxuriantă (țin minte și acum detalii din aventura lui Stephens)... pădurea virgină și perfidă, țipetele maimuțelor și papagalilor, călăuzele tăind cu cuțitul lianele, exploratorii istoviți, crezând din ce în ce mai puțin în șansa lor, când, deodată, sub plantele care barau drumul au descoperit o stelă impunătoare, acoperită cu hieroglife ciudate... apoi altele, ruine aproape devorate de pădure, unele prinse, înlănțuite de rădăcinile și de ramurile arborilor tropicali... Întâmplarea bizară cu indigenul care s-a apropiat în zilele următoare declarând că era "proprietarul" junglei unde fuseseră descoperite monumentele... și, în sfârșit, piramida înăbușită de mărcinișuri și de arbori ceiba... pietre enigmatice despre care lumea nu știa nimic, nici despre civilizația care le lăsase în urma ei (toate acestea se petreceau prin 1840, parcă)... ruinele unui oraș părăsit în desișul junglei ca epava unei corăbii misterioase în fundul mării... de unde venise? de ic

naufraziase?... desenatorul plin de noroi, cu mânuși în mâini și cu capul îmbrobodit ca să se apere de țânțari, făcând schițe, chinându-se să reproducă fizionomia unui idol ironic... Nu-mi amintesc exact dacă era vorba chiar de ruinele de la Palenque, dar, oricum, peste tot în acest ținut exploratorii s-au văzut siliți să-și facă drum cu securea în mână prin liane...

Aud din nou cântecul de sirenă al junglei. Mă decid să înot.

legendă maya

Zeii au creat mai întâi vegetația. Apoi, animalele, păsările, șerpii. Și le-au cerut acestora să păzească plantele. Când au văzu că animalele nu le pot pronunța numele, s-au hotărât să-i creeze și pe oameni. La început i-au sculptat din lemn. Dar aceste păpuși însuflețite s-au dovedit de o mare cruzime. Zeii s-au scârbit și au provocat un potop, după care și-au zis să facă o nouă încercare. Au luat porumb galben și alb și au făcut o pastă. Din această pastă au modelat, mai întâi, patru bărbați. De teamă să nu semene prea mult zeilor, Hurakan le-a suflat un abur peste priviri ca să nu vadă decât ceea ce e în jurul lor. Apoi, în timpul nopții, zeii au creat și patru femei.

jungla

Cer, în continuare, pâcios, dimineată posomorâtă. Lăsăm în urmă ultimele case din Villahermosa, îndreptându-ne spre junglă.

Străbatem în câteva ore, pe o șosea, distanța pe care alții, ca să vadă rubinele de la Palenque, au străbătut-o zile în șir, cu mijloace istovitoare, traversând păduri și mlaștini, epuizați de sete.

M-am sculat cu o migrenă, iar acum sunt amețit din pricina serpentinilor. Mai e și excesiv de cald. Se pare că din nou n-avem aer condiționat.

O ultimă serpentină și, într-o poiană însoțită, asediat din toate părțile de junglă, apare cel mai misterios șantier arheologic din Mexic.

Autobuzul rămâne la umbră să ne aștepte câtă vreme vom umbla printre ruine.

Dincolo de incinta arheologică e o pădure în delir. Deși n-am nici un motiv să mă tem, încerc o senzație de pericol. Vegetația desfrânată care împresoară ruinele mă trimite cu gândul la șerpii boa ce-și înghit prada și pe urmă dorm, așteptând s-o digere. Îmi amintesc desenul lui Saint-Exupéry din *Micul Prinț*. Înlăuntrul șarpelui boa nu se mai află un elefant, ci o piramidă, temple... și noi.

Zâmbesc, dar privirea îmi fuge mereu spre marginea poienii de unde răzbat parfumuri pătrunzătoare, țipetele unor păsări necunoscute și un țârâit insistent care ciuruie liniștea. Pădurea tropicală colcăie, parcă, de amenințări. O întreagă literatură m-a pregătit, de altfel, să n-o pot vedea cu ochi normali. Aventuri, liane, capcane la tot pasul, toate mi se învâlmășesc prin minte.

Dar, la urma urmei, de ce socotim jungla o pădure patologică? Ea e un triumf al vieții. Și nu e stimulată cu îngrășămintе chimice, cum obișnuim noi, în *Jungla civilizată*, să ajutăm plantele. E mai multă sănătate într-o junglă decât în toate livezile și grădinile noastre, ordonate, îngrijite. Jungla e un mic paradis încâlcit unde Dumnezeu nu și-a făcut timp să intervină sau n-a vrut, lăsând vegetația, animalele și păsările să se bucure de soare și de ploile tropicale, dar mai ales de libertate. În acest paradis se și moare. Plantele carnivore atrag insectele prin strălucire și parfum, iar pe cărările umblate de sălbăticiuni or fi destule hoituri cu rămășițe de carne putrezită pe schelete. Dar viața, cu sevele gâlgâind, se dovedește mai puternică. Pan ar renunța, probabil, aici, să cânte din nai. Ar simți nevoia unei fanfare.

Undeva trebuie să existe și Minotaurul în acest labirint vegetal. Sau e un "tic" tentația mea de a socoti "labirint" tot ce imaginația umple de pericole? Dacă-i așa, îmi place să cred că zeii mayașilor au suflat și peste mine un abur, cum au făcut cu primii oameni, ca să pot scuza teama de a mă avânta puțin în junglă. Mă mulțumesc cu ceea ce pot să văd aici; cerul strălucitor și ruinele arzând cenușiu în amiază.

Moleșit de lumina amiezii, mă întind în iarbă. Bine că mi-a trecut migrena. Închid ochii și mă las în voia gândurilor. Ce-mi voi aminti mai târziu de la Palenque, dacă mi-aș pierde jurnalul?

Mă surprinde să aflu că la Palenque cad cele mai mari precipitații din Mexic. E un fel de pol al ploilor aici. Tocmai căldura și ploile au ațâțat, însă, vegetația să crească agresiv. Palmieri înalți, cedri, liane prin care alunecă șopârle, orhidee sălbatece se încâlcesc și, chiar mai mult decât vestigiile civilizației maya, jungla pare să fie adevărata enigmă aici.

Cu excepția cărărilor, incinta e plină de iarbă. Pe un dâmb, lângă un templu, un om taie cu o *machete* bălăriile ce amenință zidurile. Bălării în care cresc flori cu petale grase și din care se ridică un miros neplăcut de piatră putrezită. Respinsă continuu, de când s-a deschis aici șantierul arheologic, jungla n-a fost "cumințită". Stă la pândă, parcă, așteptând să-și înghită prada. În fiecare lună trebuie tăiate ierburile care amenință să cotopească incinta. Hrănite de ploile calde, ele constituie un real pericol pentru ruine.

Altă legendă maya. Când omul nu s-a mai târât, a văzut la picioarele lui un șarpe mort. Pe urmă, a căzut lângă el în iarbă o pasăre moartă. Ca să nu se mai teamă, a ridicat acolo o piramidă.

Cerul s-a limpezit. E o zi splendidă acum, fără nici un nor, iar lumina triumfa, pașnică, și asupra junglei și asupra ruinelor. Asta îmi voi aminti, probabil, de la Palenque; că am văzut un loc de care nu se apropie (când e soare, cel puțin) moartea, acest coyot bătrân și înfometat, cum ar spune Tatle.

despre frică

Se zice că unele triburi din Mexic consideră frica o boală care poate fi tămăduită de tămăduitori ai fricii. Mi-ar fi plăcut să aflu cum se produce vindecarea și în ce măsură cel vindecat capătă și alt curaj decât acela de a-și mărturisi frica. Începutul oricărei îndrăzneli, cred eu.

Dacă, la Palenque, aș fi îndrăznit să pătrund în junglă, m-aș fi lămurit, probabil, că greșeam comparând-o cu un labirint. Eroare pe care au făcut-

o și alții, am impresia, asemuind încâlceala lianelor cu coridoarele labirintului și fiarele sălbatece din junglă cu Minotaurul. Or, într-un labirint, altceva e important. El are un centru. Acolo vrea să ajungă cel care pătrunde într-un labirint. Dacă nu se rătăcește, dacă reușește să găsească un drum și dacă are curajul să-l urmeze, el se apropie de scopul pe care și l-a fixat. În junglă, însă, nu există nici o ordine. Acolo triumfa dezordinea.

Nu zic că nu există ordini de care mă tem, dar, cu siguranță, frica e mai rea când n-ai nici șansa de a înțelege, nici pe aceea de a fi înțeleș.

Palenque

Ghidul are același ten măsliniu ca Enrique. E mai gras, poartă ochelari fumurii și o pălărie de pai cu boruri mari ca să-l apere de soare. S-a obișnuit, se pare, cu turiști cărora le spune povești. Unii îl ascultă cu o ureche distrată, dar sunt și naivi care cred orice li se spune. Pe mine mă amuză. Nu sunt specialist în civilizația maya și n-am venit în Mexic ca să aflu ce scrie prin pliante. Mă interesează, mai degrabă, să bănuiesc ceea ce nu-mi poate garanta nimeni că e real sau fals. De aceea nu mă deranjează câtuși de puțin nici când bate câmpii. M-aș fi așteptat să-l văd zâmbind acum câteva clipe, în vreme ce ne asigură pe un ton foarte serios că "preoții maya știau că pământul e rotund": Dar nu, și-a jucat ca un cabotin experimentat rolul. Și pe măsură ce mă conving că-i place să introducă în profesia lui fantezia (poate, se plictisește să repete aceleași vorbe în fiecare zi!), îmi devine mai simpatic. Căci n-am nici un chef să aud de la el date seci, pedante, despre numărul treptelor piramidei ori despre cantitatea de piatră folosită de constructori. Prefer să considere treapta pe care s-a oprit o scenă și să vadă în noi niște spectatori ocazionali.

Tocmai ne-a povestit că sunt locuri în Mexic unde sfinții, dacă se arată dispuși să facă miracole, sunt răsplătiți de credincioși. Sunt îmbrăcați în zece sau mai multe costume suprapuse și împodobiți somptuos. Dacă, dimpotrivă, se arată surzi la toate rugămințile care li se adresează, sunt azvârliți într-un colț al bisericii.

A mai urcat o treaptă și, făcându-și vânt cu pălăria, ne-a comunicat că multă vreme nu s-a știut nimic despre ruinele de la Palenque. Cortes a trecut

la câțiva kilometri de aici, însă, nici el, nici cei care îl însoțeau n-au bănuț că undeva în pământ se afla un oraș mort. De fapt, nici azi nu se cunoaște numele celui oraș. Palenque este numele unui sat vecin, Santo Domingo del Palenque.

Bineînțeles, ca un bun mexican ce este, omul nu pierde prilejul de a amesteca legendele cu faptele istorice reale, fără grija de a le nuanța. După ce ne-a explicat, vizibil încântat, că unii dintre cei care au văzut ruinele de aici înainte de Stephens au crezut că proveneau de la un trib egiptean, ne-a vorbit despre un explorator ciudat, un oarecare conte de Waldeck, care a locuit prin 1830 într-un templu, ce poartă și azi numele "templul contelui". Am reținut, de asemenea, povestea unui căpitan spaniol care a venit la Palenque, în căutare de aur. El a declarat în raportul său către regele Spaniei că a atacat construcțiile cu bare de fier și securi și că grație perseverenței sale nici o ușă și nici o fereastră n-au rămas nedesfăcute, nici un zid întreg; că fiecare încăpere și fiecare pasaj subteran au fost străpunse pe o adâncime de două sau trei prăjini. Din fericire, raportul acestui căpitan către suveranul său era în bună măsură mincinos. Cel care l-a scris a exagerat copios.

Stimulat, poate, de lipsa de scrupule a căpitanului spaniol, ghidul ne spune, apoi, povestea unui prinț care nu suporta să i se vorbească de boli și de moarte. Nimeni n-a îndrăznit să-i atragă atenția când a izbucnit o molimă. Și, când el însuși s-a îmbolnăvit, toți se prefăceau că-l socotesc sănătos. Doctorii n-au cutezat să-i dea vreun leac, astfel că prințul a murit.

Duelul dintre piatră și junglă a început, se pare, aici cam în vremea când la noi dacii îl uimeau pe Herodot. Mai întâi, piatra a triumfat. A fost epoca de construcție a acestor piramide și a templelor din vârful lor. Un mileniu după aceea, din motive necunoscute, s-a întâmplat ceea ce s-a întâmplat și la Teotihuacan. Orașul a fost părăsit. A fost lăsat să moară devorat de junglă. De ce? Într-o zi, pe aceste trepte n-a mai urcat nimeni. Ele au rămas la discreția vântului, a ploilor și lianelor. În timpul când în Europa domnea Evul mediu, la Palenque a reînceput domnia junglei. Arborii tropicali și-au înfipt rădăcinile în piatra moale, poroasă, aleasă astfel pentru a facilita basorelieful, ruinele au fost inundate de ierburi, măcinate de umezeală, iar păsările au început să cânte deasupra lor îmbătate de parfumuri putrede. Ceea ce s-a întâmplat la Roma datorită barbariei, s-a întâmplat la Palenque datorită junglei.

răzbunarea junglei

Ulterior, m-am lămurit că motivele pentru care orașul a fost părăsit nu sunt chiar atât de necunoscute. Ca și aztecii, mayașii cunoșteau mai bine cerul decât pământul. Au creat cel mai exact calendar și calculau cu o precizie uluitoare eclipsele, dar nu cunoșteau plugul, ceea ce îi obliga să practice o agricultură care secătuia pământul. Înaintea ploilor, ei tăiau arborii din junglă și le dădeau foc. Apoi, după trecerea ploilor, făceau cu ajutorul unor țărugi găuri în pământ, semănând în ele. Cu timpul, pământurile cultivate astfel se vlăguiau și mayașii trebuiau să-și împingă lanurile tot mai departe. Într-o zi, se vedeau nevoiți să-și părăsească așezările, să se mute, să defrișeze alte păduri, să le dea foc, să ridice alte locuințe și temple. Toată istoria mayașilor e în această continuă hăituire a pădurilor. Dar pădurile se răzbunau crescând torențial peste urmele orașelor părăsite. Soarele și ploaia tropicală le ajutau să renască, să atace piatra, să-și ia revanșa asupra istoriei.

Palenque, singur

Soarele năucitor ne silește să ne facem coifuri de hârtie, ca să ne ferim de riscul unei insolații. Neobișnuiți cum suntem cu asemenea călduri toride, primejdia există, într-adevăr, mai ales că ne învârtim tot timpul în lumină. Jungla e, cum ziceam, foarte aproape, la câțiva pași, împresoară incinta arheologică din toate părțile. O asediază, practic. Acum e tăcută, amețită și ea de zăduf. Abia, uneori, se aude ceva, ca răsuflarea grea a unui animal. Cu toate acestea, nimeni nu se duce să stea la umbră.

Cum mi s-a făcut cumplit de sete și nu mai am nici o sticlă cu băutură răcoritoare, mă desprind din grupul care se ține după ghid și mă îndrept spre marginea poienii unde am aflat că ar curge un râu. Curge, într-adevăr. Apa e limpede, ca în râurile de munte, dar e clocită. Mă spăl, totuși, pe față, să mă șterg, cel puțin, de transpirație, apoi mă așez pe o piatră rituală de sacrificii care dogorește.

Oare ce zi e azi? Am cam pierdut legătura cu calendarul. După o scurtă recapitulare a zilelor petrecute în Mexic, mă lămuresc că azi e joi. Așadar, am intrat în a doua jumătate a "săptămânii aztece".

Eram la mare când am pus capăt dubiilor în legătură cu călătoria asta. Câteva zile mă zbătusem între "da" și "nu". Teama de a zbura cu avionul douăsprezece ore mă împingea să dau înapoi. Dar când o să mai am vreodată ocazia de a ajunge în Mexic? mă întrebam, apoi. În cele din urmă m-am decis, și iată-mă acum în cea mai vestită zonă arheologică din Mexic. Stau pe o piatră de sacrificii, cu un coif de hârtie caraghios pe cap, ascultând zgomotul unui râu care curge în apropiere. Otrava subtilă a tropicelor mă predispune, văd, la lene și la reverie.

Un vers din cântecul aztec pentru Zeița-Mamă zice că de pe aceste tărâmurii își trage originea moartea. Și piramidele de la Teotihuacan și cele de aici vorbesc despre moarte ca sursă și condiție a vieții. Numai sacrificiile prelungeau ceea ce nici zeilor nu le stătea în putere. Piramidele au devenit, între timp, "vestigii", dar și azi Mexicul depinde, sufletește, de ele. Mexicanul n-are libertatea de mișcări a vecinului său american care, netrăgând după el decât un trecut subțire, care nu depășește fotografiile dintr-un album mai vechi de familie, se poate mișca în voie. Or, chiar dacă nu vine niciodată la Palenque, mexicanul duce, fără să vrea, ceva din umbra ruinelor în ideea sa despre viitor. Poate că asta explică și gradul de civilizație diferit din America și din Mexic.

Mă uit în jur la templele construite pe piramide și încerc să rezum... "Templul Craniului" (numit astfel după un relief în stuc reprezentându-i pe zeul morții), "Templul Jaguarului" (oficial "Templul Leului", nume rămas de la contele de Waldeck care nu se sinchisea de diferența dintre lei și jaguari), "Templul Soarelui" (pe fiecare latură e sculptat un preot aducând ofrande soarelui, care e susținut de două lănci încrucișate), "Templul Contelui", "Templul Inscriptiilor", "palatul"... Multe basoreliefuri... Pasărea sacră quetzal, un fir de porumb plantat într-un vas de jad (simbolul apei), o mască, semne astronomice, un personaj sașiu (defect foarte apreciat de mayași care puneau amulete între ochii noilor născuți ca să devină sașii), un disc al lunii, un șarpe, Chaac (zeul apei la mayași), hieroglifice (care așteaptă

un Champollion al scrierii maya), Bolontiku (zeul nopții), o ceremonie de pedepsire, un T. (simbolul zeului vântului), vulturi păstrând încă urme de albastru și roșu (la apogeul său orașul era colorat), zeul porumbului (venerat de toate triburile din Mexic pentru motive lesne de înțeles, dacă ne gândim că și azi porumbul deține un loc esențial în hrana locuitorilor de aici)... Cea mai înaltă piramidă e cea deasupra căreia se ridică Templul Inscricțiilor. În 1949, arheologul mexican Alberto Ruz a descoperit aici, sub lespezile de la intrarea templului, o scară ce cobora înlăuntrul piramidei. I-a trebuit aproape un an ca s-o degajeze și să ajungă la un tunel, urmând drumul arătat de un șarpe sculptat în piatră. După trei ani de așteptare încordată, în care a avansat centimetru cu centimetru, savantul mexican a pătruns într-o criptă unde se afla un imens sarcofag supravegheat de treisprezece secole, în tăcere, de zeii morții. Deschizându-l, a găsit un nou sarcofag, iar înlăuntrul acestuia osemintele unui personaj enigmatic, probabil un prinț, înmormântat într-un stil demn de faraoni, cu toate bijuteriile sale, purtând o mască de mozaic cu ochi de obsidian. Era o descoperire senzațională. Nimeni până atunci nu pusese la îndoială că între piramidele faraonilor și piramidele din Mexic există o deosebire esențială, de scop. Cele din Mexic nu conțineau nici un sarcofag. Așadar, nu erau necropole. Ele avuseseră o cu totul altă funcție decât în Egipt, servind drept bază pentru temple și pentru ritualurile sacrificiilor. Și deodată acel cavou stupefiant... Nicăieri în altă parte arheologii n-au găsit în piramidele din Mexic vreun tezaur sau vreo altă necropolă, dar un semn de întrebare există acum...

În clipa când templele au fost acoperite odinioară de pădurea tropicală, s-a petrecut aici exact ce s-a petrecut când Forul roman, invadat de iarbă, a devenit târg de vite. Fără să vrea, omul care taie bălăriile transformă de aceea incinta arheologică într-un amfiteatru și gestul său într-o demonstrație filozofică... O, ce prelegeri ar fi putut rosti aici, profeții zădărnicii! Ce scenă admirabilă pentru a vorbi despre deșertăciune ar fi avut în altarele de piatră putrezite sub liane și în templele abrutizate de junglă! Acum, ei nu mai au ce căuta în Palenque. Ruinele nu mai sunt o tribună potrivită pentru ideile lor.

Mă consider norocos. Puteam nimeri aici într-o zi ploioasă, când ploaia ar fi domnit peste pietre, cum a vrut s-o facă jungla. Ce mi-ar fi spus Palenque atunci? Nu știu. În schimb, azi lucrurile au un limbaj vital. Acești arbori toropiți de căldură, aceste păsări care zboară pe cerul limpede de septembrie, intimidează scepticul din mine. Văd o calitate în faptul că, în ciuda unui tot mai apăsător sentiment al relativității, n-am ajuns niciodată în tabăra celor dezgustați de viață. Și, cât de limpede e lecția pe care o oferă acum aceste piramide din mijlocul junglei! Palenque nu face decât să simplifice lucrurile pentru cei grăbiți. Lumea e plină de urmele celor care au crezut în ceva. Nicăieri nu există cea mai derizorie mărturie lăsată de cei care n-au făcut decât să spună "nu".

Statuile sunt dintr-o piatră moale, cretoasă, care se găsește și azi din abundență în această regiune. Piatră ușor de lucrat, amănunt important pentru niște sculptori ce foloseau unelte rudimentare, dar expusă să cadă mai repede victimă timpului. Colorate la început, statuile au fost demachiate de ploi și numai analizele micrografice ale pulberii din porii pietrei mai pot restabili figurile originale.

În timpul lucrului, artistul maya era considerat sacru. Trebuia să-și abandoneze familia și să se închidă într-o împrejmuire, făcută anume pentru asta în curtea templului, unde lucra cu dalta sa de piatră și cu măciuca de lemn, urmând o dietă riguroasă, constând din câteva *tortillas* uscate și câteva cani de apă pe zi. La sfârșit, când sculptura era dusă în cartierul preoților pentru a fi pictată, sculptorul își putea relua viața normală.

Și aici Tatle și-ar aduce aminte cum s-au întâmplat toate. "Eu — zicea el în tragedia văzută la Ciudad de Mexico — sunt ca florile de pe ruine, peste tot am același înțeles".

Plecăm. Copacii se răresc, câmpul și pășunile triumfă din nou. Lăsăm în urmă fascinantul muzeu în aer liber de la Palenque și omul care taie iarba, apărând parcă amiaza. Amiaza? Nu, o idee.

arta și strada

Arta coborâtă în stradă, ca în pictura murală mexicană, suprimă pragul muzeului. Nu mai așteaptă să fie căutată, ci caută ea. Pietonul se trezește brusc transformat în spectator.

E un gest care poate părea imprudent. În sala de muzeu, chiar cei care nu respectă arta o privesc cu respect. Muzeul e un refugiu, dar și un templu. El desparte, dar și ocrotește. În schimb, în stradă, privitorul este eliberat de orice datorie față de artă. Poate chiar să întoarcă spatele zidului pictat și să urmărească alergătura mașinilor. Nimeni nu-l mai judecă pentru lipsa de interes. Strada n-a devenit muzeu, ci a rămas stradă. Arta înfruntă acum umilința de a fi privită în fugă dintr-o stație de autobuz sau de a fi tratată ca simplu decor.

Dar sub această aparentă umilință nu e decât o ambiție mai înaltă. Pictura a coborât de pe soclu, pentru a nu mai depinde de el. Renunță la privilegiul de a fi ocrotită, pentru speranța de a fi mai aproape de viață. Muzeul-seră e înlocuit cu clima străzii. Riscurile ascund tot atâtea șanse.

Sunt ispitit să cred că pictura mexicană a coborât în stradă din aceleași motive care l-au determinat pe mexican să-și trăiască din plin sărbătorile. Așadar, nu numai pentru a se apropia de public, pentru a-l face pe pieton să devină spectator, ci și pentru a ieși ea însăși din singurătate. Muralismul mexican mi se pare de aceea un fel de fiesta a artei.

ploi tropicale

Noaptea pe drum începe să plouă din nou. O ploaie agresivă, violentă. De când am plecat spre sud am cunoscut o adevărată antologie a ploii. N-au lipsit ploile torențiale, sălbatece, dar nici una n-a fost atât de dezlănțuită. Autobuzul abia își taie drum prin lianele ei. Farurile sunt parcă securi luminoase cu care autobuzul își face loc prin această junglă lichidă ce amenință să ne acopere, în vreme ce noaptea e sfâșiată de fulgere. Șerpini electrice care au înnebunit pe cer umplu întunericul de o panică tulbură, dându-ne senzația că ne afundăm într-o noapte primordială, unde totul e înfricoșător și sublim. Șacalii stau probabil acum cu ochii arși de fulgere

privind cerul și nimeni în junglă nu mai îndrăznește să cânte sau să urle. Tunetele se prăbușesc poruncitoare, parcă să surpe noaptea, s-o transforme în ruine, s-o amestece cu ruinele Mexicului. Plutește în aer ceva tragic și primejdios, ca strigătele aztecilor din acea *noche triste* când spaniolii au fugit din Tenochtitlanul răsculat. Șoseaua străbate așezări rare, ale căror nume nu le rețin, apoi aceeași singurătate neagră, îmbibată de apă și întărită de fulgerele care continuă să se vânzolească pe cer ca niște reptile luminoase.

Enrique tace, atent la drum, privește ploaia ce se prăbușește în parbrizul autobuzului și înaintăm mai departe spre un nume, căci despre Uxmal nu știu aproape nimic. Știu numai că și acolo există o piramidă și probabil statui ale zeului ploii, tatuată de licheni, care în această noapte tresar din somn... Pe unde umblă oare Tatle acum? Probabil, adăpostit sub arcada unui templu vechi ascultă ploaia și se uită cum fulgerele luminează orbitele goale ale statuiilor.

Un nou tunet. Șoseaua e uneori desfundată și plină de apă, care nu mai are timp să se scurgă. Parcă și cactușii ce apar uneori spectrali în lumina farurilor pe marginea șoselei au început să se umfle de apă. Dar în loc să răcorească aerul, să-l destindă, ploaia îl înfierbântă parcă și mai mult.

Ajungem târziu la Uxmal. Autobuzul se oprește și suntem parcă prea obosiți ca să mai putem coborî. Rămânem câteva clipe pironiți pe scaune. Apoi ne hotărâm să ne dăm jos.

Furtuna a rămas în urmă. Plouă mărunț acum, pietrișul scârțâie sub tălpi și în bătaia farurilor se văd tufe de bambus și un palmier. Suntem la o *hacienda*, ni se explică. Și abia acum observăm că nu e nici un oraș în jur. Restaurantul de la *hacienda* s-a închis. Nu mai găsim decât răcoritoare și alune pe care le ronțaim flămânzi.

despre secetă

Ploile vin și pleacă. Rămâne setea pământului. Ca una din acele amintiri pe care vrem în zadar să le expulzăm din memorie și care uneori ne dor fără nici un motiv aparent. Dincolo de ploi, e un pământ roșcat, cu cactuși

crescuți înalți, aproape ca niște arbori, sub un cer gol, pe care soarele pare un fel de rană fierbinte.

Pământul — în cea mai mare parte a Mexicului — suferă de o sete cronică, imemorială, ca o boală pe care ploile o tămăduiesc numai temporar. Când această boală re izbucnește, țărâna capătă culoarea pietrei, pământul se zbârcește ca obrazul unui indian bătrân, iarba devine prăfoasă, cenușie și chiar cenușă.

Și totuși, mexicanii au un fel anume de a vorbi despre secetă, surprinzător. Aproape tandru, aș spune, dacă nu m-aș gândi că această tandrețe e bizară, suspectă, subterfugiul cuiva care vrea să se arate și în fața naturii primejdioase un macho...

arbori de Yucatan

Dimineața, privind pe fereastră, descopăr că nu există în împrejurimi, până în zare, nici o clădire. Numai o junglă scundă, de înălțimea aracilor de viță de vie de la noi. Cineva povestește că în timpul nopții a auzit de câteva ori șacalii urlând și s-a trezit. Aproape regret că am dormit buștean. Niciodată n-am auzit cum se exprimă un șacal adevărat.

Afară e o dimineață fără nici o umbră. Stau lângă tufele de bambus și simt cum, în lumina care năvălește la fel de violentă ca și ploaia de aseară, jungla, prinsă cu ghearele de piatra Yucatanului*,

** Când spaniolii au debarcat prima oară pe țărmul peninsulei Yucatan, i-au întrebat pe indieni cum se numește ținutul. Ei au răspuns Ciu than, ceea ce înseamnă "nu te înțeleg". Spaniolii au început să numească peninsula Ciuthan, denumire care ulterior s-a transformat în Yucatan. (M. Stingi, Indienii precolumbieni)*

tace paralizată parcă de frumusețea acestei dimineți clare. Nu se mai aude sunetul de la Palenque. E o tăcere adâncă, de pustiu însorit. Din când în când, pe șosea trece câte o mașină. În rest, nimic. Și chiar aceste mașini nu fac decât să accentueze senzația de singurătate. Nu știu de unde vin, încotro se duc, nu există indicatoare și am impresia bizară că nici n-are importanță dacă se duc într-o direcție sau alta. Fluturi grași, puternic colorați, niște flori mov și, ceva mai departe, ruinele secetoase de la Uxmal, care se văd de aici,

întrerup pentru câteva clipe monotonia cursei lor, în timp ce aureola de foc a soarelui de Yucatan ne avertizează că zăduful de până acum n-a fost decât o glumă.

Există, se spune, filoane bogate de apă undeva la mari adâncimi, adevărate fluvii subterane și sterpe, dar la suprafață nu țâșnește nici un izvor. Mayașii au trebuit să amenajeze adevărate cisterne naturale în depresiuni pentru a conserva apa puținelor ploii ce cad în Yucatan. Cerul e limpede aproape tot timpul, ca acum, și fierbinte. Ceea ce explică această junglă pitică, aproape chircită, care pare degenerată.

Dacă te uiți mai atent, îți dai seama că jungla a pierdut din înălțime pentru a câștiga în încăpățănare. Arborii au cedat locul arbuștilor, iar aceștia își înfig probabil rădăcinile ca niște tentacule, să soarbă fiecare picătură de apă disponibilă din solul calcaros, unde nu crește decât o vegetație sârmoasă, ceva mai mare decât un stat de om. Fastul pădurilor tropicale a rămas în urmă, ca și ploile de felul celei de azi-noapte.

Aud că în peninsula Yucatan nu există decât arbori plantați. Iată lucrul cel mai neașteptat pe care-l puteam afla venind la Uxmal. Obișnuit, în zilele precedente, să asociez tropicele cu luxul vegetal, mă izbește priveliștea aproape ascetică din jurul meu. La Palenque, vântul împrăștie singur semințele, ploile hrănesc vegetația și o revarsă împotriva piramidelor. Aici, pământul stâncos, lipsit total de apă de suprafață, cere celui care vrea să planteze un copac adevărat să sape la o adâncime de mai mulți metri, până ajunge la nervurile apelor din profunzime, să aducă pământ bun, să-l pună la rădăcină, să aștepte apoi câțiva ani și să spere. Astfel că un arbore de Yucatan este totdeauna opera unui om și totdeauna rezultatul unei speranțe. Chiar aflu că aici se spune: unde există un arbore, există cu siguranță un om. Și dacă la Palenque piramida și pădurea sunt în conflict, aici piramida și arborii se găsesc în aceeași tabără.

Arborii de Yucatan mă trimit cu gândul la tenacitatea și răbdarea cu care Braque desăvârșea, în ani de zile, un tablou.

altă legendă maya

Când cerul s-a îndepărtat de pământ, lianele care legau pământul de cer s-au rupt, paradisul a luat sfârșit și oamenii au devenit muritori.

Pentru a afla locul unde s-au rupt lianele, oamenii s-au hotărât să se folosească de păsări. Prima care a fost trimisă a fost o rândunică. Ea a atins cerul, dar n-a avut putere să pătrundă în el. A fost trimis atunci un porumbel. El s-a întors mut.

Apoi, oamenii s-au hotărât să se folosească de arbori. Au plantat un eucalipt și au cântat și dansat zile în șir, în jurul lui, ca să-l facă să crească. De câte ori se opreau din dans și din cântat, se oprea și copacul din creștere. Dar la un moment dat crengile au început să se aplece spre pământ. Ele se alungeau, dar se întindeau pe jos în loc să urce. L-au părăsit și au plantat O tulpină de bambus, cântând și dansând din nou. De câte ori se opreau și făceau o pauză, apărea un nod în prăjina de bambus. Aceasta creștea dreaptă spre cer, dar când a ajuns aproape de nori a rupt-o vântul.

fântânile

Diminețile vin năpraznice în sudul Mexicului. Se trezesc mai întâi șerpii și vulturii. Cei dintâi ies din ruine să se încălzească la soare. Ceilalți dau ochiuri imperiale în văzduh, dezmoțindu-și aripile.

Între ruine, cresc spini și trandafiri sălbateci. Pe aleea ce duce la piramidă au răsărit urzici. Vorba unui poet mexican, moartea are gust de pământ. La picioarele mele lunecă din când în când șopârle.

În apropiere, descopăr un puț secăt. Prezența lui într-un loc unde sunt atâtea măști ale zeului ploii mi se pare firească. Între fântâni și piramide există, neîndoielnic, aici, o strânsă legătură. Apa pe care o visau cei strânși în jurul piramidei la ritualuri o visau și săpătorii de fântâni. Aceștia vroiau să obțină direct, imediat, ceea ce masa enormă a piramidei promitea mai solemn, dar mai vag. Prometeu, în Yucatan, nu s-ar fi urcat în cer să fure focul, ci să lege norii sau ar fi săpat fântâni. Căci apa este aici mai importantă decât focul.

Mă mir deci că, în timp ce în fața piramidei toată lumea se oprește, nimeni nu dă atenție acestei fântâni. Toți sunt grăbiți să urce treptele de piatră, dar nimeni nu pare dispus să observe că arborii și fântânile ne reamintesc în Yucatan același lucru și chiar mai bine decât ruinele.

Lumina pare un tigru alb, în timp ce umblăm printre ruine cu coifurile noastre caraghioase de hârtie pe care nu le-am mai aruncat de la Palenque.

Tatle

Din seara în care am văzut "tragedia antropocosmică" inspirată de mitul lui Quetzalcoatl, m-am gândit deseori la Tatle și la vorbele lui, grave, dar rostite cu o inocență pe care n-o mai găsim decât la copii. Întrucât nu-mi mai aminteam foarte bine cum arăta în spectacol, i-am atribuit eu un chip. Întâmplarea a făcut să găsesc într-un album fotografia unui copil adevărat din Mexic care seamănă, cumva, cu "ficțiunea mea". Aceeași privire bănuitoare și tristă. Am privit fotografia cu un sentiment bizar: că în Mexic e permis să-ți închipui un copil în vârstă de câteva veacuri.

filozofia "macho"

Excedat de soare, mă așez pe una din pietrele ruinelor de la Uxmal. Privesc în jur fără să caut ceva anume. Și deodată îmi atrage atenția un amănunt pe care nu l-am observat până acum: felul cum trec familiile de mexicani. Mai întâi bărbatul, adăpostit sub un sombrero impunător. El reprezintă, evident, forța și orgoliul. Se uită undeva în față, ca și cum nu l-ar interesa drumul pe care merge, ci numai problema orizontului. Apoi, la un pas în urmă, femeia și copiii.

De obicei, femeile sunt aici înalte și au o ținută mândră, coborând parcă din basoreliefurile templelor maya. Mândria statuară nu le împiedică însă, urmându-și soții, să accepte tacit aerul lor de seniori ai familiei. Bărbatul e vanitos, iar femeia pare să încurajeze această vanitate. Ea se supune de bunăvoie autorității indiscutabile a bărbatului și tradiției care o consideră valoare pasivă. Se povestește că, înainte de căsătorie, bărbații cântă iubitelor serenade până la răsăritul soarelui, când inspiratoarele acestor pasiuni muzicale și vecinii pot, în sfârșit, să adoarmă. După căsătorie, nu

mai au nevoie de demonstrații muzicale. Dar un adevărat "macho" păstrează sub semeția de cocoș un temperament inflamabil.

E destul de dificil să te lămurești ce înțelege mexicanul prin "macho" și prin "machism". Străinii și mai ales americanii zâmbesc ironic: macho? Și ironia cu care formulează întrebarea este, într-un fel, ea însăși un răspuns. Căci pentru turistul venit din nord, "machismul" este un soi de lăudăroșenie bărbătească în care se amestecă sângele iute, soarele tropicelor și un donquijotism căruia îi place să braveze. Obișnuit să considere firească numai aroganța care are cont la bancă, el se uită contrariat la un "macho" care merge ca și cum ar gândi tot timpul: "Eu! Și nimeni nu mai este ca mine!"

Mă tem că n-ar trebui să ne grăbim cu un surâs indulgent în fața unui "macho". "A te comporta ca un bărbat", "a fi bărbat", a fi un "macho" înseamnă, bănuiesc, mai mult decât vanitate; mai mult decât sugerează felul cum un purtător de sombrero se mișcă în preajma femeilor, încredințat că e irezistibil, ca și cum ar vrea să spună unor rivali prezumtivi: dați-vă la o parte singuri, nu așteptați să vă cer eu asta, sunt un macho, nu mă supărați, domnilor!...

Exemplele care se dau de obicei păcătuiesc prin caracterul lor prea pitoresc. Unealta pe care am văzut-o mănuită împotriva junglei e o armă de temut la mânie. La ceremonii ea nu e de carton și, se zice, n-ar fi rare cazurile când duelurile ceremoniale se sfârșesc cu urechi tăiate sau chiar cu accidente mortale. Dar a reduce "machismul" la atât înseamnă a vedea în el ceva exotic, în vreme ce, în viziunea mexicanilor, Socrate însuși, ducând fără să-i tremure mâna, cupa cu otravă la buze, s-a purtat ca un adevărat "macho". Onoarea, glumea Herder, e o vorbă care costă puțin, dar pentru mexican ea prețuiește uneori mai mult decât viața. Primejdia există ca să fie înfruntată, chiar dacă îndrăznețul nu se alege cu nimic din asta. El va avea măcar dreptul să spună că s-a comportat ca un bărbat. Ceea ce, pentru un mexican, poate însemna uneori totul.

despre orgoliu

Câteva nuanțe s-ar impune totuși. Căci anecdota cu cel care își descarcă pistolul în creierul unui prieten bețiv pentru a-l scăpa de durerea de cap se

referă, ni se spune, tot la un "macho".

A dansa pe vulcani poate semăna a curată nebunie. Dar un "macho" e dispus să păcătuiască în toate felurile împotriva logicii, mai puțin unul: el e gata să facă o nebunie fără altă dobândă decât mândria că nu s-a temut. În situații fără ieșire, orgoliul îi cere să meargă înainte cu orice preț. Un "macho" poate stârni pe bună dreptate nedumeriri, însă trebuie să recunoaștem că el acceptă mai degrabă să-și rupă gâtul decât să-și plece capul.

amiază la Uxmal

Soarele dogorește din ce în ce mai tare, înfierbântând ruinele de la Uxmal. Pe un dâmb, se dezgroapă un templu. Săpătorii înlătură pământul de pe pietre cu dalta, îl strâng în găleți și-l aruncă jos. Totul cu grijă, minuțios, fără grabă.

Romanticii au făcut din ruine un obiect al regretului, dar, din păcate, istoria a fost amestecată în multe lucruri urâte pe care elegiile ruinelor le escamotează... Memfâs, jefuit și ajuns carieră de piatră, Teba, cea cu o sută de porți, cum o slăveau cei vechi, prădată și distrusă, Babilonul cel detestat de profeți, dărâmat, locuitorii uciși și pământul risipit în cele patru vânturi, cetatea Ninive arsă cu oameni cu tot, Persepolis incendiat, Capua și Corintul nimicite, Teba greacă făcută una cu pământul, ca și Halicarnas, templul zeiței Artemis din Efes, una din minunile lumii antice, incendiat de un individ care n-a găsit alt mijloc de a intra în istorie, ca și califul Omar care, după ce a poruncit ca toate papirusurile din biblioteca de la Alexandria să fie folosite drept combustibil pentru băile publice, a ordonat, cu un raționament rămas celebru, incendierea a ceea ce scăpase... Mai putem visa pe ruine?

Dar lumina amuțește totul. În ruinele însorite de la Uxmal, Mexicul îmi arată din nou cele două brațe ale universului.

despre ruine

Se zice că grija acordată ruinelor e o problema de pietate, de respect pentru trecut, pentru înaintași. În realitate, ipocrizia asta e perfect inutilă. De ce ne-am jena să consimțim că o asemenea grijă trebuie să existe din egoism? Sunt țări care trăiesc în bună măsură de pe urma ruinelor. Așa sunt Grecia și Egiptul. Legende aduc Greciei la fel de mulți bani ca navigația. Fără turiștii care merg să vadă ruinele de pe Acropole sau pe cele de la Delfi, grecii de astăzi s-ar des curca foarte greu. În Egipt, piramidele și sfinxul ar putea ocupa un capitol special din buget. Chiar și Italia e în situația de a socoti ruinele o șansă. Cu banii străinilor care se duc să facă și ei câțiva pași pe Via Appia se pot întreține toate șoselele din peninsula.

N-am reușit, recunosc, să-mi dau seama ce servicii aduc Mexicului ruinele. N-am văzut prea mulți turiști nici la Teotihuacan, nici la Palenque. Iar la Uxmal nu era aproape nimeni în afară de noi.

starea de mit

Oboseala sau soarele sunt, poate, de vină. Sau poate sudul. Sau toate la un loc. Armele sudului sunt ploile, ruinele și zăpușeala. Ne hărțuiesc începând de la Veracruz. Nepregătit să mă opun acestor arme, sunt din ce în ce mai aproape de o stare de insolație interioară lipsită de orice logică. Nimic, aici, nu e de natură să exalte un instinct vital. Totul pare uscat și căznit. O junglă pitică, vlăguită, cactuși, o șosea pustie. Oricât ai căuta, nu găsești ceva care să încânte ochiul, să-ți exalte simțurile. Peisaj de o ariditate fără speranță, care, în mod normal, ar trebui să mi se pară apăsător. Dar, inexplicabil, el mi se pare tonic. Până acum, ploile se dezlănțuiau brusc, pentru ca să se retragă la fel de brusc într-un soi de război de gherilă. De la Palenque încoace, ploile au devenit mai rare. În schimb, am dat peste orașe golite de viață și de prezent unde umbre din alt timp tresar noaptea când șacalii încep să urle. Ziua, o căldură atroce alungă și aceste umbre.

Mă uit în jur. Pietre goale, înnegrite de soare, ruine secetoase, șoseaua goală și autocarul care așteaptă să ne ducă mai departe. Singurătate stearpă care ar trebui să fie dezolantă și care, dimpotrivă, îmi dă o stare ciudată, de parcă aș fi drogat. "Adevărul? ar murmura aici, un sceptic ironic. Uitați-vă cum în orbitele zeilor de piatră și-au făcut cuibare șopârlele!"

Mă suspectez că am transformat speranța într-un mod de a combate ceea ce îmi lipsește pentru a fi un om de acțiune. Mi-am cultivat o lașitate cu pretenții de filozofie, mi s-ar putea reproșa. Dar eu n-am pretins niciodată că am o filozofie de viață. Și nu sunt eu primul care iubește viața cu disperare. Au făcut-o înaintea mea atâția alții. Recunosc, însă, că n-am reușit să găsesc alt sens vieții. Și, dacă Mexicul poate transforma un gând în obsesie, l-aș rezuma astfel: moartea e de ajuns pentru a da existenței un tâlc mai adânc. Nu despre asta vorbesc pietrele sacrificiilor? sau șerpilor, încolăciți în părul zeițelor maya ca în părul Meduzei? Așadar, nu contest că în sterilitatea priveliștilor de aici din Yucatan sunt destule argumente pentru latura pesimistă a melancoliilor. Tot ce vreau să remarc acum este o curiozitate. Între cactuși și pietre, legendele și soarele de la Uxmal nu mă îndeamnă deloc la elegii.

Observ că am rămas singur. Ceilalți au plecat. Trebuie să mă grăbesc și eu. Autobuzul așteaptă probabil să plecăm spre Chichen-Itza. Mă întorc și mai privesc o dată piramida și templele. Ruine arzând pe fondul verde al junglei yucatanene, sub o amiază de foc. Și o tăcere care stimulează legendele. Dacă jaguarul de la Villahermosa ajungea din legendă în istorie, noi am făcut un drum invers.

Plec de aici amețit, buimăcit de soare. La intrare, observ abia acum câteva prăvălioare în care se vând tot felul de obiecte. Un american cumpără pentru soția lui o pălărie exotică. Mexicanii se răzbună cum pot împotriva acestui soi de turiști. Ei le oferă pălăriile împodobite cu fructe de plastic, banane, ananas, papaya, lăsându-i să creadă că acestea sunt gusturile mexicanilor. În realitate, vestimentația mexicană are un rafinament pe care bazarurile pentru străini o mistifică adesea prin exces. Fenomen care, de altminteri, nu se întâmplă numai aici. Nici o țărancă de la noi n-ar purta duminica la horă costumul pe care scenografi hotărâți să stilizeze cu orice preț ni-l arată uneori ca exemplu de artă românească. Nu mai vorbesc de ceea ce se oferă pretutindeni de către un anumit gen de comerț invadat de kitsch și de gusturi deviate.

despre demitizare

Nemaigăsind puterea de a gândi, precum cei vechi, în mituri, lumea modernă s-a apucat să despoaie miturile vechi de aura lor ofilită. Prometeu a fost coborât de pe munte și transformat, ca la Gide, în fabricant de chibrituri care ține conferințe având un vultur pe umăr, iar sfînxul îi face cu ochiul lui Oedip. Să ne indignăm? Ar fi inutil. Pe deasupra, "insolența" aceasta nu e lipsită de interes. "Demitizările" au înlăturat multe podoabe false pe care respectul convențional și osificat le-a aruncat peste mituri. Și, nu o dată, în "cadavrele" vechilor mituri a fost resuscitată, prin sensuri noi, o licărire, neașteptată, de viață.

Numai că, așa cum se întîmplă de obicei, moda duce la excese. Au apărut "demitizatori" de meserie care cred că asta-i face "moderni". Primul episcop al Mexicului se lăuda că ar fi ars cu mâna lui câteva mii de cărți "păgâne". Cei care n-au vrut să vadă și ceea ce e tragic în bestialitatea zeilor din vechiul Mexic n-au nici scuza că au vrut să fie pe placul lui Dumnezeu.

orașe

Scriu în autobuz. Și mă străduiesc să nu pun caietul deoparte. Îmi place infinit mai mult să mă las în voia gândurilor decât să devin secretarul lor, notându-le. De altfel, până acum n-am reușit niciodată să țin un jurnal.

De o parte și de alta a șoselei, văd mereu același peisaj cu care am început să mă obișnuiesc în Yucatan. Pământ secetos, cu vegetație redusă. Ars parcă nu de soare, ci de istorie. Și totuși Mexicul mi se pare mai elocvent aici decât în agitația din capitală.

Sunt țări care pot fi concepute și în afara capitalei lor; unde capitala n-are un rol decisiv. Și altele, la polul opus, care-și concentrează caracteristicile și prestigiul într-o metropolă. A cunoaște Berna nu înseamnă a cunoaște Elveția, dar a "descoperi" Parisul ar putea însemna a descoperi ceva important din Franța. Imperiul roman a fost, de fapt, imperiul Romei, iar în Grecia, chiar învinsă de Sparta, Atena a continuat să reprezinte spiritul elin. În America, Washingtonul trăiește în umbra New York-ului. Diplomația își

are capitala pe malurile Potomacului, dar pragmatismul își are capitala pe East-River...

Care e situația în Mexic? Ce reprezintă Ciudad de Mexico din acest punct de vedere? Cele 14 milioane de locuitori (cu suburbiile) par să-l așeze în categoria Parisului, a Romei, a orașelor care domină o țară, nu constituie numai capitala lor. Din ce în ce mai mult, însă, am îndoieli că e corect să judecăm lucrurile ca într-o sală de sport... Guadalajara și Monterrey, următoarele în ierarhia orașelor mexicane după numărul de locuitori, nu sunt pe ruta noastră. În schimb, pe ruta noastră, în afară de Oaxaca și Tula, sunt cele mai strălucite centre ale civilizației dinaintea lui Cortes. Și cele mai greu accesibile. Dacă la Cairo e de ajuns să iei tramvaiul ca să întâlnești la marginea orașului cele trei celebre piramide, în Mexic ruine fascinante se găsesc la sute și mii de kilometri depărtare de capitală, în plină junglă, retrase de febra marilor orașe. Fără îndoială, am fost norocoși. Îndeobște, orice străin cât de cât interesat de cultură și sosit în Mexic face un drum la Teotihuacan, urcă pe Piramida Soarelui, eventual și pe Piramida Lunei, și pleacă. Dar câți ajung să vadă piramidele de la Palenque, de la Uxmal sau de la Chichen-Itza, unde vom fi mâine dimineață? Drumul lung, istovitor, îi țină pe cei mai mulți în afara acestor locuri unde și-a cunoscut gloria civilizația maya. Hazardul a vrut să ne numărăm printre privilegiați, dându-ne astfel o șansă pe care abia acum o înțeleg bine, după ce am văzut de aproape jungla de la Palenque și am simțit mușcătura soarelui de Yucatan. Pe trotuarele capitalei, privind caruselul interminabil de mașini de pe Avenida Juarez, poți crede că, în fond, toate metropolele încep la un moment dat să semene între ele, în toate există oameni grăbiți și oameni singuri. De unde să bănuiești acolo ce înseamnă să asculți noaptea bolboroseala junglei? Cum să-ți imaginezi jungla unei ploii tropicale împresurându-te pe un câmp gol? Și cum să înțelegi la muzeul mexican prezența atâtor statui ale zeului Ploii fără să vezi acest pământ abrutizat de căldură?

Dacă, așa cum s-a spus, în marile orașe nu se află destulă tăcere, aici există prea multă. Dar în tăcerea ruinelor din orașele pustii pe care le străbatem de câteva zile, totul e mai grăitor decât în vacarmul capitalei mexicane.

un regret

Există, totuși, o piramidă pe care regret că n-am văzut-o. Cea de la Tajin, cu cele 365 de nișe. Una pentru fiecare zi a anului.

noaptea, șacalii

Hacienda Chichen

De undeva din junglă ajung până aici urletele șacalilor. Sfârtecă noaptea și nu mă lasă să dorm. Uneori, tac. Apoi încep și mai tare. Mă pregătesc pentru o noapte de insomnie, dacă nu se vor potoli.

N-am văzut niciodată cum arată un șacal. Știu că e mai mic decât un lup și că se hrănește inclusiv cu hoituri. Cam la atât se rezumă cunoștințele de care dispun despre acest carnivor disprețuit. Lacunele mele în materie de zoologie, rămase din liceu, când am tăiat "științele naturale" de pe lista materiilor importante, se răzbună, iată, când mă așteptam mai puțin.

Probabil, jungla e foarte aproape de "hacienda" unde suntem găzduiți, deoarece am impresia că urletele șacalilor se aud de dincolo de alee. Deschid o fereastră să mă conving. Nu zăresc, însă, nimic. Oare, ochii șacalilor lucesc prin întuneric ca ai lupilor? O clipă, mi se parcă că din spatele unui cactus a fugit ceva. Simplă impresie, probabil, efect al nervilor mei surescitați. Dacă ar fi lună plină, s-ar vedea mai bine, cu siguranță. Acum, însă, doar lumina puțină a stelelor care scânteiază pe cerul Yucatanului diluează întunericul. Și numai deasupra junglei. Până la înălțimea arbuștilor, noaptea e neagră, fără chip, ca zeul vântului căruia nimeni nu i-a cunoscut figura deoarece toate statuile îl înfățișează cu masca pe față. Cerul înstelat îmi reamintește de sfârșitul secolelor aztece, când, la fiecare 52 de ani, focurile erau stinse și toată lumea aștepta, înfrigurată, să apară pe boltă steaua Aldebaran. Ce coincidență, să vin în Mexic chiar în pragul acestei vârste! Tresar, amintindu-mi că aztecii prevedeau pieirea lumii actuale prin cutremure. Nu prea demult, în martie, a avut loc un cutremur devastator în România. Numai o întâmplare a făcut să nu fiu și eu în blocul unde a murit sub dărâmături cel mai bun prieten, poetul Baconsky.

Iarăși urlă șacalii. Urletul unuia a fost chiar sub fereastră. În clipele de liniște, se aud foșnetele portocalilor. Când am venit să mă culc, pe aleea asfaltată de lângă piscină am vrut să iau câteva portocale scuturate de vânt. Păcat că n-am făcut-o. Le-aș fi putut folosi acum ca proiectile contra șacalilor care dau târcoale.

Oricum, somnul meu din această noapte e compromis. Dimineață, șacalii se vor retrage obosiți să se culce, dar noaptea îi întărită parcă. Oribilul "concert" din junglă e din ce în ce mai agresiv. El îmi va rămâne, probabil, în memorie, ca ploaia care s-a năpustit peste noi în drum spre Veracruz, și după ce alte amănunte din această călătorie se vor șterge. Căci, din fericire, semănăm cu pământul poros din Yucatan care nu reține apa la suprafață.

Dar ce se întâmplă? Au tăcut șacalii? Stau la pândă, așteptând. Peste junglă s-a așternut liniștea.

Și, brusc, aud unicul sunet la care nu mă așteptam. Un cocoș cântând. Visez?

boala sudului

Nici acum nu-mi explic starea în care m-am aflat în sudul Mexicului. Rar mi s-a întâmplat să fiu cu nervii atât de surescitați și, totuși, să mă simt fericit. De obicei, fericirea se așterne în noi ca o pace. În sudul Mexicului, am trăit-o ca pe o febră. Presupun că lumina tare, brutală, virulentă, dar și amețitoare, din altă lume, aș zice, căci n-am mai întâlnit-o nicăieri, acționa asupra mea ca un excitant puternic, ca un drog necunoscut.

Săpătorii de fântâni din Yucatan nu se opresc până ce nu dau de apă. Și pentru mine apa căpătase altă importanță. Nu pentru că aș fi suferit de sete, ci pentru că uscăciunea, în loc să mă deprime, mă limpezea.

În zilele de maximă limpezime, mexicanii zic despre Popocatepetl: "se vede". Nici nu e nevoie să pronunțe numele muntelui. Poate că și despre fericire se poate spune uneori la fel.

tempo naturale

Dimineța, soarele plutește din nou orbitor deasupra junglei. Ne pregătim să urcăm azi treptele piramidei de la Chichen-Itza. Și parcă am văzut toate piramidele lumii! Dincolo de piscina pustie, cu apa de un albastru de cobalt, și de portocalii care înveselesc cumva *hacienda*, șoseaua arată ca și la Uxmal. Nici un semn de așezare populată în jur.

La Chichen-Itza, după câte țin minte din ceea ce am citit, a fost odinioară centrul noului imperiu maya. Ruinele, ignorate multă vreme, au fost descoperite într-o noapte de un arheolog foarte controversat azi; elogiât de unii și acuzat de alții că ar fi fost un aventurier: E. H. Thompson. El a ajuns la Chichen-Itza însoțit doar de un indigen, amândoi extenuați de drumul prin junglă. La lumina lunii a descoperit piramida și templele năpădite de ierburi și de mărăcinișul specific Yucatanului. Thompson n-a dormit toată noaptea, iar dimineța a văzut înălțându-se în aerul limpede coloanele în formă de șarpe din Templul Războinicilor, printre care rățăcea încă, sub cerul secetos, duhul zeului Ploii.

Schliemann a crezut în Homer. Thompson a crezut în povestirile lui Diego de Landa care, din vremea conchistei, istoriseau lucruri la lectura cărora toți, mai târziu, au zâmbit. Ele spuneau că, în perioadele de secetă, la Chichen-Itza se organizau procesiuni la Fântâna Sacră unde preoții aruncau la răsăritul soarelui în adâncul fântânii, odată cu tinerele fete sacrificate, vase prețioase și bijuterii. Convins că Diego de Landa n-a mințit, Thompson a luat lecții de plonjare și a scormonit metodic în noroiul și mărul din fântână, îmbrăcat în costum de scafandru, căutând printre copaci putreziți, printre șerpi, șopârle și oseminte, figurine de jad sau de obsidian, pumnale, vase și bijuterii de aur, ofrande votive, până ce plonjările i-au spart în cele din urmă timpanele.

Ne imbarcăm și plecăm. În autobuz, senzația că am văzut toate piramidele posibile revine. Mereu aceleași pietre fierbinți, mereu aceleași explicații...

Fost chirurg, acum pensionar, dr. Huerta, însoțitorul nostru de la Uxmal încoace, e un taciturn de o mare discreție. Vârsta îl constrânge să se menajeze, să nu facă eforturi, dar sunt convins că nu din acest motiv, odată ajunși la Chichen-Itza, se retrage la adăpostul unui baobab somptuos. Ne privește cum ne risipim pe peluza din fața piramidei și ne așteaptă, ca și cum ar vrea să aplice ideea lui Ortega y Gasset după care cine vrea să ne învețe un adevăr trebuie să ne ducă până acolo unde putem să-l descoperim singuri.

Cu gândul încă la Thompson și la aurul scos de el din Fântâna Sacră, primul drum îl fac la această fântână. Apa are o culoare verde, dată se pare de o algă microscopică. Dar ea capătă uneori culoarea cafenie datorită frunzelor putrezite; și alteori, datorită unor semințe de flori, culoarea sângelui; cea mai potrivită, de altfel, pentru taina acestui loc.

Cer de foc, sub care piatra arde funebru. Chichen-Itza arată, firește, cu totul altfel de cum a cunoscut-o Thompson. În jurul piramidei și a templelor nu mai e nici o urmă de mă răciniș. Autocarele sosesc mereu, răsună tranzistoare, totul are aerul unui parc arheologic, iar în "trena" legendei proliferază și aici un comerț conjunctural de care profităm cumpărându-ne, în sfârșit, pălării de pai. Soarele e prea tăios.

Mă mir în prima clipă văzând printre articolele puse în vânzare multe hamace. Pe urmă mă lămuresc. Aflu că în Yucatan se doarme aproape numai în hamace. Patul nu există la săraci și se întâmplă să lipsească și din casele celor mai bogați din pricina climatului torid care face mai acceptabil hamacul pentru odihnă*.

* în cazul celor de condiție modestă, mai există o explicație: odată hamacul strâns, încăperea, singura, rămâne liberă.

Căldura devine cumplită. Te înăbușă, pur și simplu. Toate batistele sunt ude și renunți să-ți mai ștergi transpirația care-ți intră în ochi și-ți sarează buzele. Treptele piramidei ard ca un cuptor încins. Pietrele sacrificiilor s-au transformat în ruguri. Nu mai trebuie decât să te întinzi pe ele și să iei foc. Cauți o umbră, dar ea nu-ți oferă decât o răcoare iluzorie. Piatra dogorește și aici. Numai șerpilor dorm fără să se sinchisească de febra ruinelor. Par morți, încolăciți ca în basoreliefuli. Mai inofensivi decât cei sculptați!

Rampele de jos ale scărilor piramidei se termină cu mari capete de șerpi. La intrarea templului jaguarilor, două coloane monumentale au formă de șerpi. Capetele reptilelor se sprijină de pământ, corpurile lor constituind coloanele propriu-zise, iar cozile susțin arhitrava. Ce va fi provocat această obsesie a șerpilor la tolteci? E drept că, prezent încă din paradis, unde o ispitește pe Eva să guste din fructul oprit, șarpele s-a prelins cam prin toate mitologiile. La greci, în statuile lui Esculap reprezenta "știința", "înțelepciunea"; la egipteni, cobra simboliza "puterea"; la indieni, "absența timpului" pe care stau zeii înainte de începutul lumii, iar la zulușii din Africa "șarpele casei" încarnează spiritul strămoșilor.

Aflu că fiecare din cele patru scări monumentale ale piramidei numără 91 de trepte. În total, deci, piramida are 364 de trepte. Dacă adăugăm și treapta care înconjoară sus templul, obținem exact numărul zilelor anului! Ceea ce nu-i o întâmplare, desigur... Mă întrerup din calcule din pricina râsetelor unor turiști care se fotografiază pe treptele de pe scara de miazăzi a piramidei. Excursia la Chichen-Itza îi bine dispune, se pare, și vor să aibă "suveniruri" de aici. În fond, poate că au dreptate. E absurd să "filozofezi" tot timpul pe tema timpului. Cel mult, nu strică să-ți amintești ce versuri compuneau poeții în vremea când se ridica această piramidă: "Ce va rămâne din numele meu? Nimic din numele meu pe pământ. Doar florile și cântecul meu". Melancolia acestui cântec vechi are un tâlc nu tocmai optimist, însă ea te îndeamnă să nu risipești clipa, dând prea multă importanță gândului morții*.

** Dr. Huerta ne-a povestit că pentru locuitorii din 1720 ai Marsiliei, unde pesta a ucis jumătate din populație, primul semn de speranță, anunțând că epidemia intra în reflux, a fost apariția unui car funebru. El a fost primit cu strigăte de entuziasm, de bucurie, ca un car de general învingător, deoarece arăta că oamenii începeau să-și îngroape iarăși morții.*

Cine s-a nimerit să vadă Siena într-o noapte cu lună s-a convins că Evul mediu e încă viu. Și aici la Chichen-Itza timpul este echivoc. Ai impresia că te despart milenii de civilizația care a lăsat aceste ruine. Și totuși, ea era la apogeu când în Europa statuile antice putrezeau în pământ.

Inițial, pe toate cele patru laturi ale piramidei au existat trepte care permiteau accesul spre vârf. Acum, accesul nu mai e posibil decât pe două laturi. Ruinele s-au sălbăticit în parte și aici, deși nu datorită junglei, ca la

Palenque, ci datorită singurătății. La rândul lor, templele din jur au început să arate ca un morman de oase de piatră pe care iarba se cațără ca o colonie de termite verzi.

Rămân un timp să contemp lu împrejurimile. De sub baobabul ce-și întinde umbra neagră pe peluza din fața piramidei, dr. Huerta îmi face semn cu mâna. Trebuie să cobor? îl întreb tot prin semne. Nu, nu, mă liniștește el. Totuși, soarele e prea agresiv, îmi dogorește spatele. Ar trebui să stau și eu puțin la umbră ori să îmbrac ceva. Mă mai uit o dată la cavitățile de calcar unde se puneau inimile celor sacrificați, după care mă decid să cobor.

Mai e ceva ce nu înțeleg. Toltecii, care au cucerit Chichen-Itza, erau seminomazi. Ca și mayașii veniți înaintea lor. Ei bine, cum se explică, oare, pasiunea pentru construcții de asemenea proporții din partea unor seminomazi? Ca să îngrămădești o atât de mare cantitate de piatră într-un templu sau într-o piramidă, trebuie să crezi, dacă nu în eternitate, măcar în iluzia ei.

Toltecii au clădit, între altele, aici un *tzompantli*, rămas aproape intact; un altar macabru, unde erau așezate craniile celor sacrificați, dar și un mormânt al timpului! La fiecare 52 de ani, secolul încheiat era materializat într-un mănunchi de 52 de bastonașe, cadavrul simbolic al timpului, care era îngropat în acest monument macabru. Macabru, da, căci nu poți să treci indiferent pe lângă sutele de cranii din el. Unul, cel al lui Yorick, e destul pentru întrebarea lui Hamlet. Mai multe, iată pus în discuție chiar răspunsul firesc.

Florile galbene care se leagănă ușor în interstiii și șopârlele care dorm pe pietre îmi stârnesc un regret. Am vorbit prea puțin sau aproape deloc despre Mexicul viu, despre Mexicul de azi. Cine îmi va citi jurnalul va spune, probabil, că n-am fost în Mexicul real, ci într-un Mexic al legendelor, al pietrelor, al fantomelor. Și nu va greși prea mult. Cum arată o cină într-o familie mexicană obișnuită? Nu știu. E, de altfel, principalul cusur al călătoriilor mele. În Egipt am fost de două ori. De fiecare dată, n-am văzut decât Nilul, sfincșii, lumina și nisipul. Am fost nu în "timpul istoric" al Egiptului, ci în cel "mitologic". În Grecia, la fel.

Pot să dau mii de detalii despre Acropole sau despre dâmbul de sub culmile Parnasului unde a funcționat oracolul de la Delfi. Nu pot spune cum gândește grecul care trăiește de pe urma acestor ruine. În Mexic, repet aceeași experiență. Din seara când am coborât pe aeroportul din Ciudad de Mexico, am fost în miezul vieții reale, de azi, doar când am nimerit în plină fiestă. În rest, am umblat pe urmele arheologilor. Înainte de a exista metronomul, pe vremea lui Monteverdi, ritmul se măsura în muzică prin bătăile inimii și se chema *tempo naturale*. Într-un fel, noi am avut parte în Mexic de un timp măsurat cu metronomul. De un "tempo naturale", nu ne-am prea bucurat. Noroc că ploile, lumina, cerul și pietrele din Mexic au, compensat, prin emoție, exactitatea.

În genere, capodoperele arhitecturii maya nu ne oferă pereți încărcăți și permit astfel privirii să se odihnească. Uneori însă (am observat asta și la Uxmal), pasiunea ornamentării ajunge la manie și nu lasă nici un centimetru gol.

Încerc să nu mă las descurajat de aglomerarea amănuntelor, într-un basorelief, când, deodată, din același grup care se fotografiază aud un strigăt vesel "Grăbiți-vă, timpul înseamnă bani!" și un nou val de râsete...

Trebuie să fie niște americani cei care râd. Sigur sunt americani. Au plătit să vadă piramida de la Chichen-Itza. Au văzut-o. S-au și fotografiat de mai multe ori. Ce-ar mai fi de făcut aici? "Tempo naturale" nu prea are preț pentru persoanele cu spirit practic.

despre știință

Accesul în Observatorul astronomic" de la Chichen-Itza era oprit. Am privit de la distanță turnul de piatră, vizibil ruinat, întrebându-mă dacă numele nu este o fantezie a arheologilor.

Pe drum, dr. Huerta mi-a vorbit despre pericolul ritmului în care avansează știința de azi. Sunt discipline în care numai inițiații au acces la înțelegerea ultimelor descoperiri. În ritmul acesta, știința poate ajunge, fără voia ei, să se învâluie pentru profani în superstiție și mister. La azteci și mayași, ca și la egipteni, preoții dețineau secretele științifice. Existau un

calendar sacru și unul obișnuit. Și, poate, pentru neinițiați unele lucruri din calendarul sacru erau la fel de inaccesibile ca și hieroglifele pentru noi. Oare, nu riscă știința modernă să devină și ea o știință a celor inițiați, a unor deținători de secrete?

N-au trecut decât câțiva ani de când n-am dormit așteptând coborârea primului om pe lună și astăzi știrile despre zborurile cosmice au cedat prima pagină în ziare, intrând în categoria faptelor diverse. Dar aceasta nu înseamnă că înțelegem toți cum funcționează o rachetă. Unii, printre care mă număr, n-am ști prea bine să explicăm corect nici funcționarea unor aparate de care ne servim în fiecare zi.

jocul de pelotă*

** Pelota înseamnă în spaniolă "minge". Dar am preferat să folosesc o adaptare a cuvântului spaniol, care nu amintește atât de direct de fotbal.*

Reproșându-i lui Braque faptul că "e prea interesat de ce vede", Andre Breton adăuga: "A vedea sau a auzi nu înseamnă nimic. A recunoaște sau a nu recunoaște e totul". Dar ce înseamnă "a vedea" și "a recunoaște" aici?

A vedea. Întâlnim pe pajiștea și între ruinele de la Chichen-Itza o arenă, semănând în mod ciudat cu terenurile moderne de sport. E mărginită de două ziduri paralele, lungi de aproape o sută de metri și înalte de aproape zece metri. Pe fiecare zid, cam la centru și mult deasupra înălțimii unui om, se află un inel de piatră prin care ar putea trece o minge de două ori mai mare decât una de tenis. Totul arată ca și cum aici se juca un fel de baschet primitiv. Și, într-adevăr, știm acum că peste tot în vechiul Mexic se practica un joc în care o minge de cauciuc trebuia trecută prin cercul de piatră prins sus în zid și asta fără ca jucătorii să se folosească de mâini sau de laba piciorului; aveau voie, se pare, să lovească mingea numai cu coapsele, cu umerii, ceea ce făcea jocul dificil, el prelungindu-se uneori mai multe ore și chiar zile.

A recunoaște. Învingătorii câștigau bijuteriile spectatorilor. În schimb, învinșii erau sacrificați. Decapitați. Basoreliefurile din zidurile care mărginesc arena înfățișează cele două echipe separate de discul morții. Apoi, cum căpitanul echipei învingătoare decapitează cu o secure de

obsidian pe căpitanul echipei învinse. Sângele țâșnește, transformându-se în șerpi care fecundează pământul. Din gâtul fiecărui decapitat câte șapte șerpi. Căci, în realitate, jocul era un ritual religios, o ceremonie care recrea lupta dintre Quetzalcoatl și Tezcatlipoca. Totdeauna lângă arenele ce i-au fost consacrate există ruine de temple, iar aici, în imediata vecinătate, e altarul cu cranii; acel *tzompantli* teribil pe care Savonarola l-ar fi transformat în amvon dacă l-ar fi văzut.

În ce măsură mai putem înțelege noi ce s-a petrecut aici? Judecăm cu alte criterii și rezultatele nu pot fi decât altele. Căpitanul echipei învinse își așteaptă moartea mai liniștit decât regii care au vrut să impresioneze pe eșafod. Această liniște ascunde ceva. Dar ce? Compasiunea e, poate, la fel de inutilă aici ca și ipoteza curajului, singurele idei la care suntem obișnuiți să facem apel într-un asemenea caz. Lipsit de ele, nu mai știu ce să cred. Constat, din nou, în fața acestui basorelief, că încercările mele de a înțelege ce a însemnat moartea în vechiul Mexic nu m-au dus decât, cel mult, la repulsie, deoarece nu reușesc să trec de latura oribilă a misterului; un mister care îmi amintește că pe Moctezuma nimeni nu-l putea atinge și nimic nu i se putea refuza.

Dacă "a recunoaște" nu mă duce nicăieri, mă întorc la "a vedea". Și ce văd? Un fluture care doarme, parcă, pe tăișul securii de obsidian. Asta mă emoționează. Introduce în dezgust o îndoială. Scenele povestite pe zid s-au petrecut demult. Natura a învins aici istoria. E soare și, după aproape o jumătate de mileniu, fluturele care doarme pe tăișul securii pare, încă, viu.

Dr. Huerta iese din rezerva sa obișnuită. Vrea să ne demonstreze acustica stranie a arenei. Se așează la unul din capetele ei și vorbește. Curios! Deși vorbește normal, chiar încet, cuvintele se aud de la o distanță de aproape o sută de metri ca și cum ar fi rostite la un pas de noi. Când tace. liniștea însoțită acoperă din nou ruinele. Nu m-ar mira să văd săpată aici inscripția pe care am văzut-o cândva la Teba: "Ascultă alaiul morților, cu zumzetul lui de albine"...

"Ce poate un om"?, îl aud spunând pe dr. Huerta, care a revenit, între timp, la noi. Nu-mi dau seama la ce se referă. Aș vrea să-l întreb, dar mă intimidează faptul că mă privește zâmbind.

Cu siguranță, năcăieri n-am putea găsi un loc unde jocul cu moartea să fie amestecat cu atâta soare și unde chiar fluturii de piatră fac, parcă, zgomot din pricina acusticii speciale. "Nu suntem pentru totdeauna pe pământ: doar puținel aici", zice un cântec vechi, dar acest "puținel aici" este singura bogăție de care dispunem.

Întreaga amiază e acum o vâlvătaie. Soarele arde atât de intens încât întunecă, parcă, ruinele. Mă pomenesc asemuind viața cu un joc de pelotă și-mi las fantezia să se "joace" între cele două inele de piatră din arena goală. Partida care s-a desfășurat, cândva, aici se reia mereu cu alți jucători. Cele două inele de piatră stau ca o amenințare de o parte și alta a arenei. Cine va reuși să introducă mingea prin ele? Numai fluturii nu se sinchiesc de strigătele care îmbărbătează cele două echipe. Deodată, și ei sunt alungați. Acum, securile de obsidian strălucesc în soare la fel ca bijuteriile din mâinile spectatorilor.

Îl aud pe dr. Huerta.

— E timpul să plecăm.

Privesc pentru ultima oară arena goală, în timp ce aerul dogoritor miroase puternic a copal. A vedea? A recunoaște? Ce anume?

despre tradiție

În autobuz, dr. Huerta a ținut să ne explice diferența dintre tlascalteci care l-au ajutat pe Cortes să cucerească Tenochtitlanul și neîngenuncheatul Cuauhtemoc, al cărui nume, printr-o stranie coincidență, însemna "vulturul care cade".

Vroia să ne sugereze — mi-am dat seama — să nu judecăm vechiul Mexic doar după pietrele de sacrificii sau după finalul crud din jocul de pelotă.

— Și să nu cumva să credeți că un mexican se simte jignit dacă-i vorbiți de cruzime, ne-a avertizat dr. Huerta zâmbind.

Avea dreptate, mă gândesc acum.

A vorbi despre ghilotină înseamnă, oare, a-i ofensa pe francezi? Ar trebui englezii să se rușineze de crimele sângeroase din tragediile lui Shakespeare sau grecii să retragă din librării Apărarea lui Socrate?

spre Valladolid

După-amiaza pe o șosea goală. Autobuzul care gonește. Enrique care tace, concentrat la volan. Noi care suntem doborâți de căldură... Mergem cu viteză, trebuie să ajungem la timp la Valladolid, am întârziat prea mult între minele de la Chichen-Itza. (Ah, această obsesie a exactității! Și eu care mă asemăn atât de mult cu mexicanii la capitolul "punctualitate"...) Câmp gol, ars de lumină, câțiva palmieri, nimic altceva, ba da, un lan de *henequen*, cea mai importantă cultură din Yucatan, un fel de cânepă, apoi un bărbat care merge călare, o femeie care s-a oprit și privește autobuzul... Și din nou câmpul. Amiaza. Căldura. Otrava solară și subtilă a tropicelor.

Iau o carte despre Mexic și încerc să citesc. Dar prima frază pe care-mi cad ochii sună arțăgos și voit pitoresc: "Aici bărbatul este totul, femeia nu este decât un nimic ce poate fi bătut în voie". Să-și uite, oare, atât de ușor băieții cu sombrero serenadele și jurămintele? Am auzit și eu zidari strigând de pe schele femeile și făcându-le, prin complimente echivoce, să roșească. Dar acestui argument i se poate răspunde că Don Juan n-a făcut nicăieri altceva.

Probabil, oricare dintre tinerii cu sombrero care se plimbă duminica în piețele orașelor făcând ocheade fetelor e gata să-și dea aere de păun dacă vine vorba despre numărul iubitilor sale. Și n-ar trebui să-l socotim un lăudăros cu pretenții de *macho*. Vorba unui înțelept, el minte cinstit și cu bună credință. Iar dincolo de plăcerea de a se lăuda există un adevăr care nu-l privește numai pe el. Întrucât, fără pretenția de a face din asta filozofie, mexicanul ar râde în nas oricărui misogin. "Ce prostie mai e și asta?, s-ar întreba el. Să trăiești, să fii tânăr și să nu iubești, să disprețuiești femeia?" Și, ca un argument zdrobitor, ar fi gata să-ți aducă aminte că sfânta Tereza i-a spus dracului că este nefericit pentru că nu știe să iubească... Femeile n-au ridicat niciodată piramide, deoarece pe ele nu le interesează nemurirea? Se poate, el nu s-a gândit la asta. Cum nu s-a gândit nici la faptul că numai bărbații au coborât în Infern. Orfeu, Dante, Vergiliu, Heracle... Dar ce

concluzie se poate trage de aici? Cei care prețuiesc iubirea au dovedit cel puțin ceva.

Există în Mexic, pretind unii, destule cazuri când trebuie să intervină codul onoarei (care-l obligă pe bărbatul ce a sedus o femeie să-i asigure existența). Alții pun pe seama tropicelor ceea ce numim pasiune. Or, asta sună la fel cum l-am explica pe Don Juan prin faptul că e andaluz, dintr-o regiune unde femeile nu așteptau decât să fie cucerite.

N-am avut prilejul să mă lămuresc, mai bine, ce loc are dragostea în gândirea mexicană, dar îmi închipui că, într-o țară care a adus pictura în stradă, nimeni nu se uita cu reproș la acei tineri ce stăteau la Chichen-Itza, cu spatele la piramidă, pe prima treaptă, îmbrățișați. Pentru asta există soare, tinerețe și dragoste. În mod normal, maximele morocănoase ale lui La Rochefoucauld nu pot avea nici o priză aici în Mexic. Ce să-i spună unui mexican asemenea vorbe?: "Adevărata iubire e ca apariția spiritelor; toți vorbesc, dar puțini le-au văzut". Parcă-i aud pe tinerii mexicani comentând, în timp ce cu un bobârnac își împing frumosul sombrero spre ceafă: "Acest domn n-a avut noroc, ori s-a jucat cu cuvintele"... Fortuna a refuzat și unor nemuritori ceea ce a oferit, poate, deja, băiatului care râde acum și flutură un sombrero spre autobuzul nostru.

M-am obișnuit, întâi, cu pădurea tropicală, apoi cu cerul sudului, săgetat de umbra păsării quetzal, m-am familiarizat cu mirosul insistent de copal, răspândit în întreg Mexicul, cu violența soarelui și, pe nesimțite, am descoperit că toate se leagă între ele. Și, iată, îl regăsesc și pe Don Juan într-o țară unde credeam că din Spania au venit numai caravelele conchistadorilor.

Mă hotărâsc să-i vorbesc despre asta doctorului Huerta. Apoi, renunț, de teamă să nu-i par neserios.

Cineva mi-a povestit odată despre o călătorie făcută cu o mică ambarcațiune pe mare, vreme de trei săptămâni. Prima mea reacție, auzind că "eroii" acestei călătorii vor să scoată o carte despre experiența lor, a fost să zic: ce poți să descoperi pe mare în trei săptămâni?

Într-un fel, acest autobuz este "corabia" noastră. Ne-am îmbarcat pe el la Ciudad de Mexico și acum, după mai multe "escale", am ajuns aproape de

limita sudică a Mexicului. Autobuzul gonește pe o șosea goală, sub un soare asurzitor, printre câmpuri pietroase, cu cactuși giganți, dar am pierdut șirul zilelor "săptămânii aztece" atât de mult m-am "îmbibat" de ceea ce văd.

Ajungem cu o mică întârziere la Valladolid.

despre iluzie

La New York, Don Quijote n-ar fi reușit decât să fie ridicol. În Mexic, nu i-ar trebui decât un costum de charro.

un maya

Sub un acoperiș din foi de palmier, viceprimarul Valladolidului ne vorbește despre Yucatan. Ne arată o bucată de rocă roz-gălbuie, calcaroasă, cu urme de scoici. Știu ce vrea să ne demonstreze. Altădată, a fost un fund de mare aici... Mâncăm friptură de cerb și ni se oferă o băutură parfumată, specifică locului, *xtabentun*. Interlocutorul nostru este îmbrăcat în alb, cum sunt îmbrăcați de obicei oamenii pământurilor calde. E un maya. Și e mândru de performanțele civilizației maya; care *n-a murit*, subliniază el. Ne vorbește despre piramidele de la Palenque, de la Uxmal, de la Chichen-Itza. Toate poartă urmele acelei misterioase populații care a folosit cifra zero înainte ca ea să fie cunoscută în Europa și se pricepea să calculeze mișcarea pe cer a luceafărului pe o perioadă de secole. Ce cunoștințe avem noi despre ea? Cucerirea Yucatanului i-a costat pe spanioli mai mult decât înfrângerea aztecilor și incașilor la un loc. Și chiar învinși, mayașii și-au păstrat mândria și spiritul independent. Ei au refuzat multă vreme să învețe spaniola. Cuceritorii lor s-au văzut nevoiți să învețe ei limba maya.

În Yucatan se vorbește și azi un idiom rămas din vechea limbă maya. Există și un ziar scris în acest idiom, precizează viceprimarul Valladolidului și ochii sumbri îi strălucesc. Îi face plăcere, desigur, să ne dea amănunte. Dacă în alte părți ale Mexicului, *nahuatl* s-a păstrat în locuri izolate, unde civilizația modernă n-a pătruns, aici limba maya participă la civilizația modernă, în vreme ce greaca veche și latina au murit, această limbă se

încăpățânează să rămână vie. Chiar cântecul pe care-l ascultăm e o dovadă. Iar la Merida, capitala Yucatanului, sunt străzi care au păstrat vechiul lor nume de animal sau de pasăre și au pe placa indicatoare o efigie care poate fi înțeleasă și de cei care nu cunosc decât limba maya.

B. ne dă câte o minusculă statueta neagră. E sculptată în acel stil arhaic pe care secolele anterioare I-au disprețuit. Azi e greu să-l repete cineva pe Buffon care socotea gustul pentru figurine "barbare" ultimul grad de stupiditate*. Ceea ce nu înseamnă neapărat că gustul modern s-a eliberat total de vechile prejudecăți. Dar am învățat, se pare, să nu mai riscăm și că o admirație de circumstanță nu costă, nici nu te expune primejdiei de a te face de râs.

** La 27 august 1520, un om scria însă în jurnalul său despre lucrurile aduse din Mexic de emisarii lui Cortes: "Niciodată în viața mea n-am văzut ceva care să mă tulbure atât ca aceste admirabile obiecte de artă". Autorul acestei mărturisiri se numea Albrecht Durer.*

Dincolo de acoperișul sub care stăm, lumina e ca un cuțit alb de ghilotină. Paharul de *xtabentun* mă așteaptă tot plin. Mai există și azi triburi care cred că beția pune omul în comunicație cu zeii, dar în acest domeniu n-am nici o șansă. Zeii nu mă pot ajuta decât să gust.

Ca să nu se observe, mă arăt mirat că n-am văzut deloc porumb în Yucatan. Dar mirarea mea se pierde într-un accent mai forte al orchestrei care cântă "Această noapte, aici".

Nu. Peste câteva minute vom pleca. Iau cu mine bulgărele de rocă în care se vede amprenta unei scoici, dovadă că Yucatanul este un pământ născut din apă. Și mă mai întorc o dată spre grota din apropiere, în apa verzuie a căreia ne-am uitat înainte de a veni la masă.

o plantă "ciudată"

Mirarea mea că n-am văzut porumb în Yucatan nu era întâmplătoare.

Cortes a trimis și el în Spania, ca și Columb, boabe din această plantă ciudată. Dar nu li s-a dat mare atenție. Abia douăzeci de ani mai târziu, când orașul Valladolid a oferit orașului cu acest nume din Spania un sac cu

porumb, cei din Valladolidul spaniol au înțeles mai bine darul. Primul porumb cultivat în Europa provenea din Yucatan, de la Valladolid!

Caminante, anticaminante...

Seara la Merida. Un restaurant al cărui nume nu-l cunosc. Doi cântăreți, îmbrăcați în costume mexicane, pe estradă. Cântă.

Caminante, / Caminante, / Care mergi pe drumurile noastre...

Cum se traduce oare "caminante"? "Drumeț"? Nu, nu-mi place. Poate, "călător". Dar și acest cuvânt e prea uzat.

Care vezi arzând la amiază/ Aripile de xtacay...

Singura pasăre despre care am auzit tot timpul în acest drum și despre care vorbesc legendele este una cu pene lungi și frumoase în coadă și cu o coroniță de pene pe cap, schimbându-și mereu culoarea de la albastru la verde: pasărea quetzal.

Care vezi strălucind în noapte/ Ochii de cocal...

E tot o pasăre, oare, cocalul?

Caminante, / Caminante, / Care auzi cântecul trist/ Al porumbelului albastru...

Înțelepții hinduși pretind că există patru anotimpuri în viață. Unul pentru a studia și a descoperi lumea. Al doilea pentru a întemeia un cămin. Al treilea pentru a reflecta. Și, în sfârșit, al patrulea, în care eliberat de inhibiții și de obsesii devii un fel de călător fără bagaje.

Probabil, nu voi fi niciodată un călător fără bagaje...

Și strigățul tremurător/ Al păsării cucuy...

... deși undeva în acest jurnal am recunoscut că aparținem timpului pe care-l trăim cu atât mai mult cu cât ne dezicem de el.

Caminante, / Caminante, / Care mergi pe drumurile noastre...

Unde s-a întâmplat asta? Un funcționar a trecut pe lângă noi și ne-a spus cu o politețe ușor agasată: "Vă rog să așteptați o secundă". Apoi, brusc amuzat și zâmbind, a adăugat continuându-și drumul: "O secundă mexicană"...

Să-mi spui dacă ai văzut/ Apărând un nor alb/ Care a venit și a plecat...

La Villahermosa s-a întâmplat, de unde port cu mine patru fructe de mango de care nu mă ating. Vreau să le duc acasă*. Și am mai văzut unul

deasupra unui câmp plin de cactuși-candelabru, la marginea unei păduri de palmieri, cred. Dar nu sunt sigur. Căci, seara, în Mexic, pădurile nu se întunecă; se sting.

** Din păcate, legile vamale m-au împiedicat să le iau cu mine. A trebuit să le las la aeroport la Ciudad de Mexico. Erau galbene și mai mici decât cele pe care le țin în mâini femeile pictate de Gauguin.*

*Și dacă ai ascultat/ Un cântec/ Ca o voce de femeie, /
Caminante, / Caminante...*

"Nu suntem pentru totdeauna pe pământ; doar puținel aici", suna cântecul.

*Și eu am ascultat cântecul/Sărmanul de mine, /
Caminante, / Caminante...*

Cine a spus oare că înțelepciunea vine cu anii?

Și eu pe drumurile mele/Norul alb l-am văzut...

Recapitulez în gând... indieni pregătindu-și obișnuitele *tortillas*... apa care lipsește mereu... jocul de pelotă, plin de soare și de primejdii... piețele colorate în care comerțul pare să fie un simplu pretext pentru spectacol, pentru plăcerea de a vinde și de a cumpăra... craterele vulcanilor îndreptate spre cer ca ochii orbi ai statuilor... praful ridicat de vânt...

*Și eu am ascultat cântecul, /
Caminante, / Caminante...*

Da. Și eu. Sau, cel puțin, așa cred.

dansul

Cântecul s-a terminat. Începe un dans acum. Dans maya sau dans aztec, nu-mi dau seama.

(Îmi amintesc prima seară când am sosit la Ciudad de Mexico. Străzile inundate de zgomotul și de culoarea fiestei. Acum sunt mai bine pregătit să înțeleg ce se petrecea acolo.)

Indienii cu panașe multicolore dansează în primul rând pentru ei, chiar dacă dansează pe o estradă, ca aici.

(Mă întreb ce știam înainte despre Mexic. Lucruri învățate prin școală, citite prin cărți. Unele abia dacă le mai țin minte. Pe altele le-am uitat aici. Într-un drum se întâmplă și să pierdem. Sau trebuie să și pierdem.)

După ce se oprește o clipă, dansul e reluat, mai întâi încet, ca o amintire, apoi cu mișcări iuți. Strigăte ascuțite, din care nu pricep un cuvânt.

(Înainte de Coatzacoalcos, am trecut peste un râu. Mi-a venit în minte Rubiconul. De ce? Firește, n-a fost Rubiconul. De fapt, în fiecare clipă aruncăm niște zaruri, numai că de cele mai multe ori nici măcar nu suntem conștienți de asta. Și pe urmă niciodată nu știm ce scrie pe aceste zaruri. Ele cad totdeauna dincolo de ceea ce putem vedea.)

În această seară la Merida înțeleg, cred, mai bine de ce se întreba Baudelaire la treizeci de ani: "Dacă am trăit trei minute într-unul... nu am nouăzeci de ani?" După aceeași logică, mi se pare neverosimil când număr zilele de când mă aflu în Mexic. În alte țări am stat mai mult și totuși...

despre scindare

Fiesta și singurătatea. Șarpele și aripa. Metafizică amestecată cu mâl. Tristețe amestecată cu ironie. Ploile căzute din ceruri arse de febră. Sfinți apreciați numai dacă și ei sunt serviabili. Orașe în care zgomotul e o altfel de tăcere și câmpii în care liniștea e asurzitoare. Scindarea Mexicului a început să mă persecute și am început s-o caut peste tot.

Poate că Mexicul nu e așa și l-am văzut astfel numai pentru că eu sunt un personaj scindat. Sau este și m-am apropiat de el tocmai pentru că îmi seamănă atât de mult.

Mama și tatăl meu erau naturi deosebite. Probabil, eu am luat de la fiecare jumătate și, astfel, am descoperit în mine un ciudat amestec, alcătuit din jumătate noapte și jumătate zi. Pot vorbi liniștit, în cunoștință de cauză, despre tristețe însorită" sau despre "lumină amară". Pentru mine nu sunt niște paradoxuri. Am o imagine rudimentară despre fericire, dar în cele mai adânci tristeți am găsit și motive de recunoștință. Am fost, în același timp,

zgârcit și generos, gălăgios și tăcut. Am declarat că sunt un anticălător și am scris cărți de călătorie. N-am avut nimic complet, dar am fost ferit de sărăcia totală. Unora le-am putut părea un om cu voință, dar numai eu știu câte hotărâri am amânat pentru alte scadențe, până ce am reușit să le uit. Am iubit, dar tocmai înlăuntrul iubirilor mele m-am lovit de singurătate. N-am știut niciodată să renunț și, pe de altă parte, nu m-am priceput să îndrăznesc fără să fiu impulsiv. Am visat excesul și am trăit măsurat. Iată ce e echilibrul meu. Mă frământă vinovățiile, dar niciodată n-am fost în stare să le detest până la capăt. Și cunosc bine motivele pentru care am fost singur, ca și pe cele pentru care am avut nevoie de dragoste și de prietenie. Cine citește atent ceea ce scriu va observa că nici măcar n-am mințit, încercând să par altceva decât ceea ce sunt. Cum s-ar zice, am trăit mereu la o răscruce. Și chiar în cărțile mele am făcut același lucru. Am privit în același timp spre poezie și spre proză. N-am fost niciodată capabil de opțiuni limpezi. E, bineînțeles, inconfortabil să trăiești astfel, dar n-am ce face. Nu mă pot vedea pe un singur talger al balanței. Și dacă trebuie să-mi reproșez o vină, știu de unde vine reproșul. De la cealaltă jumătate a mea.

ultima noapte în Yucatan

Merida. Hotel Bojorquez

Spaniolii, punând temeliile Veracruzului, au ridicat un zid și o spânzurătoare. Locuințele au apărut după aceea. Care va fi fost începutul Meridei?

Stau treaz, mult după miezul nopții. Am încercat, întâi, să adorm, dar n-a fost chip. De afară pătrunde pe fereastră o lumină gălbuie, de incendiu tropical.

Stăm și aici o singură noapte. Aceasta. Mâine seară ne vom întoarce cu avionul la Ciudad de Mexico. Ne vom despărți de autobuzul nostru torid și de Enrique.

E cald. Foarte cald. O febră care nu cedează deloc. Dimpotrivă, parcă. E una din acele nopți, așa zice, când pe buzele jaguarilor de piatră începe să fluture un zâmbet ironic. Nervii mei aproape arși de insomnie nu m-ar lăsa să mă liniștesc, chiar dacă așa sta în pat, deși sunt zdrobit de oboseală.

Am umblat mult și la întoarcere abia am găsit *caile* 58, pe care se află hotelul nostru. Mi-a trebuit ceva timp pentru a înțelege că străzile se întretaie ca liniile pe foaia unui caiet de matematici, orașul fiind alcătuit ca o lecție de geometrie în spațiu. Dovadă că linia dreaptă nu e, neapărat, drumul cel mai scurt. Când m-am întors, trecuse de miezul nopții. Holul hotelului era pustiu. Nici măcar la recepție nu era nimeni. Funcționarul de noapte se retrăsese, doborât probabil de căldură, să aștească. A apărut buimăcit de somn, mi-a dat cheia și a dispărut din nou. Am ezitat întâi să urc în cameră. M-am întins pe o banchetă și am stat așa vreo zece minute, ascultând murmurul de noapte al orașului. Apoi mi s-a făcut teamă să nu vină cineva să mă întrebe ce așteptam acolo. Ce puteam să-i spun? E dificil să dai explicații la o asemenea oră într-un hol pustiu de hotel fără să riști o privire bănuitoare. Și dacă nu miroși a *pulque*, ai putea fi crezut chiar nebun.

Dar, probabil, nu e doar febra nopții de vină.

Am ațipit câteva minute și m-am trezit speriat. M-am visat în junglă. Alunecam într-un desiș încâlcit, tulbure, printre fluturi mari și liane-surori, crescute pe aceeași rădăcină, îmbrățișate incestuos. Erau și șerpi, dormind cu gura deschisă, ca în sculpturile vechi, pe trupul zeului vântului, care șuiera într-un fel de tub. Se făcuse noapte și mă uitam la cerul acoperit de un nor alb, așteptând să văd, după trecerea norului, dacă apare steaua Aldebaran. Țipetele unor păsări, speriate de ochii fosforescenți ai șacalilor, au aprins, însă, pădurea. Incendiul s-a întins, cu flăcări din ce în ce mai înalte, și deodată m-am pomenit în parcul Alameda, unde stăteam pe o bancă și priveam mai departe cerul. Cei câțiva palmieri din parc erau plini de fluturi obsceni, surescitați de căldura nopții. Cerul era aici plin de stele și mă întrebam, neliniștit, care dintre ele putea fi Aldebaran. Zeul vântului continua să șuiere o melodie ciudată. Parcul s-a retransformat, spre groaza mea, în junglă. Nu mai stăteam pe o bancă, eram în vârful piramidei de la Palenque unde un preot maya ascutea un cuțit de obsidian.

Două somnifere ar rezolva, desigur, totul. Dar mă încăpățânez să fac din ultima noapte pe care o petrec la Merida o noapte ambiguă. Probabil, intoxicația cu soare a atins punctul culminant. Mă gândesc la triburile care folosesc în Mexic plante halucinogene. Acestea îi amețesc pe cei ce le mestecă între dinți, făcându-i să vorbească fără șir. Ceva similar mi se

întâmplă, căci, amețit cum sunt, ezit între luciditate și un fel de incertitudine, la limita visului. Parcă aud de undeva cântecul răgușit al păsării quetzal care îl îmbătrânește pe Tatlē și m-ar obliga, dacă l-aș vedea, să-i spun "mulțumesc, señor".

Simt, într-adevăr, că acest oraș ale cărei străzi sunt botezate cu cifre în loc de nume îmi va rămâne în memorie prin această noapte.

Și știi ce-ar zice Tatlē.

— Numai zeii nu regretă nimic, señor. Umbra lor nu se scurtează și nu se alungește.

Acum, se mai aud doar zgomotele de pe stradă. Și, din când în când, vântul răvășind noaptea zăpușitoare.

La drept vorbind, în asemenea orașe nu e niciodată destulă tăcere. Chiar dacă orașul doarme, sunetele se rostogolesc pe străzi, uneori, ca în plină zi. E de ajuns să vorbească tare cineva. Fără voie, vei auzi totul. Merida, chiar dacă ar vrea, n-ar putea fi un oraș discret.

Ar fi timpul, totuși, să iau cele două somnifere, dacă mai vreau să dorm.

despre febră

Unui străin ajuns în Mexic i s-a semit la o masă faimoasă ciorbă de ardei iuți, proba de foc a bucătăriei mexicane. Toți așteptau, cu ochii fixați asupra lui, să vadă cum va reacționa când va înghiți prima lingură; și când străinul a înghițit fără să clipească, gazdele i-au salutat tăria cu entuziasm.

Proba pe care a trebuit s-o trecem noi a fost alta. Și împărțită pe etape. Mai întâi, am văzut vânzătorii de bilete de loterie care îi invitau insistent pe trecători să nu piardă ocazia de a câștiga lozul cel mare. Pe mină, la Coatzacoalcos, am văzut vântul spulberând pe străzi biletele rupte, inutile. La început, ne-a impresionat grandoarea ruinelor. Apoi, am aflat povești crude, care anihilau romantismul. Cum să păstrezi o măsură în aceste impresii contradictorii?

La Merida, am descoperit că se poate rătăci foarte bine și pe o linie dreaptă. Lipsită de orice podoabă vegetală, capitala Yucatânului își etala pretutindeni singurul lux posibil în acel ținut: piatra. Mereu aceeași. Cenușie, poroasă, ca în vechile statui. Pașii sunau pe străzi ca pe coridoare. Nimic nu absorbea zgomotele, nu le atenua. Ziua, soarele ardea

nestingherit zidurile caselor, mai degrabă modeste, neapărate de nimic. Atunci, până și umbra era fierbinte. Seara, lumea se înghesuia pe trotuare, căci zidurile încălze n-avuseseră timp să se răcorească. Și, treptat, febra pietrei devenea propria ta febră. Poate și de aceea mi-am zis că Merida se numără printre acele orașe din care pleci înainte de a le cunoaște, dar după ce le iubești.

moartea miturilor?

Prima parte a tinereții mele a fost frustrată de contactul cu marea. Dar într-o bună zi m-am hotărât. Mi-am făcut geamantanul, m-am dus la gară și mi-am luat bilet până la Costinești. Acolo am descoperit că nimic nu exaltă mai mult dragostea mea de viață ca nisipul fierbinte.

Stau și aici trântit pe nisip, numărând ceasurile care ne mai despart de plecare. Marea e foarte aproape.

În realitate, oceanul. Dar acest cuvânt m-a intimidat totdeauna. De aceea voi continua să scriu "mare" în loc de "ocean". Dacă oceanul mă sperie prin necuprinsul lui, marea mi se pare rotundă ca o viață.

Lângă o mare, în timp ce soarele domnește singur deasupra plajei, nu mai e nevoie de nici o retorică pentru a da un înțeles vieții. Trupul singur umple lacunele filozofiei. El găsește o mângâiere într-un adevăr care pe filozofi nu-i satisface: că există. Privesc o piatră gălbuie de Yucatan unde se văd urmele unei scoici ca și cum ar fi amprente de soare și de ploaie ale "săptămânii aztece" care, iată, se apropie de sfârșit și mă gândesc cât de puțin ne trebuie uneori pentru o stare care solicită de obicei vorbe mari!

Găsesc în nisip și un șarpe făcut din argilă. Pe trupul lui se văd semnele solzilor care vor să sugereze aripile. Așadar, Quetzalcoatl. Argila e roasă de apa sărată și de nisip. În gura întredeschisă și în orbitele goale sunt alge.

La noi, în Europa, Afrodita nu mai are, se pare, încredere în trupul ei. A descoperit casa de mode "Dior". Apollo a devenit un curtezan oarecare. Dar în Mexic n-a mirat pe nimeni, probabil, că în nopțile ei spaniole, sfânta Tereza se adresa lui Hristos ca unui amant. E adevărat, zeii au aici, de

obicei, ochii orbi, de parcă n-ar vedea nimic și gura gata să devore. Sau sunt, asemenea lui Quetzalcoatl, ambiguu. Numai că un mit nu e o simplă poveste despre zei. E și un mod de a simți lumea. În fața Golfului Mexic, la o distanță nu prea mare de Merida, unde am venit azi e un țărm obișnuit. Chiar banal. Nimic nu-l scoate din comun. Și totuși, iată-mă gata să cred că în fiecare amiază războiul troian se reia pentru o clipă, aici. Cele două tabere se înfruntă, însă trupul răstignit pe nisip, după ce am ieșit din apă, știe singur ce alegere are de făcut. Zeii de piatră ai Mexicului au cedat aici locul zeilor de nisip și de apă. Zei pe fața cărora trece din când în când câte un nor. Sunt zei care au umbră, regrete și amintiri, căci au descoperit timpul.

Iată pe scurt ce m-a învățat Mexicul, unde totul e excesiv ca la vulcani: și singurătatea, și lava. Fără pasiune această țară ar fi tristă. Și parcă aud pe plajă cum scrâșnește nisipul sub copitele cailor opriți brusc, în aplauzele mulțimii, la spectacolele de *charros*. Întrucât în întâmpinarea Afroditei se grăbesc aici nu sculptorii, ci tinerii cu sombrero, foarte mândri de costumele lor, călcând plini de importanță și urmați de o orchestră de *mariachis*. O serenadă o va hotărî pe zeița frumuseții că locul ei nu este în muzeu printre statui, ci printre cei care se stropesc cu apă din valurile înspumate. Miturile sunt încă vii în Mexic și oamenii au nevoie de ele pentru a trăi, nu pentru a-și folosi fantezia.

Într-adevăr, nu faptul că există triburi în Mexic unde zei vechi sunt cinstiți ca odinioară merită să fie în primul rând reținut. Sau că sfinții catolici nu sunt uneori decât pseudonime pentru zeii primitivi. Mai important e altceva, că vocația mitului a rămas aproape intactă. Într-o arenă de sport, învingătorul se transformă cu ușurință în zeu. Învins, va fi apoi uitat, dar să nu-i reproșăm mexicanului această infidelitate. Foamea lui de mit trebuie hrănită mereu cu sânge proaspăt, ca odinioară zeii de care depindea universul.

Mexicul mi-a sporit, deci, credința că, simplificând, trebuie să simplificăm în favoarea noastră. Soarele, nisipul, apa, sunt, de fapt, elemente la fel de importante ca aerul, focul, pământul din formula lui Empedocle. Azi, știu că în lumină există și umbre și că fericirea e uneori dureroasă. Dar nici azi nu pricep cum poate fi cineva mizantrop sub un soare arzător, pe o plajă. Probabil, adevărata nefericire nu e să nu fii iubit, ci să nu poți iubi.

E ideea cu care mă despart și de Mexic. Această țară care nu pare atrasă în nici un fel de oceanele ce o scaldă și care se retrage de pe țărm în interior; care a venit pe țărm cu Quetzalcoatl, dar s-a oprit, n-a vrut să-l urmeze și s-a întors între cactuși și păduri tropicale să-l aștepte; ei bine, această țară dă aceleași lecții ca marea! Iată descoperirea cea mai neașteptată pe care o fac la capătul călătoriei și care bulversează multe din raționamentele mele.

despre scepticism

Pe plaja aceea am mai înțeles că o pasiune n-are nevoie de motivări. Ea nu cere neapărat să fie înțeleasă și explicabilă. Dimpotrivă, începe acolo unde nu mai e nimic de explicat, sfârșind abia când simte din nou nevoia de lămuriri.

La urma urmei, ce ar fi de lămurit? Până la această vârstă n-am făcut decât un singur lucru într-adevăr remarcabil. Mi-am păstrat, din fericire, cu îndărătnicie speranța împotriva tuturor greșelilor mele și a tuturor decepțiilor pe care le-am trăit.

Porque no? zic, încă o dată, ca dansatorii din Mexic.

plaja pustie

E un miracol că plaja e goală acum. Într-o asemenea zi, o plajă se transformă, de obicei, în bulevard pestriț. Atunci tot ce ne poate oferi marea este un bazin de înot în care trebuie să fii atent cum te miști ca să nu lovești pe nimeni sau să nu fii lovit. Afrodita? Să lăsăm glumele. Secolul XX își etalează pe nisip propriile mituri, cum își desfășurau altădată învingătorii drapelele la soare. Și trebuie să cauți locuri izolate pentru a restabili comuniunea cu marea.

Așa cum arta toltecilor nu e grandioasă decât când se exprimă cu brutalitate, lecția mării nu e copleșitoare decât într-un ceas ca acesta. Totul în jurul meu e ca o flacăra. Aerul, apa cu miros de alge și nisipul. Dincolo de gardul de ciment văruiat care separă plaja de șosea, autobuzul ne așteaptă să ne ducă la aeroport. Un baobab azvârle pe asfalt un enorm sombrero de

umbră. Poate, e exagerat să numesc "fericire" ce simt, dar întotdeauna la mare m-am mulțumit cu puțin, având senzația că am totul.

O pasăre planează deasupra țărmului. Se rotește ca și cum ar fi oarbă și se învârtă în cerc, închipuindu-și că zboară departe. Abia mai contează că "azi" a și început să devină "ieri"! Strângând nisipul în pumn, mă gândesc câte încap într-o clipă în care nu mai vrei să spui nimic.

Acum e momentul cel mai potrivit să-mi închei jurnalul. Cine știe dacă în vacarmul străzilor din Ciudad de Mexico voi reuși să fiu atât de împăcat cu toate? Aici mă pot referi la Mexic ca și cum mi-aș aminti o poveste. Nimic nu mă constrânge pe această plajă să mă simt străin. Dimpotrivă, dacă închid ochii și ascult valurile, pot să fac abstracție că zgomotul aparține unui ocean. E *marea* pe care am iubit-o din prima clipă când am descoperit-o. Nu e acesta momentul cel mai greu de atins al unei călătorii?

Când frica de necunoscut dispare și nervii se relaxează într-un echilibru fericit. Aici pot spune: nu regret decât greșelile pe care nu le-am săvârșit încă. Și le pot spune celor care mi-ar reproșa că am vorbit prea mult despre mine, în loc să vorbesc, ca în enciclopedii, despre Mexic: nu, n-ați priceput că eu n-am fost în Mexic, ci într-o țară cu acest nume.

Versiune nouă, revăzută

2003